

በመሠረቱ የሐዋርያውያት ቀኖናት ይዘት በሦስት ክፍሎች ተከፍሎ መታየት ይችላል

1. ክፍል አንድ : ስለ አሠረ ክህነት
2. ክፍል ሁለት : ስለ ካህናትም ሆነ ምዕመናን ግዴታዎች
3. ክፍል ሦስት : ስለ ቅዱስ ቁርባን

1. ስለ ቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች አሠረ ክህነት ⁶⁷⁷ መመዘኛዎች አሉታውያን ⁶⁷⁸ ስለ ተግባራት ጠባይና ሥነምግባር ⁶⁷⁹ ስለ ግዴታዎች (መወሰን ወይም መከልከል) ⁶⁸⁰ ስለ ድቀት ⁶⁸¹
2. ስለ ምዕመናን ተግባራትና ሥነምግባር ⁶⁸³ እና ግዴታዎች መወሰን ወይም መከልከል ⁶⁸⁴
3. ስለ ቤተ ክርስቲያንና ምሥጢራተ ቁርባን ስለ ሥጋ ወደሙ ⁶⁸⁵ ስለ ጵርስፍራ ⁶⁸⁶ ስለ ጥምቀት ⁶⁸⁷ ስለ ካህናት ጋብቻ ⁶⁸⁸ ስለ ፋሲካ ⁶⁸⁹ ስለ ዓርብና ረዙዕ : ስለ 40 ጾም ⁶⁹⁰ ስለ መጽሐፍተ ሐሰት ⁶⁹¹ ስለ ቀኖናውያት መጽሐፍት ⁶⁹²

677. ቀኖና 1-2 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5-2፣ 6-1, 7-2, 3-81
678. ቀኖና 36-61-78-81-84 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 5-16, 2-7, 2
679. ቀኖና 17-18-34-38-40-41-83-84 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5-3 6-4, 8-3
680. ቀኖና 6-7 10-11-12-14-15-16-19-20-22-23-25-26-27-28-29-31-32-33-35-39-42-44-45-46-47-51-57-58-59-62-63-64-65-66-67-69-72-73-83-84 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5-3
681. ቀኖና 28 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 6-3-6-5-7-5
682. ቀኖና 33 44-56 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 6-3-7-4
683. ቀኖና 43 48-57-63-65-66-72-84 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 11-1-5-11
684. ቀኖና ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 11-2-3
685. ቀኖና 8-9 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 12
686. ቀኖና 3-4 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 13
687. ቀኖና 49-50 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5
688. ቀኖና 5-16-17-18-25 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ
689. ቀኖና 7 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 15
690. ቀኖና 49 70 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 2-2
691. ቀኖና 83 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 2-1
692. ቀኖና 74-75 = ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5

4. ረስጦብ — ቀለሚንጦስ ዳግም

ቀኖናት ሐዋርያውያት በፍትሕ ነገሥት የሚታወቁበት የሚጠቀሱበት ምሳሌ ቃል “ረስጦብ” ቀለሚንጦስ ዳግም ሲሆን በግብጽና በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት አጅግ የታወቁትን 127 ቀኖናት የመጀመሪያውን ክፍል 71 ቀኖናትን ወይም ባሳዲቅ ትርጉም 78 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ሲሆን ሁለተኛው ክፍል ወደፊት እንደምንመለከተው ረስጦጅ (ቀለሚንጦስ ሣልስ) በሚል ምሳሌ ቃል የሚጠቀሱትን 56 ሐዋርያውያት ቀኖናትን ወይም በሳዲቅ ትርጉም 79 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ክፍል ነው ።

127 ቀኖናት በመቅደማቸው የሚከተለውን ዐረብተ ነገር በቅድሚያ በማስፈር በሲኖዶስ የመጀመሪያውን ስፍራ ይይዛሉ ።

“ቅድስት ቤተ ክርስቲያንን ለማጠናከርና በሁሉም ሁኔታዎች የሚነሱ ችግሮች በሚያጋጥሙበት ጊዜ በቀላሉና በፍጥነት ለመፍታት የሚያስችል ምእላዶ ቀኖናት ሐዋርያውያት ከመኖር አስፈላጊነት ዓላማ የተነሳ በእግዚአብሔር ረዳትነትና በኦርቶዶክስ እምነት የቅዱሳን ሐዋርያት ሲኖዶስን ዝግጁት እናስቀድማለን” ⁶⁹³

ስለዚህ በሲኖዶስ ከተያዙት ቀኖናት መካከል 71 ቀኖናት በቅድሚያ ስፍራው ይገኛሉ ሆኖም በተለያዩ እርእስት ተቀርጸው — ተገኝተው ይታያል ስለዚህ ቀኖናተ ቤተ ክርስቲያንን ለማጥፋት በሐዋርያት የታወጀ “ሲኖዶስ” “ሲኖዶስ ዘቅዱሳን ሐዋርያት” ⁶⁹⁴ ወይም “ስለ ቤተክርስቲያን አደረጃጀት ሰቀለሚንጦስ የተዘጋጁ 71 ቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት” ⁶⁹⁵ የሚሉ የተለያዩ ርእሶችን ይዘው ሲገኙ 56 ቀኖናት ደግሞ የሲኖዶስ ሁለተኛው ክፍል “በቀለሚንጦስ እጅ በሐዋርያት የተሰጠ ሲኖዶስ ዘቤተክርስቲያን” “ወይም ውሱናት በሐዋርያት ጽሑፋት በቀለሚንጦስ 56 ቀኖናት ዘቤተ ክርስቲያን” ወይም በእጭሩ የመጀመሪያዎቹ 71 ቀኖናት “ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት” canones ecclesiastici ⁶⁹⁶ ሁለተኛዎቹ “ቀኖናት ሐዋርያውያት” canones Apostolici ተብለው ይጠራሉ

693. Ms. Borgio Etiopico ፲፮ 5 ሲኖዶስ ፲፮ 1-40
694. Ms. Borgio Etiopico ፲፮ 5 ሲኖዶስ ፲፮ 41-48
695. Ms. Borgio Ethopilo ፲፮ 7 ሲኖዶስ ፲፮ 49
696. Ms. Arabe de Paris No 251 ፲፮ 66

በየአጋጣሚዎች ከላይ እንደተባለው እነዚህ ቀኖናት የሐዋርያት ሥራዎች እይደሉም ወይም ከእንደ ስም የለሽ እዚጋጅ አልመጡም ነገር ግን ቀኖናዊና ሥነ ቅዳሴያዊ ይዘት ከአለባቸው ልዩ ልዩ ሥራዎች ተወስዶ የተቀነባባሪ ሥራ ውጤቶች ናቸው የሚለው አመለካከት ጉልቶ ይታያል። ስለዚህ ቀኖናቱ የሚመጡባቸው ምንጮችን በመከተል በሦስቱ ክፍሎች ይከፈላሉ።

1. የ71 ቀኖናት የመጀመሪያው ክፍል 20 ቀኖናትን = 1-20 ወይም 23 (1-23) የያዘው ክፍል ሲሆን እነዚህ ቀኖናት ከቆኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት Apostolische kirchenordnung or canones apostolorum ecclesiastici የመጡ በመሆናቸው ይደገፋሉ።⁶⁹⁷
2. ሁለተኛው ክፍል 26 ቀኖናትን 21-47 ወይም 32 = 31-63 ቀኖናትን ሲይዝ ይህም 32 ቀኖናት ያሉትን ግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ Aegyptische Kirchenordnung or Constitutiones ecclesiae aegyptiaca ይይዛል።⁶⁹⁸
3. ሶስተኛው ክፍል 23 = 48-71 ወይም 16 = 63-78 ቀኖናት የያዘው ከሐዋርያው ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ልዩ ልዩ ድንጋጌዎች የመጣ የተወሰደ ክፍል ነው። ብዙ ጊዜ የሁለቱ ክፍሎች ቀኖናት ድንጋጌዎችን ይደጋግማል።

ስለዚህም እነዚህ ቀኖናት የመጡባቸው ምንጮች እንደ በእንደ መመርመራቸው አስፈላጊ ሆኖ ይገኛል።

4.1. ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት⁶⁹⁹ በ20 ወይም 30 ቀኖናት ተሰባስበው የተቀረጹ ነገር ግን በጥንት የቤተ ክርስቲያን ሕግ⁷⁰⁰ ከፍተኛ ትርጉም ያለውን በተለይ በምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት በሱርስጥ ወይም በዐረብኛ ቀለሚንጦሳዊ ብሔረ ቀኖናት ወይም በግብጣዊ ብሔረ ቀኖናት የተያዘውን ሥራ ይይዛሉ።⁷⁰¹

697. ከዚሁ ገጽ 168-181

698. ከዚሁ ገጽ 181-196

699. Funk, Doctrina Duodecim Apostolorum T.liv-lv

700. A. Χριστοφιλοπούλου; Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον ገጽ 89

701. ከዚሁ ገጽ 106-210

4.1.1 ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተጻፉበት ቦታና ዘመን

ሀ. ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተጻፉበት ቦታ ግብፅ⁷⁰² ወይም ሶርያ⁷⁰³ እንደነበረ ይጠቀሳል። ቢሆንም እውነቱ እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበት ቦታ ምንም ቢሆን መካከለኛው ምሥራቅ ነው። ምክንያቱም ሁሉም ማለት ይቻላል ስም አልባዎች ሰነዶች ወይም መስማተ ሐዋርያውያን ሥራዎች ማለትም የሐዋርያት ሳይሆኑ በለውሮ - በስም ለቅዱሳን ሐዋርያት በታወቁ ምክንያቶች የተሰጡ ሥራዎች የተጻፉበት አካባቢ ነው።⁷⁰⁴ ማለትም ትምህርት ዘ 12 ሐዋርያት⁷⁰⁵ “ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት”፣ “ሐዋርያውያት ትእዛዛት”⁷⁰⁶ “85 ሐዋርያውያት ቀኖናት”⁷⁰⁷፣ ወዘተ. (100-400)

ለ. ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተጻፉበት ዘመንን የሚመለከቱ የሐሳብ ልዩነቶች ይታያሉ ማለት እነዚህ የተጻፉበት ዘመን በ2ኛውና 4ኛው ምዕተ ዓመታት መካከል ይወድቃል ይህም ምክንያቱም ከታች እንደተመለከተው እነዚህ ቀኖናት በእንደ በኩል በከፊል ከትምህርተ 12 ሐዋርያት 2ኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ (160) ሥራ⁷⁰⁸ ከባርናባስ መልዕክት ይህም የዚሁ ጊዜ ሥራ⁷⁰⁹ ተመርኩዘው እንደተቀረጹ በሌላ በኩል ደግሞ የ4ኛው ምዕተ ዓመት ሥራ ከሆኑት

ሐዋርያው ትእዛዛት 7ኛው መጽሐፍ ጋር ይመሳሰላሉ ነገር ግን

702 O. Bardenhewer; Geschichte der Ältekirchlichen literatur T.1 ገጽ 702

A. Lrawutzky; [Über das Ältekirchlichen unterrechtsbuch, die zwei wege oder die entscheidung des petrus T.Q. T.LXIV 1882 359-44 Quasten; Patrology T.II. ገጽ 119

703 Pi-P. Périer, 127 canons des apotres P.O.T. 86 ገጽ 554 M. Achelis; die apostolischen Kirchenordnung, Realenzyclopädie I ገጽ 739

704. ከዚሁ ገጽ 149-152

705. ስለ ትምህርተ 12 ሐዋርያት ከዚሁ ገጽ 113-136

706. ስለ ዲድስቅልያ ከዚሁ ገጽ 219-239

707. ስለ ሐዋርያውያት ቀኖናት ከዚሁ ገጽ 137-166

708. ስለ 85 ቀኖናት ሐዋርያውያት F. Nua: canons des apôtres D.T.C.T. 112 ገጽ 1614

709. ከዚሁ ገጽ 177

የተለያዩ ጊዜያት በመታሰባቸው ትክክለኛ ጊዜን ማመልከት አልተቻለም Bardenhewer እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን 3ኛውን ዘመን ወይም 4ኛውን ምዕተ ዓመት ያስቀምጣል ⁷¹⁰ A. Harnack የእነዚህ ቀኖናት የጽሕፈት ዘመን 300-350 መሆኑን ይገምታል ⁷¹¹ Funk ይህ ጊዜ በሦስተኛው ምዕተ ዓመት ውስጥ እንደሆነ ይናገራል ⁷¹² እንደ Achelis እነዚህ ቀኖናት በትምህርተ 12 ሐዋርያት እና በቀኖናት ሐዋርያውያት መካከል ማለት 140-160 መካከል ተጽፈዋል ⁷¹³

ስለዚህም ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት የተጻፉበት ዘመን በ3ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ላይ ሊሆን ይችላል ወደፊት እንደምናመለክተው ከላይ በምንጭነት የተመለከቱት ሥራዎች ትምህርተ 12 ሐዋርያት፣ ሙልዕክተ በርናባስ፣ የቤተ ክህነት ሁኔታና የቤተ ክርስቲያን ሁኔታ ሲታዩ የመጀመሪያዎቹ ሁለቱ የ2ኛው ምዕተ ዓመት ሥራዎች ሊሆኑ የተከተሉት ሁለቱ የ2ኛውና የ3ኛው ምዕተ ዓመት ሥራዎች ነበሩ

4.1.2. ዋናናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተጻፉበት ቋንቋ

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት በመጀመሪያ የተጻፉበት ቋንቋ ግሪክ ቋንቋ - ልሳነ ጽርእ ነው ምክንያቱም የእነዚህ ቀኖናት መነሻ ሰነድ በሙሉ ወይም በከፊል በዚህ ቋንቋ አሁንም ይገኛል።

ሙሉ ሰነዱ - ቀኖናት በሙሉ ቅርጻቸው “ድንጋጌዎች ዘበእደ ቀለሚንጦስ ወቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት” የሚል ርእስን ይዞ በቬይና በሚገኝ አንድ የ14ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ ተጠብቆ ተገኝቷል ⁷¹⁴

710. O. Bardenhewer, Geschichte Der Älthristlichen Literatur, T.I 78 82. Bardenhewer Patrologie, T.II 78 141. Batifol: Anciennes Litteratures Chrétiennes, la Litterature Greque, 1817 78 74.
711. A. Harnack Geschichte Der Älthkirchlichen Literatur, Die Ueberlieferung T.U. 1886 T.II 78 214-219; T.I 1893 78 463, T.II FASC. 1904. 78 485, Die Chronologie, 78 532.
712. H. Funk, Kirchengeschichte Abhandlungen und Untersuchungen 1899 T.II 78 236-251; Funk, Doctrina Duodecim Apostolorum 78 Liv-iv, Funk, Didaskalia T.II 78 XLII-XLIV
713. Achelis: Apostollischen Kirchenordnung R.E. 78 733

ይህም የእጅ ጽሑፍ-ሰነድ በመጀመሪያው J. Bickel, Apostolisch-en Kirchenordnung በሚል ርእስ በ1863 እሳትሞ ሲገኝ ⁷¹⁵ ከዚያም በኋላ በተነሱ ጽሑፍት በጥቅም ላይ ሊውል ችሏል ⁷¹⁶

በቬይና የተገኘው የእጅ ጽሑፍ - ሰነድ እንደገና በ1854 በየDe Lagarde መታተሙ ሲታወቅ ⁷¹⁷ አሁንም በዚሁ ጽሕፈ “ድንጋጌዎች ዘበእደ ቀለሚንጦስና ቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት” ከግብጥ ትርጉም ጋር ሊታተሙ ችለዋል ⁷¹⁸

በሌላ በኩል ርእሱና የመጀመሪያዎቹ ምዕራፎች የማይገኙበትን የቀኖናቱ የመጀመሪያውን ክፍል (ቀኖናት 4-14) የያዘ አንድ የ14ኛ ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ “ምሳግረ ምልዓተ ትምህርት ዘሐዋርያት” በሚል ርእስ በእቶቢያን ቤተ መጻሕፍት - Codex Ottobianus ይገኛል ⁷¹⁹ በCodex Ottobianus የሚገኘው የእጅ ጽሑፍ በተገኘበት ርእሱ በካርጂናል Pitra በ1864 የታተመ ሲሆን ⁷²⁰ ይህም Codex Ottobianus 14-14 ቀኖናት ይዞ የሚገኘው ሰነድ የተገኘበትን ብዙ ለውጦችን ጨምሮ በመስኮብ ቅዱስ ሲናዶስ ቤተ መጻሕፍት በሚገኝ የ10ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ መገኘቱ ተረጋግጧል ⁷²¹ ።

ይህንም የእጅ ጽሑፍ “እምነ ትእዛዛት ዘቅዱሳን ሐዋርያት” ከሚራ ቅርጽ ጋር በGebhardt, Harnack እና Zohn 1886 ታትሞ ተሰራጭ ቷል ⁷²² ከዚያም በአንድ ወይም በሌላ ቅርጽ-መልክ የእነዚህ ቀኖናት ሕትመቶች በልዩ ልዩ የታሪክ ጽሑፍትና የቀኖናት ሊቃውንት ተከታታይ

714. Codex vindonensis Hist. Graec. Olim 45 N.7.
715. J. W. Bickell. Geschichte des Kirchenrechts, T.I 18 107 - 132.
716. Nau. Les Canons des Apôtres. D.T.C.T.II ምድ 1613
717. P. De Lagarde, Reliquiae ... Graec 74 - 79.
718. P. De Lagarde, Analecta Anteneana. Bunnen 1854 T.II 451-468.
719. Διζαχὴ τῶν Ἀποστόλων Codex Ottobianus No 408. Rendel Haris, the Teaching of the Apostles. London, 1887. 21.
720. Pitra, Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Manumenta. Rome. 1864.T.I 77 -86
721. Codex Mosquensis, Bibl. St. Synodi - Codex Graec. N. 124.
722. Gebhardt. Harnack and Zohn. Patrum. Apostolorum Opera 2ኛ ሕትመት 18 FASC. T.I ክፍል II 78 XXIX -XXXI.

ዋል 1886 Hilgenefeld ⁷²³ 1883 ፈላጋውስ⁷²⁴ ቀኖናቱ የመጨረሻ ቅርጸቸውን ሊይዙ ይችላሉ ዘንድ “Die Lehr der zwölff apostel” በሚል ርእስ በ1884 Harnack ⁷²⁵ Funk: canones apostolorum ecclesiastici በሚል ርእስ በመጨረሻም TH. Scherman በ1903 በትምህርተ 12 ሐዋርያት ላይ እንደተመሠረተና በብዙ የእጅ ጽሑፎች ሮም መስኮብ ፓሪስ እና በመጀመሪያ የPitra ተጥሎም Apostolischen kirchenordnung በሚል ርእስ የHarnack ትርጉሞች የተገኘውን የቀኖናቱ የመጀመሪያው ክፍል 1-12 (ግሪክ 3 14) አሳተመ ⁷²⁷

4.1.3. ትርጉሞች

4.1.3.1 የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ላቲን - ሮማይስጥ ትርጉም

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ቀደም ብለው በ5ኛውና በ6ኛው ምዕተ ዓመት መካከል ከግሪክ ቋንቋ (ልሳነ ጽርእ) ወደ ላቲን ሮማይስጥ መተርጎማቸው ታውቋል ⁷²⁸ ቢሆንም የዚህ ላቲን ትርጉም ሙሉ ሰነዱ አልተገኘም ። ስለዚህ 13-20 (ግሪክ 18-30) ቀኖናት Palimpsest ms. በተገኘው የ6ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ ሰነድ በ1900 በHauler ሊታተሙ ችለዋል ⁷²⁹ Hauler ይህ የእጅ ጽሑፍ

723. Hilgenfeld, Novum Testamentum Extra Canonum. Receptum Fasc. V. Lipsiae 1886² ገጽ 96-106.

724. Φιλοθέου, Διδαχὴ τῶν 12 ἀποστόλων, Κνω/πολις 1883 ገጽ OB: - OF: Hilgenfeld ሕትመት ድጋሚ

725. A. Harnack, Die Lehr Der Zwölf Apostel. : T.U.T.H 1886. FASC. I ገጽ 235 - 237.

726. Funk, Doctrina Duodecim Apostolorum. Canones Apostolorum Ecclesiastici ac Reliquiae duabusii Tübingen 1887 ገጽ I-III, LIII-LVIII 50-73.

727. TH. Schermann, Eine Elfapostelmoral Oder Die X-Rezenzion Der “Abeiden Wege” 1903, München: Vieröfentlichungen Aus Dem Kirchen Historischen Seminar. Fasc. 2. N. 2 Die Allgemeine Kirchenordnung. Frühchristliche Liturgien und Kirchliche Überlieferung. T.I.S. G.K.A. 1914 ገጽ 12-34

728. F. Nau: les canons de apôtres D.T.C.T II ገጽ 1613

729. E. Hauler: didascalia apostolorum fragmenta veronensia latina accedent canonum qui decuntur apostolorum et aegyptiorum reliquiae. Leipzig. fasc. I ገጽ 91-101

የእንድ የጥንት የእጅ ጽሑፍ ግልባጭ እንደነበር ለዚህም የእነዚህ ቀኖናት ተርጓሚ ከኢሮጊኖስ የተደረገውን የቅዱሳት መጽሐፍት ትርጉም ይጠቅሳልና ⁷³⁰

ስለዚህም በዚህ ሰው የተገለጸው መደምደሚያ “Quare Codex Graecus, Ex quo Archetypus Latinus Fluxit Certe Exeunte Vel potius Medio Quarto Saeculo Antiquior Putandus Est”⁷³¹ 4.1.3.2 የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ሱርስጥ ትርጉም

የሱርስጥ ቀላሚንጦሳዊ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት እንድን ክፍል የያዙትን ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ሱርስጥ ትርጉም ⁷³² ምን ጊዜም ቢሆን ከእናቱ ግሪክ ቋንቋ እንደ ተደረገ ይታመናል ።

ስለዚህ የእነዚህ ቀኖናት ተርጓሚ በ687 ዓ.ም ያዕቆብ ትሑት የተባለው ሰው እንደነበርም ይታወቃል ምክንያቱም በግሪኮች ዘመን አቆጣጠር 998 ዓመት (687) በያዕቆብ ትሑት የተመለሰው የቀላሚንጦስ 2ኛው መጽሐፍ መጨረሻ 3ኛ መጽሐፈ ቀላሚንጦስ “ትምህርተ 12 ሐዋርያት—Malphonouta በጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ስም ወንዶችና ሴቶች ልጆች ሰላምታ ይደርሳቸው” በሚል ርእስ በሮሜ በሚገኝ እንደ የእጅ ጽሑፍ ሊተላለፍ ችሏልና ⁷³³ የሱርስጥ ትርጉም ሰነድ ሙሉ ቃል ሲያያዝ መጥቷል ለምሳሌ Rahmani, doctrina duodecim apostolorum በሚል ርእስ⁷³⁴ ባመለክተውና በሮሜና possoul በሚገኘው የእጅ ጽሑፍ ውስጥ ይገኛል ይህ የእጅ ጽሑፍ የዚህ የሱርስጥ ትርጉም 3-14 ቀኖናትን ላሳተመው Delagarde እንዳልታወቀ ይገመታል ⁷³⁵ Baumstark እነዚህን ቀኖናት ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር እንደላሳተመ ይታወቃል ⁷³⁶

730. F. Nau, canons des Apôtres D.T.C. til' ገጽ 1613

731. E- Hauler didascalia Apostolorum.T.VIII- ገጽ 92ፕ101

732. ስለ ሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ከዚህ ገጽ

733. Rahamani testamentum domini nostri Jesu christi 1899 ገጽ XIV

734. Rahmani: Testamentum ... ገጽ X.

735. P.de Lagarde: Reliquiae ... Graec. ገጽ 19-23.

736. A. Baumstark, Στρωμάτιον Αρχαιολογικόν. Internationale Kongress Für Christliche Archaeologie ... rome 1906 ገጽ 15-31

4.1.3.3. የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ግብጥ — ቅብጥ ትርጉም

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት በሁለት ግብጣውያን ቋንቋዎች ሳዲቅና መምሬቲቅ ትርጉም ተላልፈው መጥተዋል። ሳዲቅ ግብጥ ትርጉም ከእናቱ ግሪክ የተደረገ መሆኑ ሲደገፍ መምሬቲቅ ትርጉም ግንደ ከግሪክ ቋንቋ ሰነድ ሳይሆን በዚህ ከሳዲቅ ትርጉም መሆኑ ይደገፋል⁷³⁷ የእነዚህ ቀኖናት ሳዲቅ ትርጉም ሰነድ በእንግሊዝኛ ትርጉም ተተርጉሞ 1848 በ H. Tattam ሊታተም ሲችል⁷³⁸ ቆይቶም በ1877 IPh. schaff እንደገና ታተሞ ተሰራጭቷል።⁷³⁹

4.1.3.4 የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ዐረብኛ ትርጉም

ተያይዞ የመጣው የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ዐረብኛ ትርጉም የተደረገው ከእናቱ ግሪክ ቋንቋ ሳይሆን ከሳዲቅ ግብጥ ትርጉም መሆኑ ይታሰባል⁷⁴⁰ የእነዚህ ቀኖናት ግብጥ፣ ዐረብኛና ግእዝ ትርጉም ሰነድ በ G. Horner በእንግሊዝኛ ተተርጉሞ 1848 እንደ ተመ መረዳት ተችሏል⁷⁴¹

4.4.3.5. የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ግእዝ ትርጉም

የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ግእዝ ትርጉም ከግብጥ-ቅብጥ ሳይሆን ከዐረብኛው ትርጉም ሰነድ እንደሆነ ይታሰባል⁷⁴²

737. Lightfoot St. Clement of Rome, Appendice 18 466-478 P. De Lagarde: Aegyptiaca ... 18 239-248, De la Garde Reliquiae ... Grec 18 X.

738. H. Tattam: the Apostolical Constitutions or Canons of The Apostles in Coptic London 1848,

739. Ph. Schaff: The Oldest Church - Called The Teaching of The Twelve Apostles N.Y. 1877 18 249-257.

740. Lecercq: C.A.L. T.II 19.

741. G. Horner: the statutes of the Apostles or Canons Ecclesiastici Edited With Translation And Correction From the Ethiopic and Arabic London 1904

742. I. Guidi: Il Canone Biblico Della Chiesa Copta. : Revue Biblique 1203 18 173.

ነገር ግን በአንድ ወቅት ከግብጥ-ቅብጥ ለመተርጎሙ የተገለጠ አመለካከት ነበር⁷⁴³ ምክንያቱም የእነዚህ ቀኖናት ግእዝ ትርጉም ሰነድ ይዘት ከቅብጥ ትርጉም ሰነድ የበለጠ ምልዓንን ሲያሳይ ከዐረብኛው ትርጉም ሰነድ ግን ያነሰ ስፋትን ያመለክታል። የእነዚህ ቀኖናት ግእዝ ትርጉም ከላቲን(ሮማይስጥ) ትርጉም ጋር 1691 በLudolphus የታተመ ሲሆን⁷⁴⁴ ቆይቶ ከእንግሊዝ ትርጉም ጋር በHorner ታትሟል⁷⁴⁵

4.2 የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ምንጮችና ይዘት

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተቀነባበሩባቸው ምንጮችን ዘሚመለከት የተለያዩ አመለካከቶች በመደጋገፍ ወይም በመለያየት ቀርበዋል።

በመጀመሪያ በ1882 Krawutzcky እነዚህን ቀኖናት በጥልቀት በመመርመር የእነዚህ ቀኖናት ምንጮች “ሁለት መንገዶች”⁷⁴⁶ በሚል ርእስ በጥንት ቤተ ክርስቲያን ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ አንድ ዓይነት ሥነ ጽሑፍ እንደነበር ገልጧል። በዚህም መልክ በ1883 ይህ ሰነድ ተገኝቶ ገሌጺስ ቆጶበ ፈላታወስ ዘክርቢዮን የታተመው ትምህርት 12 ሐዋርያት ግለት ነው⁷⁴⁷ ነገር ግን ይህ ሁለት መንገዶች ሰነድ እየአንዳንዱ ሐዋርያት “አለ” የሚላቸውን ቃላት አልያዘም። ስለዚህም ጽሑፈው ሁለት መንገዶች ሰነድን አቀነባብሮ ቃላቱን (አረፍተ ነገሮችን ለሐዋርያት አከፋፍሎ ማለትም እየአንዳንዱ ቀኖና “እገሌ ሐዋርያ አለ” በሚል አገላለጥ እንዲጀምር አድርጎ በመቅረጽ ከእነዚህ ሁለት መንገዶች ሌላ ፋሪፊው አብዛኛውን ጊዜ ሥነ ምግባራትንና ሕግን የሚመለከቱና ባጥንት ቤተ ክርስቲያን በኦገልግሎቶች ላይ የነበሩ ግን በሐዋርያት

743. P. De Lagarde: Reliquiae ... Græce 18 X-XV. Lightfoot, St. Clement Of Rome Appendice 18 469, Funk, Apost. Konstitutionen 18 247.

744. Job. Ludolphus: Commentarius ... T.I. 214-328.

745. Horner: Statutes 1904.

746. Hammer: Les pères Apostoliques, Paris 1907 18 XXI Δέσβου, Εὐαγγελιστικὴ Κοινωνία τ. Β. 18 359 445

747. Krawutzcky. Über Das Unjerrechtsbuch! Die Zwei Wege T.O.T XIV 18 1882 359 45

ስም⁷⁴⁸ ወደ እንደ ሰነድነት የተጠቃለሉ የተወሰኑ ቀኖናውያን ድንጋጌዎች በሐሳቡ ውስጥ ነበሩ ማለትም ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያት = በሌላ በኩል Hilgenfeld የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያት የእስክርድርያው ቀለሚንጦስ ቅዱስ መጽሐፍ ሲል መጠቀሱን መነሻ ማስረጃ በማድረግ በ2ኛው ምዕተ ዓመት መጻፋቸውን ከሚደግፈው Duae viae vel iudicium petri ጋር ስለመመሳሰላቸው ያስተምራል⁷⁴⁹ ማለትም እነዚህን ሁለት መንገዶች የቅዱሳን መጽሐፍት ቀኖናዊ ክፍል አድርጎ ይቆጥራቸዋል = ዘቀለሚንጦስ ዘእስክንድርያ የተጠቀሰው መጽሐፍ የቅዱሳን መጽሐፍትን ክፍል ይይዛል እንደዚህም እንደመሆኑ መጠን ንዑላን ክርስቲያንን ማስተማርያ የሚጠቀሙበት ትምህርት ሁለት መንገዶች” በሚል ስያሜ ተቀባይነት አግኝቶ ነበር =

ስለዚህም እንደ Higenfeld ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያት ሌሎች ሳይሆኑ የRufinus duae Viae vel Iudicium Petri ናቸው⁷⁵⁰ P. de lagarde duae Viae ስለ ተጻፈዘት ዘመን ሲስማማ ነገር ግን እነዚህ Duae Viae ከትምህርተ 12 ሐዋርያት ጋር መመሳሰልን አልተቀበለም ሆኖም ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያትን ማለትም ከላቲን ትርጉም ጋር ያሳተማቸውን እነዚህን ቀኖናት Duae vel Iudicium Petri መሆናቸውን ይረዳል⁷⁵¹ ይህም እስተሳሰብ ከM.G vial Krüger ድጋፍን አግኝቷል⁷⁵² D. Bardenhewer ለእነዚህም ቀኖናት የተሰጠው ርእስ ቆይቶ ጭማሪ መሆኑን ያሳያል በእውነቱ ግን Rufinus የተናገረላቸው ሁለት መንገዶች መሆናቸው ነው⁷⁵³ ስለዚህ እነዚህ ቀኖናት እንደ ጊዜ ከትምህርተ 12 ሐዋርያት ሌላ ጊዜ ከDuae Viae ጋር ይምታታሉ = መልዕክተ በርናባስና ሁለት መንገዶችን አይወክሉም = ግን ጸንተው የሚገኙት እስተሳሰቦች እነዚህ ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናው

748. Δέρβου, Εκκλησιαστική Γραμματολογία Τ.Β: 78 650
 749. A Hilgenfeld: Novum Testamentum, Extra canonem receptum 1866. FASC. T. IV. 78 96 - 106 ወይም 1884 78 110 - 121
 750. Rufinus: Commentarius In Symbolum Apostolorum C. 38. P.L. XXI
 751. P. Delagarde: Analecta Antinecaena ሕትመት - Bunnson 1854 78 451 - 460
 752. M.G - Krüger. Älthristlichen literatur, Leipzig. 1895 78 224
 753. D Bardenhewer: Les Peres Le Église ፈረንሳይኛ ትርጉም 78 43 - 44

ያት ዘቅዱላን ሐዋርያት ከላይ የተመለከቱትን ሰነዶች አይወክሉም ማለት ነው = ሆኖም ግን ጸሐፊው ግብጻዊ ወይም ሶርያዊ እነዚህን ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያት ለማዘጋጀት እነዚህ የተጠቀሱትን ሥራዎችና ሌሎችንም ጥንታውያን የቤተ ክርስቲያናት ምንጮች መጠቀም ችለዋል⁷⁵⁴ በተቃራኒው Harnak የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያት እቀናጅ እነዚህን ቀኖናት ሲያቀናጅ ከሚከተሉት አምስት⁷⁵⁵ ምንጮች ላይ ተመርኩዞ እንደሆነ ይሰማዋል⁷⁵⁶

1. መልዕክተ በርናባስ (መልዕክት መስመ በርናባስ)
2. ትምህርተ 12 ሐዋርያት (2ኛው ክፍለ ዘመን)
3. መዝገበ አስማተ ሐዋርያት
4. የቤተ ክህነት ሁኔታ
5. የቤተ ክርስቲያን ሁኔታ

ስለዚህ ሁለቱ የመጀመሪያዎቹ መልዕክተ በርናባስ እና ትምህርተ 12 ሐዋርያት የቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያት የመጀመሪያውን ክፍል (4-14) ሲይዙ 3ኛው መዝገበ አስማተ ሐዋርያት “ሐዋርያ አለ” የሚለውን ሐረግ—አንቀጽ ሲይይዝ አራተኛው የቤተ ክህነት ሁኔታ (የ3ኛው ዕምተ ዓመት ሥራ) ስለ ኤጲስ ቆጶስ⁷⁵⁷ ስለ ካህናት⁷⁵⁸ ስለ አናጉንሰጢስ⁷⁵⁹ ስለ ዲያቆናት⁷⁶⁰ ስለ መበለታት⁷⁶¹ ምርጫ የሚያሳይ ሲሆን ለቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ሁለተኛው ክፍል (16-22) ምንጭ ሆኖ ያገለገለው ሰነድ ነው = አምስተኛው የቤተ ክርስቲያን ሁኔታ (የ2ኛው ክፍለ ዘመን ሥራ) ስለ ዲያቆናት⁷⁶² እና

754. ከዚህ 78 137 148
 755. Leclercq: canons apostoliques D.C.L.T. 0ምድ
 756. A-Harnack: Die lehr der zwölf apostel T.U.T.I.1-2 1884-1886. 78 109
 Harnak. The sources of the apostolic canones... 78 1 Harnack: Quellen der sog apostolischen kirchenordnung T.V.T. 2.5. 1886
 757. ቀኖና 15 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5
 758. ቀኖና 24 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6
 759. ቀኖና 17 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8
 760. ቀኖና 18 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7
 761. ቀኖና 19 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10
 762. ቀኖና 22 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8

የቤተክርስቲያን አገልግሎቶች ፡ ስለ ቅዱሳን ምሥጢራት ⁷⁶⁵ የሚወሰን ምዕመናን⁷⁶³ ተግባራት ዝርዝር የሚመለከተውና⁷⁶⁴ ስለ ዲያቆናውያት ፡ ውን ሰብተኛውን ክፍል (22-29) ይይዛል⁷⁶⁶

በሌላ በኩል Duchesne⁷⁶⁷ Bardenhewer⁷⁶⁸ Funk⁷⁶⁹ Achelis⁷⁷⁰ ሁለቱን ብቻ መልዕክተ ቦርናባስንና ትምህርተ ሐዋርያትን የመጀመሪያው 4-14 ቀናትን እንደመነጨባቸው ሲቀበሉ በተቃራኒው A. Harnack ሁለት ሥነ ጽሑፎች ተብለው የተጠሩትን የቤተ ክህነትን ሁኔታዎችና የቤተ ክርስቲያንን ሁኔታዎች ለቀናት ቤተክርስቲያናውያት ምንጮች አደርጎ አልተቀበለውም ሆኖም አእምሮ ሊቀበለው የሚችለው እነዚህ ቀናት ቤተ ክርስቲያናውያት የመጀመሪያውን ክፍል (4-14) ቀናት በሚመለከት የተመረከቡት ከትምህርተ 12 ሐዋርያት እንጂ ከመልዕክተ ቦርናባስ እንደአልሆነ በአንድ በኩል በሌላ በኩል ለትምህርተ ንዑሳን ክርስቲያን በዚህ መልኩ የበለጠ ይጠቀሙባቸው የነበሩ በተወሰኑ ቀናት ድንጋጌዎች ላይ ተመሥርተው የተቀነባበሩ መሆናቸው ነው አስተሳሰቡ ።

በተለየ Funk የእነዚህ ቀናት ጸሐፊ 16-30 ቀናትን በቤተ ክርስቲያን ይገኙ ከነበሩ ጥንታውያን ምንጮች እንደተበደረ ይደገፋል⁷⁷¹

የቀናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ይዘት በሚመለከት የሚከተሉት ሁኔታዎች ይታያሉ ።

ቀናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት በአራት ክፍሎች

63. ጥና 23 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 11

64. ቀና 24-28 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 9

763. ቀና 25-26 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 8

766. A. Harnack T.U 1886 T.II ገጽ 214-219 Geschichte Älchristlichen Literatur, T.I. 1893 ገጽ 463 I.II 1904. ገጽ 485 (300-350)

767. DUCHESNE, Buletin CRITIQUE, 1886 T. VII ገጽ 367

768. O. Bardenhewer Patrologie T.II ገጽ 141

769. H. Funk: zur Apostellehr und Apostolischen kirchenordnung T.69 1887 ገጽ 276-306. 355-374. Funk: Die Apostolischen Kirchenordnung: Kirchengeschichte Abhandlung Und Untersuchungen T.II Paderborn 1899 ገጽ 236-261

770. Achelis, Apostolische Kirchenordnung R.E T.I ገጽ 730-734

771. Doctrina duodecim T. LIV-LV ገጽ 42-22

ይከፈላሉ ።

1. እነዚህ የመጀመሪያው ክፍል ሁለት ቀናትን 1-2 (በግሪክ እናቱ ሦስት 1-3) ይዞ የሚገኝ ሲሆን ከ12 ሐዋርያት የእያንዳንዱ ሐዋርያ ገም የሰራረበትና ወንጌልን ለመስበክ ዓለምን ከመክፈላቸውና እግ ወደ ወጣባቸው ቦታዎች ከመመራቸው በፊት ሲኖዶስን አድርገው በክርስቶስ ትእዛዝ የሥነ ምግባር ቀናትን እንደ ደነገጉ የሚያመለክተውን መቅድም ይዟል⁷⁷² 12 ቀናትን (3-14) በግሪክ እናቱ ግን 11 ቀናትን (4-14) የያዘው የእነዚህ ቀናት ሁለተኛው ክፍል ሰነድ ሁለት መንገዶችን የሕይወት መንገድንና የሞት መንገድን ያወሳል ማለትም ሐዋርያት ክርስቲያኖች ሊከተሏቸው ስለሚገባቸው የሥነ ምግባራት ትእዛዛት ይናገራሉ ። 4 ቀናትን (15-19) በግሪኩ 8 ቀናትን (15-22) የያዘው የቀናቱ ሦስተኛው ክፍል ስለ ቤተ ክርስቲያን አደረጃጀት በተለየ Harnack እንደተመለከተው ስለ ቤተ ክህነት ሁኔታዎች የሚናገሩ ድንጋጌዎችን ሲይዝ⁷⁷³ በዚህም ሐዋርያት ስለ ኤጲስ ቆጶሳት⁷⁷⁴

ቀሳውስት⁷⁷⁵ እናጉኒስጢሳት⁷⁷⁶ ዲያቆናት⁷⁷⁷ ቤተ ክርስቲያንን ለማገልገል ተልዕኮ የሚኖራቸው መበለቶች⁷⁷⁸

3 ቀናትን (20-22) በግሪክ እናቱ 7 ቀናትን (22-28) የያዘው የቀናቱ አራተኛው ክፍል ስለ ዲያቆናት⁷⁷⁹ ስለ ምዕመናን ተግባራት⁷⁸⁰ ስለ ሥጋ ወደሙ አፈጻጸም ሥርዐት⁷⁸¹ ስለ ሴቶች አገልግሎት በተለየ ችግሮችን በመርዳት ... ⁷⁸² ።

አምስተኛው የቀናቱ ክፍል እንደ ግሪኩ እናት ሰነድ ልዩ ልዩ ትእዛዛትን የያዘ መደምደሚያን ይይዛል⁷⁸³

772. ቀና 1

773. ገጽ ከዚህ ገጽ 110

774. ቀና 15 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 5-9 ግሪኩ ሰነድ 16

775. ቀና 16 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 6 ግሪኩ ሰነድ 17-18

776. ቀና 17 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 8 ግሪኩ ሰነድ 19

777. ቀና 18 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 7 ግሪኩ ሰነድ 20

778. ቀና 19 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 8 ግሪኩ ሰነድ 21

779. ቀና 20 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 7 ግሪኩ ሰነድ 22

780. ቀና 21 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 11 ግሪኩ ሰነድ 23

781. ቀና 22 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 13-14 ግሪኩ ሰነድ 25

782. ቀና 23 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 8 ግሪኩ ሰነድ 24-28

783. ቀና 24 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 8 ግሪኩ ሰነድ 29-30

ከላይ እንደተባለው ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት እየአንዳንዱ ቀኖና በሚከተለው ዐረፍተ ነገር እንዲጀምር ተደርጎ ለ 12 ሐዋርያት ተከፍለዋል “እገሌ ሐዋርያ አለ” ብዙ ጊዜ “ልጄ ሆይ” ለምሳሌ የሐንስ ሁለት መንገዶች ናቸው እንዲሁም የሕይወትና እንዲሁም የሞት ... አለ⁷⁸⁴ ጴጥሮስ አለ ... አትግደል⁷⁸⁵

“ፊልጶስ አለ ልጄ ጉጉ አትሁን”⁷⁸⁶ ይህ ዓይነቱ አነጋገር በጥንታውያን ሲኖዶሳትም ይገኛል ። መናፍቃንን ስለማጥመቅ በቅጽርያኖስ ዘመን

በካርኪዶና⁷⁸⁷ በተጠራው ሲኖዶስ ቅጽርያኖስ አለ ኤጲስ ቆጶሳት⁷⁸⁷ ዩጲያኖስ የመናፍቃን ጥምቀት ያልተቀደሰና ሕገወጥ መሆኑን በመመከር እንደጻፈልን ለመ⁷⁸⁷ ኬኪሎስ ዘቲስጶሊስ በአንዲት ቤተ ክርስቲያን ብቻ አንድ ጥምቀትን አውቃለሁ ከቤተክረስቲያን ውጭ ምንም አይኖርም አለ⁷⁸⁸

በቅርጣግና (ቀጠግ) ካርታዮኒስ ሲኖዶስ እየአንዳንዱ ተካፋይ ኤጲስቆጶስ እገሌ ኤጲስ ቆጶስ ይህን አለ ብሎ የሚጀመር ቀኖናን ያሰፍራል ለምሳሌ አውራጃዮስ “በእኛ ዘንድ ያለው ይህ ነው አለ”⁷⁸⁹ ይህን የመሰለው ቅርጽ በግብጽና በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት አዋልድ መጽሐፍትም ሲያያዝ መጥቷል ።

ምስጢረ ሰማይ ወምድር የሚባለው መጽሐፍ የሚጠቀለው ሲሆን ይህ በግእዝ ቋንቋ የሚገኘው መጽሐፍ ከፈረንሳይኛ ትርጉም ጋር በJ. Perruchon ታትሞ ይገኛል⁷⁹⁰ ። ሐዋርያት ዓለምን በእጣ በተከፋፈሉት ጊዜ ጴጥሮስ የማያምን ለው አይድንም አለ...⁷⁹¹ በመጨረሻ ሐዋርያት የሐንስን በማስቀደም በመነሳት በተራ ይናገራሉ⁷⁹² በዚህም መሠረት

784. ቀኖና 3 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 4)

785. ቀኖና 5 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 6)

786. ቀኖና 7 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 8)

787. ቀኖና 2

788. ቀኖና 2

789. ቀኖና 1

790. J. Perruchon, libere des mystères du ciel et de la terre. texte ethiopien public et traduit. P.O.T.I 788 86 - 88

791. E.Revillout, les apocryphes coptes; les evangiles des doule apôtres et de saint barthlemy publiè et traduit. P.O.T.II. 78 133; 138. 154. F.Nau; canons des apôtres D.T.C.T. II 78 614

792. ቀኖናት 2 — 3 (ግሪኩ ሰነድ 3 — 4)

ጴጥሮስ አንድ ጊዜ ጴጥሮስ⁷⁹³ ሌላ ጊዜ ኬፋ⁷⁹⁴ እየተባለ በሁለት ስሞች ተጠቅሷል ። ሆኖም ይዘቱ ክፍፍል እኩል አይደለም ምክንያቱም “አለ”ን በሚከተሉት ዝርዝሮች እንመለከተዋል ። የሐንስ አምስት ጊዜ⁷⁹⁵ ማቴዎስ ሁለት ጊዜ⁷⁹⁶ ጴጥሮስ አምስት ጊዜ⁷⁹⁷ እንድርያስ ሦስት ጊዜ⁷⁹⁸ ፊልጶስ ሦስት ጊዜ⁷⁹⁹

ስምአን አንድ ጊዜ⁸⁰⁰ ፡ ያዕቆብ አራት ጊዜ⁸⁰¹ ፡ ናትናኤል አንድ ጊዜ⁸⁰² ቶማስ አንድ ጊዜ⁸⁰³ ኬፋ ሦስት ጊዜ⁸⁰⁴ ፡ በርተሎሜዎስ አንድ

ጊዜ⁸⁰⁵፤ ያዕቆብ ዘይሁዳ አንድ ጊዜ⁸⁰⁶ ። በግሪኩ ሰነድ መሠረትነት ላይ ከላይ የተመለከተው አስተያየት ሲታወስ ምክንያቱም በግእዝ ትርጉሙ የሚታየው ልዩነት ተደጋፊነት አለው ። ይህም ሊሆን የቻለበት ምክንያት የግሪኩ—እናቱ ለነድ የያዛቸው 30 ቀኖናት በግእዝ ትርጉማቸው ወደ 22 ቀኖናት ተሰብስበዋልና ነው ። በዐረብኛ ደግሞ የበለጠ ወደ 20 ቀኖናት ተጨፍልቀዋል ።

4.2 ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ

ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ — Aegyptische kirchen-Ordnung or constitutiones ecclesiae aegyptiaca በመባል የሚታወቀው ሕገ ቤተክርስቲያን 32 ቀኖናትን ይዞ የተቀረጸ ሲሆን የ71 ቀኖናት (ረስጠብ) ሁለተኛው ክፍል ማለትም ከ21-47 ወይም በሳዲቅ ትርጉም 31-62 ያሉትን 27 ቀኖናት የያዘውን ሁለተኛውን ክፍል ይዞ የሚገኘው

793. ቀኖና 5 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 6 : 15 : 16 : 30)

794. ቀኖና 13 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 13 — 21)

795. ቀኖና 3 : 4 : 17 : 18 : 25

796. ቀኖና 5 : 20

797. ቀኖና 6 : 15 : 16 : 25 : 30

798. ቀኖና 7 : 12 : 24

799. ቀኖና 8 : 23 : 29

800. ቀኖና

801. ቀኖና 10 : 19 : 27 : 28

802. ቀኖና 11

803. ቀኖና 12

804. ቀኖና 13 : 21 : 25

805. ቀኖና 14

806. ቀኖና 11

ክፍል ነው። ይህም ሰነድ ለጥንት ቤተ ክርስቲያን ቀኖናዊ ሕግና ሥርዐተ ቅዳሴ ክፍተኛ ግምት ያለው ምንጭ ሆኖ ኑሯል⁸⁰⁷ ግብፃዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ በመጀመሪያ ከአቡሊዲስ ሥራዎች በተለየ ከ3ኛው ምዕተ ዓመት አቡሊዲስ ሐውልት-መንበር ላይ ተቀርጾ ከሚገኘው “ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ” ተብሎ ከሚታወቀው አንድ ሥራው እንደተቀነባ በረ ይገመታል።

“ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ” በራሱ በአቡሊዲስ በ215-220 መካከል በጳጳስ ካሌስቶስ ሥር ከምትገኘው ቤተ ክርስቲያን ተገልጿል በእሱ መሪነት ሥር ለምትገኘው ቤተ ክርስቲያን ስለነበረ ዓላማ እንደተጻፈ ይታመናል።

4.2.1 የግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ቦታና ዘመን

ከላይ እንደተባለው ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ከ“ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ” ጋር ይመሳሰላል — አንድ ሆኖ ይታያል። ስለዚህም ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ በሌላ አነጋገር “ሐዋርያዊ ትውፊት” የተጻፈበት ዘመን በሮሜ በ215-220 መካከል እንደሆነ ይታመናል። በዚህ ሁኔታ በጸሐፊነትና ተመርጦሪዎች መካከል ማለት ጸሐፊው አቡሊዲስ፣ ዘመኑ 215-220 እና ቦታው ሮሜ ስለመሆኑ ልዩነት አልተፈጠረም ማለት ይቻላል ነገር ግን በተቃራኒው ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ የሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስን ሌላ ስያሜን አይዝም። ስለዚህም ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያን ትእዛዝ ራሱ በ215-220 በሮም በአቡሊዲስ የተጻፈው ሐዋርያዊ ትውፊት አይደለም ነገር ግን ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ከሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ላይ ተመሥርቶ እንደገና የተቀነባበረ ማለትም በአንድ ቃል ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ አዲስ ከተፈጠሩት — ከተከሰቱት ቀኖናውያን ኒመልኮታውያንና ሥነ ቅዳሴያዊያን ሁኔታዎች ጋር

ዘመጣጣም የዳበረና የተቀነባበረ የሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስን አዲስ ቅርጽ ይዞ የሚገኝ የቤተ ክርስቲያን ሕይወት እድገት ጡጥ ትነጡ። Schawrtz “ሐዋርያዊ ትውፊት” የሚል ርእስን ይዞ በተገኘው

807. Pöchl, Geschichte Kirchenrechts Zweite erweiterte auflage: wien TH 78

ሐውልት እንደ ተገለጠው በቤተ ክርስቲያናውያት ቀኖናት-ልምዶች የተመለከተው ግን የጠፋው የአቡሊዲስ ሥራ በግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ታቅር የተገኘ ለመሆኑ ያለውን አስተያየት አስፍሯል⁸⁰⁸

ስለዚህ ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሰፋ ባለበት መልኩ-ቅርጹ ጸሐፊው አዘጋጁ የሐዋርያዊ ትውፊት ሰነድን እንደገና በማቀናበር ብቻ የተወሰነ ሳይሆን ነገር ግን እየአደረ የተፈጠሩ ሁኔታዎችን ወይም ስለ ሥርዐተ አምልኮት-ሥርዐተ ቅዳሴ አዲስ የተፈጠሩ ሁኔታዎችን ለመሸፈን ከዳበሩት ጥንታውያን ምንጮች በይበልጥም ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ወይም ድንጋጌዎች ዘበእደ አቡሊዲስ ከሚባል ጽሑፍ ላይ ተመሥርቶ እንደነበር ይታያል⁸⁰⁹

ከዚህም በመነሳት ግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ዘመን 5ኛው ምዕተ ዓመት እንደሆነ ይገመታል⁸¹⁰ ግን የግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ጸሐፊ — አቀነባባሪ የ6ኛው ምዕተ ዓመት ሥራዎች ከሆኑ ቀኖናተ አቡሊዲስ ላይ እንደተመረከዘ የሚደገፉ ሌሎች ንድፈ ሐሳቦች አሉ። ስለዚህም ቅብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ዘመን 6ኛው ምዕተ ዓመት ይሆናል ይላሉ። በተቃራኒው ግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ከቀኖናት ዘአቡሊዲስ ላይ ተመሥርቶው የተዘጋጀ ሳይሆን ነገር ቀኖናተ ዘአቡሊዲስ ከትእዛዙ ላይ ተመሥርተው እንደተዘጋጀ ይደገፋል⁸¹¹

ስለዚህ የግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ዘመን ማቆሚያ-መድረሻ Terminus a quo ቀኖናት ዘአቡሊዲስ እንደተጻፈ

Schwartz: Ueber der pseudoapostolischen Kirchenordnung strasbourg 1910

809. Επιτομή του Βιβλίου Ἡ τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν B.E.P.T.B. 78 181

810. Achelis: de ältesten quellen des orientalischen kirchenrechts I. Buch. die canons Hippolyti. U.T.T.I.T.4.6 78 38 137 Achelis: Hippolytus im kirchenrechts Z.K.G. 15/1895 78 1 43 Achelis: Hippolytstudien. T.U. T.I.T.4. 1897.

811. Funk. die apostolischen konstitutionen 78 261: Funk. Die symbolstücke in der ägyptischen kirchenordnung und canons Hippolyts T.Q. 1899 78 161 187

በት የሚታሰበውን 500 የማያልፍ መሆኑ ሊታመን ይችላል በተቃራኒው ይህ ትእዛዝ የተጻፈበት ዘመን

Termainus ad quem አምስተኛው ምዕተ ዓመት እንደሆነ ይቆጠራል⁸¹² መነሻበለዚህም ከዚህ በኋላ የሚታሰበው ዘመን ተተባይነት አይኖረውም⁸¹³ E.Hauler የሚያወሳው የዚህ ትእዛዝ ላቲን ሮማይስጥ ትርጉም የፋኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ እንደሆነ ከአለው ሁኔታ ይደግፋል⁸¹⁴ ሆኖም የትእዛዙ ላቲን ትርጉም በVerona ካቲድራል ቤተመጻሕፍት የ5ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ክፍለ ጊዜ ሆኖ የሚቆጠር Palimniston የእጅ ጽሑፍ ይገኛል⁸¹⁵

የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ጸሐፊ ስም አልባ ነው ። ስለዚህም ሳይታወቅ ይኖራል ። ሆኖም የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ጸሐፊ የሐዋርያውያት ትእዛዛት የ8ኛው መጽሐፍ ጸሐፊ ነው የሚባል ግምት አለ ከዚህም በመነሳት የተጻፈበት ቦታም ግብጽ ተደርጎ ይወሰዳል⁸¹⁶

ምክንያቱም በምሥራቅ ስፍኖ በሚገኘው ቤተክርስቲያን ልምድና ሥርዓት የተቀነባበረው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ብቻ ሳይሆን ራሱ በሮሜ በመሠረታዊ ቅርጹ የተዘጋጀው ሐዋርያዊ ትውፊትም ቢሆን በምሥራቅ በተለይ በግብጽና በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሥርዓተ ቅዳሴያዊ ሕይወት ያሳደረውን ያህል ከፍተኛ ተፅዕኖ በምዕራብ ቤተክርስቲያን አላሳደረም ምክንያቱም ወደፊትም እንደምንመለከተው ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ እናት ሰነዱ ጠፍቶ ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በመጣበት ትርጉሙ በግብጥ ፡ ፀረብኛና ግእዝ ቋንቋዎች ተይዞ ሊገኝ ችሏል።

812. Funk: die Apostolischen Konstitutionen 78 279 280
Batiffol: Revue critique 1901 T.X. 78 254
813. Funk: des testament unseres heren und verwandten. Schriften, Mayence 1901. funk: Didascalia. I.T.II 78 97 119
814. ከዚሁ 78 185-186
815. ከዚሁ 78 185-186
816. ከዚሁ 78 183

4.2.2 ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ቋንቋ

እንደሚታወቀው ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ በግሪክ ቋንቋ ነው የተጻፈው⁸¹⁷ ነገር ግን የዚህ ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ወደ ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሲቀነባበር በዚህ ግሪክ ቋንቋ ነው ወይስ አይደለም? የሚል ጥያቄ ይነሳል ። መልሱ ነው ማለትም ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በመጀመሪያ በግሪክ ቋንቋ ነው የተቀረጸው ነገር ግን ይህ እናት ሰነድ ጠፍቶ በሌሎች ልዩ ልዩ ቋንቋዎች ትርጉም ሊገኝ ችሏል ።

4.2.3 ትርጉሞች

4.2.3.1 ላቲን-ሮማይስጥ ተርጉም

የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ አንድ አንድ የተቋረጠ ክፍሎች በVerona ካቲድራል ቤተ መጻሕፍት በሚገኝ አንድ የፋኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ Palimniston የእጅ ጽሑፍ ላቲን ትርጉም ይገኛል ።

ይዞ የተመለከተው ላቲን ትርጉም ከግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ እንጂ በእናቱ እንደነበረው ከሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ የመጣ - የተደረገ አይደለም ምክንያቱም የዚህ የላቲን ትርጉም ነጠብጣቦች (Fragments) ከሚመስሏቸው የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግብጥ ትርጉም (ሳዲቅ ትርጉም) ቀኖናት አንድ E.Hauler ሕትመት⁸¹⁸ 31-33 34-36-48 60 እና 62 ቀኖናት ወይም በFunk በታተመ መልካቸው⁸¹⁹ XVI 15^B-27^a XVIII-XXI XXXII 15^B-36^a ቀኖናት ይገኛሉና ቢሆንም የቀኖናቱ ላቲን መልስ ትርጉም ከሥነ ጽሑፍ አንጻር ከግሪኩ እናት ሰነድ ቅርጽና

817. J. Quasten. patrology. T II 78 109
818. Hauler- didascalia T.I.78 101-121 Wilmarl texte latin de paradosis de saint Hippolyte. R.F.R. 9.1916 78 62-71 = Wilmarl: unréglenen ecclesiastique de. Ille siècle la tradition apostolique de saint Hyppolyte: Revue Francais 96.1918 78 81 126; Nau canons des apôtres D.T.C.T.II 78 1615; Botte. L.authenticite' de la Tradition de st Hippolyte R.T.A.M. 1611949 78 177...
819. F.Funk. Die Apostolischen Konstitutionen 78 29-34 Achelis Die Ältesten 78 1-23

ይዘት ጋር ተነጻጽሮ ሲታይ በትክክል የተደረገ ትርጉም ሆኖ ተገምቷል ስለዚህም ወደ መጀመሪያው ቅርጹና ይዘቱ እንዲመለስ ጥረት ተደርጓል ግልት ነው 820

4.2.3.2 የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግብጥ ትርጉም

4.2.3.2.1 የግብጻዊ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሳዲቅ ትርጉም

ይህ ትርጉም ምን ዓልባት አንድም የአባቶች ሥራዎች (ሥነ ጽሑፎችና ትምህርቶች) : የሲኖዶሳት ቀኖናትና ውሳኔዎች ትርጉሞች ወይም እነዚህን ሥራዎች : ጽሑፎች : ቀኖናትና ውሳኔዎች እንደገና ማቀናበር : ማዘጋጀትና አዲስ ወጥ ሥራዎችን መጻፍ ሁል ጊዜ ግን እነዚህ ሥራዎችን : ጽሑፎችንና ቀኖናትን ለሐዋርያት ወይም ለጥንት አባቶችና ጸሐፊት በመስጠት በተከሰተበትና

ከፍተኛ እንቅስቃሴዎች በታዩበት ዘመን ቀደም ብሎ በ500 አካባቢ ከግሪክ እናት ሰነድ ተደርጓል 821

ስለጥንቱ ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ (ሳዲቅ) ትርጉም ያለው አመለካከት እንደማስረጃ ሆኖ የሚቀርበው ይህ ግብጥ ትርጉም —ሳዲቅ ትርጉም ብዙ ግሪክ ቃላትን ይዞ ግን የቅብጥ ቋንቋ ስዋስዋዊ ቅርጽን ይዘው ወይም ወደ ቅብጥ ቋንቋ ቅርጽ ተለውጠው የሚገኙ ቃላትን ይዞ መገኘቱ ነው ። ይህም በP. De lagarde ሕትመት መሠረትነት steinford ባመለከተው ሁኔታ በቀላሉ ሊለዩ ይችላሉ 822

የቅብጥ—ሳዲቅ የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ትርጉም ሰነድ የእጅ ጽሑፍ በዓመት ሰማዕታት (ዲዮቅልጥያኖስ) 722 = 1006 ዓ.ም.) ተጽፎ በቅርቡ ተደርሶበት በብሪቲሽ ሙዚዬም ይገኛል 823 ይህ የእጅ ጽሑፍ በሁለት ክፍሎች (መጻሕፍት) 71 እና 78 ቀኖናት ተክፍሎ የሚገኝ ሲሆን በTattam ከታተሙት መጻሕፍት I—VI ቀኖናት ጋር ይነጻጸራል 824

820. J. Quasten: patrology T.II ገጽ 181

821. ከዚህ ገጽ 151

822. Quasten, Patrology, T.II ገጽ 181

823. Leclercq, Canons Apostoliques, D.A.C.L. T.II ገጽ 12 32 T.II 19-32

824. ከዚህ ገጽ 174-175

የ1320 እጅ ጽሑፍ የ440 የእጅ ጽሑፍንም ከግምት በማስገባት በ1883 በP. de Lagarde ታትሞ የተሰራጨ ሲሆን በዚህ P. De Lagarde ከተደገመው ሕትመት ላይ በsteinford 825 ከተደረገ ጀርመንኛ ትርጉም ጋር በAchelis ሊታተም ችሏል 826

ይህ ሳዲቅ ትርጉም ሰነድ እንደዚሁም በካይሮ ፓትርያርክ ቤተ መጻሕፍት ከተገኘ እንደ አዲስ የእጅ ጽሑፍ በU. Bouriant ታትሟል

4.2.3.2.2 የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግብጥ—ሚምሬቲቅ ትርጉም

ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ከሳዲቅ ትርጉም ወደ ሌላም ግብጥ ቋንቋ ሚምሬቲቅ ወይም በካይሮ ተመልሶ ይገኛል ነገር ግን በሁለት የግብጥ ቋንቋዎች ሳዲቅና ሚምሬቲቅ ትርጉሞች መካከል በሳዲቅ ትርጉም ሰነድ ገብተው ከሚገኙ ሕጻጾች የተነሱ ሥድሆን የሚቀጠሩ ልዩነቶች ይመለከታሉ ምክንያቱም አሁን ያለው ሳዲቅ ትርጉም ሰነድ እናቱ ትርጉም ሰነድ ሳይሆን ነገር ግን በ8ኛው ወይም በ9ኛው ምዕተ ዓመት ከተተረጎሙበት ሰነድ የተገለበጠ እንደሚሆን የመጀመሪያ ትርጉም (በካይሮ ትርጉም) አይገኝም 828 ሲሆንም በልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች እንደሚገኝ ይታወቃል 829 የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሚምሬቲቅ ትርጉም በTattam በተደረገው የግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ሕትመት ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሚምሬቲቅ ወይም በካይሮ ትርጉም ከእንግሊዝኛው ትርጉም ጋር ሁለተኛውን መጽሐፍ

825. De Lagarde Aggyptiaca ገጽ 239-291; 309-338

826. Achelis, Die Ältestem T.U. VI ገጽ 226 ገጽ 39 136

827. K. Bouriant, Les Canons Apostolorum De Clement De Rome Traduction En Dialecte Copte Thebain, D'apres un Manuscrit De la Bibliotheque Du Patriarche Jacobite Du Caire. Le Recueil De Travaux Relatifs a La Philosophie et a l'archeologie Chretiennes Egyptiennes et Assyriennes T.V. ገጽ 199-216; VI. ገጽ 97-115

828. Duchesne: Origines du culte chretien. paris 1898² appendice IV ገጽ 504-521

829. ሕትመት Till-J. Leipoldt: uer koptische texte der kirchenordnung hippolytes, Berlin 1954

ሲይዝ Constitutiones Apostolici Aegyptiaci የመጀመሪያውን መጽሐፈ ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት Canones Apostolici Aegyptiaci ይይዛል ⁸³¹ ። ሦስተኛው መጽሐፍ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8 መጻሕፍት 8ኛውን መጽሐፍ ሲይዝ አራተኛው ፤ አምስተኛውና ስድስተኛው መጻሕፍት ከእነዚህ ሐዋርያውያት መጻሕፍት ከሰባተኛው መጽሐፍ የሚከተሉትን ምዕራፎች ይይዛሉ ። ስምንተኛው መጽሐፍ ሐዋርያውያት ቀኖናትን ይይዛል ⁸³² ።

Tattem የተጠቀመበት የእጅ ጽሑፍ እንደ ዓመተ ሰማዕታት ዲዮቅልጥያኖስ 1048/1320 ዓ.ም የተጻፈና በበርሊን የተገኘ እንደ የእጅ ጽሑፍ ነው ⁸³³ ቢሆንም የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ማምራቲክ ትርጉም ሰነድን ሲያሳትም የዚህን ትእዛዝ ሰዲቅ ትርጉምን እንደተመለከተ ለመገንዘብ ተችሏል ።

4.2.3.3 የግብጻዊ ቤተክርስቲያን ትእዛዝ ዐረብኛ ትርጉም

የግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ ከሳዲቅ ትርጉም ሰነድ እንደመጣ ቢታወቅም ይህ የትእዛዙ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ እንደሚመራቲቅ ትርጉም ከመጀመሪያው እናቱ ሳኪዲቅ ትርጉም ሰነድ ሳይሆን ከቆየ ግልባጪ በመሆኑ መሠረታዊ ልዩነትን ያሳያል ⁸³⁴ የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዛት ዐረብኛ ትርጉም በ10ኛው ምዕተ ዓመት አካባቢ እንጂ ከዚያ በፊት ግን እንዳልተደረገ ይታመናል ⁸³⁵ ዛሬ ያለው የዚህ ትእዛዝ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ የ13ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ ነው ⁸³⁶

⁸³⁰. Tattam: the apostolical constitutions or canons of the apostles in coptic London 1848 bibl. III-IV ገጽ 147 178፣ 92 171
⁸³¹. ከላይ ገጽ 167-181
⁸³². Leclercq: canons apostoliques. D.C.L.T.II ገጽ 1932
⁸³³. Ms. orient no. 519
⁸³⁴. Leclercq: canons apostoliques. D.A.C.L.T.II ገጽ 1932።
⁸³⁵. J. Quasten: patrology. T-II ገጽ 182 DIX: the treatise on the apostolic tradition of hippolytus. Rome 1916 ገጽ XLIX.
⁸³⁶. G.stam: Episcopacy on the apostolic tradition. basel. 1926 ገጽ 12

4.2.3.4 የግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም

የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ሰነድ ከግብጻውያን ከዐረብኛ ትርጉም ሰነድ የመጣ መሆኑ ይጠረጠራል ። ምክንያቱም የዚህ ትእዛዝ ትርጉም ከሁለቱም መጣባቸው ከሚባልባቸው ትርጉሞች (ግብጥና ዐረብኛ ሰነዶች) ሰፊ ርቀትን ያሳያል ። ችግሩ ከላይ እንደተባለው በዚህ ብቻ አይወሰንም ፤ የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም በዚህ ብቻ ሳይሆን በደንቡ መሠረት በሌላም ማለት ይቻላል ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናትና ሥራዎች በትርጉማቸው ሃይት ጉዞ አራተኛውን ደረጃ ይይዛል ለምሳሌ ይህን ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝን እንጠቀማለን ።

ከላይ እንደተባለው ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በመጀመሪያ በግሪክ ቋንቋ እንደተጻፈ ከዚህም ይህ ከግሪክ ቋንቋ እናት ሰነድ ወደ ግብጻ ቋንቋ ከዚህም ግብጻ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ ከዚህም ዐረብኛ ቋንቋ ወደ ግእዝ ተመልሷል ማለት ነው ።

በለዚህም እንደ ሰነድ ከአንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ ከዚያም ሌላ ቋንቋ ወደ ሦስተኛ ቋንቋ ከዚያም የበለጠ ወደ አራተኛ ቋንቋ ሲመለስ ሲተረጎም በግድ የመጠን ቅርጽ ለውጥ (መጨመር ፣ መቀነስ) ፣ የዕንስ ሐሳብ ለውጥ) ትርጉም ፣ ግንዛቤ) ፣ የቅድም ተከተል መሸጋሸግ) የፈቱ ወደ ኋላ የኋለው ወደፊት) ሲከተቱበት በአንድ በኩል እነዚህን በየጊዜው ከሚፈጠሩት ዑኔታዎች ጋር ለማጣጣም ወይም ምን አልባት የተረሱትን ፍሬ ነገሮች ለማስተካከል ወይም ለማረም ሲባል የተወሰኑ ጭማሪዎችን ለማስገባት ወይም ሥርዋጾችን ለመጨመር የሦስተኛ እጅ ጣልቃ ገብነትን ሊያስወግድ እንደማይችል ርግጠኛ ሐቅ ነው ።

ከዚህም በመነሳት የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ሰነድ በመጀመሪያ በዐረብኛ ትርጉሙ ሰነድ የማይገኙ ምዕራፎችን ይይዛል ፤ ይህም ልዩ ልዩ ምክንያቶች ይኖሩበታል ወይም የግእዙ ሰነድ ተርጓሚ እንደተለመደው ያልነበሩ ነገሮችን ጨምሯል ወይም እነዚህ ፍሬ ነገሮችን ከያዘ እንደ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ መልሷል ።

በለዚህ የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ዛሬ ከሚገኘው ዐረብኛ ትርጉም እንደአልተመለሰ ነገር ግን በጣም ከቆየ

በበኩሉ እንደዚሁም በጣም ከቆየ አንድ ሌላ ግብፁ-ሳዲት ትርጉም ከመጣ-ከተመለሰ እንደሆነ ይቆጠራል⁸³⁷። ስለዚህ እነዚህ ትእዛዛት በቦታዎች ቤተክርስቲያናውያን ልምዶችና ባህሎች ጋር እንዳይጋጨ ከማድረግ ዓላማ በመነሳት ቆይተው ከግብፁና ዐረብኛ ትርጉሞች ሰነዶች እንደተቀነሱ ይደገፋል። ነገር ግን አንድአንድ (የተወሰኑ) ትእዛዛት በቤተክርስቲያን ልምዶችና ባህሎች ጋር መጋጨታቸው አልተጠቀሰም ሐቁ ግን እነዚህ ምዕራፎች በትእዛዙ የግእዙ ትርጉም እንደተጨመሩ ማሰብ ነው⁸³⁸።

ስለዚህም ይህ የትእዛዙ ግእዝ ሰነድ ዝርዝር ቀናናውያት ትእዛዛትን፣ ስለ አሠረ ክህነትና ጸሎተ ቡራኬ እንዲሁም ሙሉ ቅዳሴን⁸³⁹ ይዞ እንደመገኘቱ መጠን ከእነዚህ ዑለት ትርጉሞች ሰነዶች መሠረታዊ ልዩነት አለው። በሌላም በኩል የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ብቻ በላቲን ትርጉም የሚገኙትን የሥርዐተ ክህነትና የጸሎተ ቡራኬዎች ሰነድን ይዞ መገኘቱ ልዩ ያደርገዋል⁸⁴⁰። የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም በመጀመሪያ በጸሐፍት ሊታወቅ የቻለው አንድ ጊዜ ኢትዮጵያዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ተብሎ በተገኘ ሰነድ ነው። Ludolphus ይህን የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ከላቲን ትርጉም ጋር በ1691 ያሳተመው ሰው ሲሆን⁸⁴¹ ይዘም ሰነድ ተሻሽሎ ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር በAcheillis ታትሟል⁸⁴² በመጨረሻ ይዘም ሰነድ በDuensing ታትሞ ሊገኝ⁸⁴³ በፈረንሳይኛ ከሂስ ጋር

837. ዑሳም ይዞ አንድም ከአንዱ ሠራዊት ከሌላው ግብፁ ወይም ዐረብኛ ትርጉም እንጂ ከሌላ ልምዳል ከሰደበት ትርጉም ሰነድ እንደ አልመጣ መገንዘብ ይቻላል።

838. Quasten: Patrology T.II ገጽ 182

839. Stam:Episcopacy. on apostolic tradition ገጽ 11

840. J. Quasten: Patrology T.II ገጽ 182

841. Ludolphus በመጀመሪያ የ127 ቀናናትን አርእስት ተርጉሞ ቀጥሎም የእነዚህን 127 ቀናናት የመጀመሪያ ክፍል ቀናናት ቤተክርስቲያናውያት ከቅዱሳን ሐዋርያት መጀመሪያዎች ቀናናት (23 ቀናናት) ሙሉ ቃላትና የቡለተኛውን ክፍል ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የመጀመሪያዎች ሁለት ቀናናትን የሰለተኛው ቀናና የመጀመሪያ ሐረግ (እንደ ግብፁ ትርጉም 21 22 እና 23) ተርጉሟል። Commentarius... I-III ገጽ 314-328

842. Acheilis: die canones Hippolyte ገጽ 39-47, 61-64

843. H. Duensing, der Aethiopische texte der Kirchenordnung

G.W.G.phol.Hist.K.I.3.32 Göttingen

በW.D. Maxwell በ1945 ታትሟል⁸⁴⁴ በመጨረሻ የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ግእዝ ትርጉም የተከናወነው ምንም ቢሆን ከ15ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያዎች በፊት መሆን ይኖርበታል ምክንያቱም መድረሻውን ዘመን Terminus adquem ሊያሳይ የሚችለው በባህሩን ቤተ መጻሕፍት የሚገኝ የ1440 ዓ.ም አንድ የእጅ ጽሑፍ ነው⁸⁴⁵።

4.2.3.5 የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ምንጮችና ደብት

ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ እንደተወለደበት “ሐዋርያዊ ትውፊት ዘእቡሊዲስ” የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛውን መጽሐፍ ዘሥንጭነት አይዝም። በተቃራኒው አሁን በአለበት መልኩ እሱ ልቅ በሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ⁸⁴⁶ እና በዚህ የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ Epitome ማለትም ከእነዚህ ሰነዶችና ከይዘቱ መገንዘብ እንደሚቻለው ምን ዓልባትም በጥንት ቤተክርስቲያን በእገልግሎት ላይ በነበሩ ቀናናውያት አምልኮታውያትና ሥርዓተ ቅዳሴያውያት ትእዛዛት ላይ እንደተመሠረተ ይታመናል⁸⁴⁷።

ነገር ግን ጸሐፊው የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ጸሐፊ መሰሎ ሊገኝበት Pseudoignatius አይሆን ይገመታል።

844. B.Batte: Le texte de la tradition apostolique: bech. TH.ANC

ME.D. T. 22. 1955 ገጽ 162. stam: episcopacy... ገጽ 11

845. በዘሩ ገጽ 182-184

846. የጸሐፊው ስልጣን ሲጠቀስ ገጽ ተመልከት

847. የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ-Epitome የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ዘጋርን እንደሚያዝ ወይም የሐዋርያውያት ትእዛዛት የ8ኛው መጽሐፍ ምንጻር እንደሆነ የሚገልጽ ግን “ቅዱስ አገእዚያ” የሚባለውን ክፍል የያዙትን 5-15 ምዕራፎች እና የከወትር ጸሎትንና ሥርዐተ ቀዳሴን የያዙትን 35-41 ምዕራፎች ያዘላል ይተዋል። Wordsworth, the Ministry of grace, London 1901 ገጽ 33

በተቃራኒው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በራሱ በሐዋርያዊ ትውፊት ዘእቡሊዲስ እንደተወለደና የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛውን መጽሐፍ Epitome እንደሚያዝ ነገር ግን ምንም ቢሆን ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ በኋላ እንደተፈጠረው እንደተዘጋጀ ይቆጠራል። Quasten: Patrology: T.III ገጽ 182

Connelly the so called egyptian church order and derived documents. 916 ገጽ 6. Dix the Treatise... ገጽ LXXIV

የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ይዘት በሁለት ክፍሎች ይከፈላል ከነዚህም የመጀመሪያው ክፍል 31-41 (ሳዲቅ ትርጉም) ቀኖናትን የያዘው ክፍል ሲሆን በሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ወይም Epitome የያዘውን ከቤተክርስቲያን ሥነ ሥርዓት ጋር የተዛመዱትን እና የቤተክርስቲያን አገልጋዮችና ምዕመናን አቋምን ከሚመለከቱት ትእዛዛት ጋርም የተያያዙትን ትእዛዛት ይይዛል⁸⁴⁸ ሁለተኛ ክፍል 42-62 (ሳዲቅ ትርጉም) ቀኖናትን ያቀረ ሲሆን በተቃራኒው አስቀድሞ ከነበሩ ቤተክርስቲያናዊያውያት ቀኖናት ጋር የሚመሳሰሉ ትእዛዛትን አይዝም። ከዚህም የተነሳ የግብጣዊ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሁለተኛው ክፍል ምንጮች ከላይ እንደተባለው ምንግልባት በጥንት ቤተክርስቲያን የነበሩ ልዩ ልዩ ቤተክርስቲያናዊያውያት ቀኖናት እንደሆኑ ይደነገራል።

ስለዚህ ሐዋርያዊ ትውፊት በአቡሊዲስ በሚል ርእሰ እንደተፈጠረ በሚቆጠረው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝና በእሱም ላይ ተመሥርተው ተዘጋጅተዋል ከሚሉት ሌሎች ሥራዎች መካከል ንጽጽር ማድረግን ለማስቻል በለቀኖናት በአቡሊዲስ በምንናገርበት ክፍል ሁሉም ትእዛዛትን እናመለክታለን⁸⁴⁹

4.3. ሦስተኛው ክፍል ቀኖናት 48—71 (63—78)

የረስጠብ የመጨረሻው ክፍል 24 ቀኖናትን ማለትም ከ48-71 (ወይም 16 በሳዲቅ ትርጉም 63-78) የያዘ ክፍል ነው ነገር ግን እነዚህ ቀኖናት የረስጠብ የአለፉት ሁለት ክፍሎችን፣ ቀኖናት ቤተክርስቲያናዊያውያት ዘቅዱላን ሐዋርያትን⁸⁵⁰ እና ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝን⁸⁵¹ በያዙት ቀኖናት እንደ ተመለከተው አንድ ዓይነት መለያ ይዘው አይታዩም ወይም በአንድ የተወሰነ ርእሰ አይታወቁም።

በእነዚህ ቀኖናትም ላይ የተደረጉ ጥናቶች አሁንም ከአለፉት

848. ሐዋርያውያት ቀኖናት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 1-15 Funk: Didascalia T. II 78 XI-XIX
849. ከላይ 78 162
850. ከዚህ 78 168-181
851. ከዚህ 78 181-192

ሁለት-ቀኖናት ቤተክርስቲያናዊያውያት ዘቅዱላን ሐዋርያትና ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ጋር ሲነጻጸሩ በጣም አነስተኛዎች ናቸው። እንዲያውም የተሻለ የሉም ግለት ይቻላል።

በአጠቃላይ የእነዚህ ቀኖናት ግለትም የሦስተኛው ክፍል ከአንደኛውና ከሁለተኛው ክፍል ቀኖናት ጋር ያላቸው ግንኙነቶች ዝምድናዎች የተቃረኑ ናቸው—የተያያዙ ናቸው ምክንያቱም የመጨረሻዎቹ ከሁለተኛው ክፍል (ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ) ቀኖናትና ስለዚህም በተዘዋዋሪ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ተወልደዋልና ስለዚህም እነዚህን ቀኖናት ያሰባሰበው ሰው የቤተ ክርስቲያንን ሥነ ትዳሴና ሥነ ምግባር... የሚመለከቱ ትእዛዛትን በማሳጠር ወይም በመጨመር ወይም በመተው ፋራ ነገሩን በልዩ ልዩ ቀኖናት (ትደም ተከተል—ተራ እንደ አቀነባበረ ይገመታል⁸⁵² ግለትም የሁለተኛው ክፍል ቀኖናት (ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ) ምንግልባት ቆይተው ከተፈጠሩት የቤተክርስቲያን ሁኔታዎች ጋር በመጣጣም እንደገና የተዘጋጁ ናቸው ግለት ይቻላል።

4.3.1 የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል የተጻፈበት ዘመንና ቦታ

የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል ቀኖናት ምንም ሲሆን በግብጽ ወይም በሶርያ ተዘጋጅተዋል። በይበልጥ ከተመሠረቱባቸው የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ሆነ ከግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ቆይቶ የተዘጋጁ ሥራዎች ናቸው።

4.3.2 የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል የተጻፈበት እናት ዳንቋ

የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል የተጻፈበት እናት ዳንቋ ገረክ ዳንቋ ነው። ገን በግብጥ ዳንቋዎች (ሳዲትና ሚምፊቲት)፣ ዐረብኛና ግእዝ ትርጉም ይገኛል። ግብጥ-ሳዲት ትርጉም በመጀመሪያ በ1883 ታትሞ ሲሰራ⁸⁵³ ቆይቶ በጀርመንኛ ዳንቋ ተተርጉሞ በLeipoldt በ1904

852. Périer: Las 27 Canons des Apôtres P.O.8/1912
853. P. de Lagarde: Egyptiaca 78 239

2. ሌላው ግብፁ - መምራቲቅ ትርጉም ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በ1888 በTattam የታተመ ሲሆን ⁸⁵⁵ በTattam የታተመው የሚምራቲቅ ትርጉም ቀኖናት ከሳዲቱ ትርጉም እንደመጣ እንደ P. De Lagarde አመለካከት ይታመናል ⁸⁵⁶ ሲሆንም የሚምራቲቅ ትርጉም ቀኖናት በቀለሚንጦስ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት ከተያዙት ቀኖናት እይለዩም ግን ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ምዕራፍ ሁለት ክፍሎች (ከነዚህ የመጀመሪያው ክፍል የቀለሚንጦስ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት 7ኛውን መጽሐፍ የሚይዘው ነው) በተደረጉባቸው ለውጦች ይለያሉ) ⁸⁵⁷ ግለትም Constitutiones sev statua plurimorum Apostolorum ⁸⁵⁸

4.3.3 የረስጦብ ሥስተኛው ክፍል ዐረብኛ ትርጉም

የዚህ ክፍል ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም ምን ዓላባት ከሳዲቅ ትርጉም የመጣ መሆኑ ሊታመን ሁለት ዓይነቶች የቀኖናት ሰነዶችን ይይዛል ።
አንድ በBibliothèque Nationale de Paris የሚገኝ የእጅ ጽሑፍ ⁸⁵⁹ ሁለት የቀኖናትን ትርጉሞች

1. በሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ምዕራፍ XXXII ምንም ዓይነት ጣልቃ ገብነት ሳይኖረው ከሳዲቅ ትርጉም ጋር ጉን ለጉን የሚሄዱ 48-71 ቀኖናትን ⁸⁶⁰

2. በዐረብኛው ቋንቋ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት 7ኛውን መጽሐፍ የሚመሠረቱት ሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ምዕራፍ

854. K. Leipoldt: Saïdische Auszüge As Dem Buch Der Apostolischen Konstitutionen Der Dritte Teitle Der Canones Ecclesiastici T.U. 1904 T. XXVI Fasc 16 ገጽ 1-57

855. Tattam, Apostolical Constitutions or Canons of the Apostles Bibl. III-VI. ገጽ 92 171.

856. P. De. Lagarde: Reliquiae... Grace ገጽ 15- NAU.

857. P. De. Lagarde: Reliquiae... Graec ገጽ XV NAU. Canons des Apôtres D.C.T. T 11-12 ገጽ 1615-Leclercq: Canons Apotoliques D.A.C.L. T 11-2 ገጽ 1936

858. ስለ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት 6ኛው መጽሐፍ ከዚህ ገጽ 207

859. Ms. Arabe de Paris No 252

860. Ms. Arabe de Paris No 86

XXXII መጀመሪያ ክፍል ላይ ከሚታይ ጣልቃ ገብነት ጨማሪ ጋር ከቀለሚንጦስ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት 4-7 ያሉትን መጽሐፍት ይይዛል ። ይዘም አንዱ ከሱርስፕ የተመለሰና ሌላው ከግብፁ የተተረጉመ ሆኖ ይታያል ምክንያቱም ሁለቱም ከመጡባቸው ሰነዶች ጋር ይጣጣማሉና ።

4.3.4 የረስጦብ 3ኛው ክፍል ግእዝ ትርጉም

የረስጦብ ሦስተኛው ክፍል ወደ ግእዝ መተርጎሙ ሲታወቅ የዚህ ትርጉም ቀኖናት እርእስት ከላቲን ትርጉም ጋር በLudolphus ታት መዋል ⁸⁶¹ ።

4.3.5 የረስጦብ 3ኛው ክፍል ምንጮችና ይዘት

ከላይ እንደተመለከተው እነዚህ ቀኖናት ከግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተወለዱ ወይም እንደገና የተቀነባበሩ እንደመሆናቸው መጠን በሙሉ ወይም በክፊል ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ላይ ግለትም በሚከተሉት ቀኖናት ላይ ይደገፋሉ 1-2-3-5-11-17-23-28-30-34-46 (ቀለሚንጦስ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት 6ኛው መጽሐፍ 27-28-30-31-32 መጨረሻና መጀመሪያ ሐረግ ፡ 33-34 42-46)

ከእነዚህ ቀኖናት በአንዱና በግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ መካከል ንጽጽር በDe Lagard ተደርጓል ⁸⁶²

ስለዚህ እነዚህ ቀኖናት ከቀለሚንጦስ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት (ሱርስፕ ዐረብኛና ግብፁ ትርጉሞች) 4ኛውን ⁸⁶³ 5ኛውን ⁸⁶⁴ 6ኛውን ⁸⁶⁵ እና 7ኛውን መጽሐፍት ⁸⁶⁶ ይይዛሉ

በእነዚህ ቀኖናት ስለ ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ እንደተነገረው የቤተክርስቲያንን አገልጋዮች ተዋረድ-ግዕርገ ክህነት ተዋረድና ሥነ ሥርዓት እንደዚሁም ሥርዓት ቅዳሴን የሚመለከቱ ጉዳዮችን

861. Ludolphus: Commentarius... ገጽ 305 310

862. P. De Lagarde: Reliquiae... Grace ገጽ XIII-XVI

863. የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 1-2

864. የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 3-5 ፡ 16-26

865. የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 27-28 ፡ 30-35፣ የ32 መጨረሻ ሐረግ 33-34 ፡ 41-46 የ32 መነሻ ሐረግ

866. ሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 29 ፡ 6-19

የሚወሰኑ ትእዛዛት ታቅፈዋል ⁸⁶⁷

ስለዚህ 71 (ወይም 78) ቀናናት ከተጠቀሱት ሦስት ምንጮች ላይ ይፈለጋሉ። ከእነዚህም የተነሳ ከልዩ ልዩ ቤተሰቦች ተመሳሳዮች ምን ጮች የመጡ ስለሆኑ መድብል ቀናናት ዓይነት ሁነው ይገኛሉ።

71 ቀናናት ከቀለሚንጦስ ዐረብኛ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት 2 7 (7) መጽሐፍትን ይይዛሉ። ይህ የ71 ቀናናት ዐረብኛ ትርጉም Tattam የተጠቀመበት ግብፁ-ሳዲቅ ትርጉም ሰነድ ሆኖ እንደተገኘ ይቆጠራል።

ነገር ግን እናቱ ሳዲቅ ሰነድ በዓመተ ሰማዕታት - ዲዮቅልጦያኖስ 722 ዓመተ ሰማዕታት 1000 ዓ.ም ተጽፎ በብሪቲሽ ሙዚየም የሚገኝም የእጅ ጽሑፍ መሆኑ ይታመናል። የዚህ የእጅ ጽሑፍ ይዘት በሁለት መጻሕፍት ይከፈላል

የመጀመሪያው መጽሐፍ 71 ቀናናትን ሲይዝ ሁለተኛው መጽሐፍ 70 78) ቀናናትን ይይዛል። እነዚህም በTattam ዜተተሙት 1 6 መጻሕፍት ጋር ይነጻጸራሉ ⁸⁶⁹ = P. Delagard በብሪቲሽ ሙዚየም በቁጥር 1320 (MS. Orient) የሚገኘውን ሰነድ ያል ትርጉም ያሰተመ ሲሆን ⁸⁷⁰ በቁጥር 440 የሚገኘውን የእጅ ጽሑፍም ከመመልከት እልባዝንም። ሌላው የሳዲቅ ትርጉም ሰነድ እንደዚሁ በካይሮ ፓትሪያርክ ቤተ መጻሕፍት ከተገኘ የእጅ ጽሑፍ በK. Bouriant ሊታተም ችሏል ⁸⁷¹

867- ከዚሁ ገጽ 191-192

868. Leclercq: Canons Apostoliques D.A.T.L. T.II ገጽ 1932

869. Tattam: Apostolical Constitutions ገጽ 209-238

870. P. De Lagarde: Aegyptiaca... ገጽ 239-238

871. K. Bouriant: les Canons Apostolorum De Clément de Rome T.II ገጽ

5. ረስጠጅ—ቀለሚንጦስ ሣልስ

ሰፍትሐ ነገሥት እንደ ሐዋርያውያት ቀናናት 3ኛ መጽሐፍ ሆኖና ረስጠብ ⁸⁷² ተብሎ የተመለከተው ክፍል 56 ቀናናትን የያዘው ቀናናዊ መጽሐፍ ነው።

ከላይ እንደተባለው 56 ቀናናት ከ71 ቀናናት ጋር በአንድነት የግብፁና ግእዝ ትርጉም 127 የታወቁ ቀናናትን ይይዛሉ ⁸⁷³

የእነዚህ ቀናናት ቁጥር በዐረብኛና ግእዝ ትርጉሞች 56 (ወይም 71) ሲደርስ በግብፁ ግን 71 ይደርሳል ⁸⁷⁴ ስለ ቀናናት አጠቃላይ ሁኔታ የተጻፈበት ዘመን፣ ቦታ፣ ጸሐፊው ወዘተ... ከላይ ከተመለከትናቸው ሁለት መስማት ሐዋርያውያት ቀናናት (ረስጠእ እና ረስጠብ) በምንም ዓይነት አይለዩም ⁸⁷⁵ ምክንያቱም እንደእነዚያ 81 ቀናናት እነዚህም ቀናናት የግሪኩን እናቱን ቋንቋ 85 ሐዋርያውያት ቀናናት እንደገና መቀነባበርን — አዲስ ቅርጽን ይዘው ይታያሉ — ስለዚህም እንደገና ቁጥሮችን በማስተካከል በአጠቃላይ ብዙ ቀናናትን ወደ አንድ ቀናናት በማስባስብ ማለትም ከ85 ቀናናት 2-4 ቀናናት የ56 ቀናናት ሁለተኛውን ቀናና ይይዛሉ 12-13 ቀናናት 10ኛውን ቀናና፣ 17-19 ቀናናት 12ኛውን ቀናና 21-24 ቀናናት 15ኛውን ቀናና 42-44 ቀናናት 23ኛውን ቀናና 54-57 ቀናናት 38ኛውን ቀናና፣ 62-71 ቀናናት 49ኛውን ቀናና፣ 71-73 ቀናናት 50ኛውን ቀናና 75-79 ቀናናት 52ኛውን ቀናና፣ 80-82 ቀናናት 53ኛውን ቀናና፣ 83-84 ቀናናት 54ኛውን ቀናና ይዘው ወይም ከእነሱ የተወሰዱ ቀናናትን በመቀነስ — በማስቀረት ማለትም ከ85 ቀናናት 45-47-50 (43-44-55-45-49 ቀናናት) በ56ኛው ቀናናት አይገኙም። ከዚህም የተነሳ በ85 ቀናናት ሐዋርያውያት ግሪክ እናት ሰነድ 85ኛው ቀናና የሚጠቀሰው የቀለሚንጦስ 8ኛው መጽሐፍ (የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ከ56 ቀናናት 55ኛው ቀናና ተቀንሶ ሊገኝ በሌላ በኩል ራዲየ ዮሐንስ ተይዞ ስለሚገኝ ነው

872- ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2 Guidi: il canone biblico della chiesa copta: Revue biblique 1901, ገጽ 102-164

873- ከዚሁ ገጽ 197

874- ከዚሁ ገጽ 198-199

875- ከዚሁ ገጽ 199-200

6. 127 ቀኖናት ሐዋርያውያት

እስከ አሁን ከተመለከቱ ሁለት ክፍሎች (ረስጠአ እና ረስጠብ) 127 ቀኖናት ወይም በግብጥ 149 ቀኖናት ሊወለዱ ችለዋል ።

እንደ ፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል እነዚህ 127 ቀኖናት ከእነሱ በፊት ከተመረመሩት 85 ሐዋርያውያት ቀኖናት ጋር በመግታት ላይ ይገኛሉ ።

የመጀመሪያው የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል ከላይ እንደተባለው ከግሪክ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ የተተረጎሙ ሐዋርያውያት ቀኖናት እንደአሉና ቀጥሎም መለካውያንና በንስጥሮሳውያን እነዚህን ቀኖናት በአንድ ላይ እንደሚጠብቁለቸው የቀኖናቱም ቁጥር በመለከውያንና በያዕቆባውያን ዘንድ 83 እና በንስጥሮሳውያን ዘንድ 82 መሆናቸውን ሲያመለክት ⁸⁷⁶ ግብጣውያን ግን የመጀመሪያውን 71 ቀኖናትን እና ሁለተኛውን 56 ቀኖናትን በግብጥ በሁለት መጻሕፍት እንደ አሳትሟቸው ይታወቃል ነገር ግን እየአንድአንዱ መጽሐፈ ቀኖናት ቁጥር አንዱ በሌላው በመጨመር ወይም በመቀነስ ይለያያል ። እነሆ የአንድ መጽሐፍ ወደ ሁለት (ሀ እና ለ) መከፈል ቀጥሎም ሦስት መጽሐፍት ሆኖ መጠቀስ ሳያስገርም አይቀርም ። የፍትሐ ነገሥቱ ሰነድ ከዚህም ላይ ሆነ በሌላውም ቦታ - ከፍል ብዙ ጊዜ ደጋግመን እንደ አወሳነው አይገባም ሆኖም ሊረዳ የሚችለው ከአጠቃላይ ይዘቱ አንጻር ነው Ad sensum ።

በመጀመሪያው በመለካውያን 83 እና በንስጥሮሳውያን 82 ቀኖናትን ይዘው ከግሪክ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ ስለ ተተረጎሙ ቀኖናት አንድ ወጥ ሰነድ እና ግብጣውያን ቁጥራቸው 127 ወደ ሆኑ ሁለት ሰነዶች እንደከፈሏቸው ይነገራል ።

እስከዚህ የሁኔታው ታሪክ ሂደት ሥርዐትን የተከተለ ይመስላል ነገር ግን ቀጥሎ የመጀመሪያው ረስጠአ ፣ ሁለተኛ ረስጠብና ፣ ሦስተኛው ረስጠጅ እንደሚባሉ ያመለክታል ። ስለዚህ አንዱ ሰነድ ረስጠአ በሁለት ተከፍሎ በሁለተኛው ደረጃ ከላይ እንደተባለው አንድ ጊዜ (ረስጠአ) ተብሎ ለ81 ቀኖናት ሌላ ጊዜ ለ71 ቀኖናት (1-20 የመጀመሪያው ክፍል) ተሰጥቶ ሲጠቀስ ረስጠጅ እንዴት ተፈጠረ? የሚል ጥያቄ ይነሳል ⁸⁷⁷

876. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል ሁለት

877. ከዚህ ገጽ 197

ነገር ግን ቀለሚንጦስ ቀዳማዊና ቀለሚንጦስ ዳግም (ረስጠአና ረስጠብ) የቀለሚንጦስ ቀዳማዊ ንዑስ ከፍልን አይዙም ። ስለዚህ ይህ የቀኖናት ወደ ሦስት ክፍል ከመገልበጥ ስሕተት ወይም ከራሱ ከጸሐፊው ጥንቃቄ ጉድለት ሊሆን ይችላል የሚል ግንዛቤ አለ ። ቢሆንም 127 ቀኖናት ረስጠብ 71 ቀኖናትና ረስጠጅ 56 ቀኖናት (71 + 56 = 127) ተደምረው መሆኑ ይታያል ።

የ79 ቀኖናት ግብጥ ትርጉም ቀኖናት ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በTattam የታተመ ሲሆን ⁸⁷⁸ ከፈረንሳይኛ ትርጉም ጋር በP. de Lagarde ታትመዋል ⁸⁷⁹ ። 127 ዐረብኛ ትርጉም ቀኖናት ከፈረንሳይኛ ትርጉምና ሂስ ጋር በPérie የተተመ ሲሆን ⁸⁸⁰ የግእዝ ትርጉም ሰነድ ከላቲን ትርጉም ጋር በpell ታትመዋል ⁸⁸¹ G. Horner ደግሞ ግብጡንም ሆነ ዐረብኛውንና ግእዙን ሰነዶች ከእንግሊዝኛ ተርጉም ጋር አሳትሟል ⁸⁸² ። የ127 ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም አርእስት ወደ ፈረንሳይኛ ቋንቋ በVansleb ⁸⁸³ እና ወደ ጀርመንኛ ቋንቋ በRiedel ተተርጉመዋል ። የግእዝ ትርጉም አርእስት በLudolphus ተተርጉመዋል ⁸⁸⁴ የግእዝ ትርጉም ሰነድ ደግሞ ወደ ላቲን በLudolphus ተመልሷል ⁸⁸⁵

6. 127 ቀኖናት ግእዝ ትርጉም

የ127 ቀኖናት ግእዝ ትርጉም በአንድ አንድ ሁኔታዎች እንደሚደግግ ፈው ከግብጥ-ሳዲት ትርጉም ሰነድ ላይሆን ከዐረብኛ ትርጉሙ እንደሆነ ነው ⁸⁸⁶ ምክንያቱም የግእዝ ትርጉም ሰነድ በመጠኑ የተለየ ሆኖ

878. Tattam: the Apostolical constitutions...1848

879. P. De Lagade: Acgyptiaca... 209-281: Reliquiac... gracc.9. Funk...die apostolischen konstitutionen, 78 243-245

880. Jean Périe et Augustin: les 127 canons des apôtres. P.O.T. 8 78 551-7. in

881. W. Pell: canons apostolorum aethiopici Leipzig 1975. Funk: die apostolischen konstitutionen 78 263

882. G. Horner: the statutes of the apostles...1984.

883. J. Vansleb: Histoire de l'église d'Alexandrie 1677.

884. Riedel: Kirchenrechtsquellen 78 120.

885. J. Ludolphus: commentarius ...78 303-314

886. Ludolphus: Historia Aethiopici. Frankfurt. 1681 T. III. C. IV

Ludolphus, Commentarius 78 300-379

ይገኛልና ነገር ግን ከዚህም ከራሱ ዐረብኛ ትርጉም ጋር ባለው ግንኙነት የእነዚህ ቀኖናት ግእዝ ትርጉም ከግብጹ ጋር ሲነጻጸር በመጠኑም ነው ቢባልም በጣም የራቀ ነው ለምሳሌ የግእዙ ትርጉም 40ኛው ቀኖና ከሴራዲዎናስ ኤጲስ ቆጶስ ቅዳሴ ጋር ግንኙነቶች ያላቸው ልዩ ልዩ ትእዛዛትን ይይዛል ። ስለ ሲመተ ኤጲስ ቆጶስ የሚናገረው 23ኛው ቀኖና ፣ ስለ ሲመተ ቀሳውስት የሚናገረው 24ኛው ቀኖና ፣ ስለ ሲመተ ዲያቆናት የሚገልጠው 25ኛው ቀኖና ሥነ ሥርዓተ ጥምቀትን የሚያሳየው 35ኛው ቀኖና እና ሌሎችም ቀኖናት ከዐረብኛው ትርጉም ሰነድ የሉም ። ነገር ግን በተቃራኒው እነዚህ ቀኖናት በሐዋርያውያት ትእዛዛት ይገኛሉ ። የሥርዐተ ቅዳሴ ይዘት ያላቸው ሌሎች ትእዛዛትም አንድም ከሐዋርያውያት ትእዛዛት አንድ ሰነድ ተዛማጅ ትእዛዛት - ቀኖናት ወይም በጥንት ጊዜ ከነበሩ ሌሎች የተወሰኑ ቀኖናት ተወስደው መሆን ይኖርባቸዋል ። እነዚህና ሌሎች ቀኖናት በግእዝ ትርጉም ሰነድ ተይዘዋል ። እነዚህ ሥነ ቅዳሴያውያት ትእዛዛት ስለ ሕሙማን ስለ መንገደኞች ፣ ስለ ዝናማት ፣ ስለ ፍሬ ምድር ፣ ስለ አየር ፣ ስለ ግያተ አፍላግ ፣

ስለ ወንዞች ፣ ስለ አቅርቦተ መስዋዕት ፣ ስለነገሥት ፣ ስለ ኤጲስ ቆጶስ ፣ ወዘተ. ስለ ጸሎተ ነግሕ ፣ ስለ ቅዱስ ምስጋና ፣ ስለ ንዑሳን ክርስቲያን የሚጸለዩ ጸሎትን የያዙ ትእዛዛት ናቸው ። የዐረብኛና ግእዝ ትርጉም ቀኖናት የሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት ክፍል-አካል ሆነው ይጠራሉ ስለዚህም Ludolphus እንዲህ ሲል ይጽፋል ።

“Illos (127 Canons Coptes-Arabes) Habessini in octo partes dividunt et evangelistarum apostolorumque scriptis canonicis tanquam Novellas quasdam adjungunt quasi ejusd em sint plane auctoritatis et absolutissimae christianorum landectae” Achelis እንደሚናገረው⁸⁸⁷ የ84 ቀኖናት ጸሐፊ ከሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት ቀጥሎ የቀለሚንጦስ 8 መጽሐፍትን አስቀምጦ መገኘቱ ሲረጋገጥ የሐዲስ ኪዳንን ክፍል ይዘዋል ማለት አይቻልም ነገር ግን ሱርሰጥም ሆነ ዐረብ ቀለሚንጦሳዊ ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት ከሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት የሚቀጥለውን ተራ ቁጥር ይዘው ይገኛሉ⁸⁸⁸

887. Achelis: Rcalenzyclopädie... ገጽ 239
888. Ruvens duval, Anciennes chrétiennes littératures. 11 Litterature syriaque ue ገጽ 20-91

7. የሐዋርያውያት ቀኖናት ረስጠአ ፡ ረስጠብ ፡ ረስጠጅ እና 85 ቀኖናት ግንኙነት

በአንድ በኩል በረስጠአ ፡ ረስጠብና ረስጠጅ በፊሳቸው መካከል በሌላም በኩል በእነዚህ ቀኖናትና በ85 ግሪክ እናት ቀኖናት መካከል ያሉት ግንኙነቶች ሰፊ ምርምርና ሐተት የሚያስፈልጋቸው መሆናቸው ባይካድም ቦታ ለመቆጠብ በጣም ወደ ዝርዝር አንገባም ሆኖም በመጀመሪያ በረስጠአ በረስጠብና ረስጠጅ መካከል በሁለተኛው ደረጃ በእነዚህ ቀኖናትና ያለጥርጥርም እነዚህ ቀኖናት በተቀነሳበሩባቸው 85 እናት ግሪክ ቀኖናት መካከል ንጽጽር ለማድረግ ቢሞክር በሁለቱም በኩል ከፍተኛ ዓይነትና መጠን ያላቸው ልዩነቶችን ፡ ጭማሪዎችን ፡ ቅንሳዎችን ፡ ግድፈቶችን ፡ መጣመርን ፡ የቦታ ዝውውሮችን ፡ ወዘተ. መመልከት ይቻላል⁸⁸⁹

እነዚህን መሰል ግንኙነቶችና ልዩነቶች ብንመረምር በመጀመሪያዎች ረስጠአና ረስጠጅና ተብለው በሚታወቁት ሁለት ቀኖናት መካከል ያሉት ልዩነቶች በእነዚህ ሁለት ቀኖናትና ረስጠብ በሚባሉት ቀኖናት በአንድ በኩልና በሌላም በኩል በ85 ቀኖናት መካከል ካሉት ልዩነቶች ጋር ተመሳሳይ አይደሉም ይህም ምክንያቱም በፊተኞች ሁለት ቀኖናት (ረስጠአና ረስጠጅ) መካከል ያሉት ልዩነቶች ከተወሰኑ መሸጋሸግ ። አንድ አንድ ለውጦችና የቀኖናቱ ርእስ ትርጽ በስተቀር በጣም ጉልተው የሚታዩ አይደሉም ።

በተቃራኒው በመጀመሪያዎቹ ሁለት ቀኖናት ረስጠአና ረስጠጅ እና በሦስተኞቹ ቀኖናት ረስጠብ መካከል የሚታዩት ልዩነቶች በጣም ግልጽ ናቸው ምክንያቱም በአንድ በኩል በመጨረሻዎቹ ቀኖናት “ትእዛዛት” በመጀመሪያዎቹ ሁለት ቀኖናትና በ85ቱ ግሪክ እናት ቀኖናት ፈጽሞ የማይታወቁ ትእዛዛት ይታያሉ ለምሳሌ ስለ ጽላት ፡ ስለ ንዋየ ቅድሳት ፡ የሚናገሩት ትእዛዛት በሌላ በኩል የመጀመሪያዎቹ ሁለት ቀኖናት ረስጠአና ረስጠጅ ሰፍቶ መገኘት ለምሳሌ ከመጀመሪያዎች ቀኖናት ረስጠአና ረስጠጅ የመጀመሪያው ቀኖና በሚከተለው መልክ እንደገና ተቀርጿል

889. ከዚህ ገጽ 120

ሲመተ ሊቀ ጳጳሳት ያለ ኤጲስቆጶሳትም ኤጲስቆጶስም የሆነ መጥሮጅሊስ መኖር እንዲፈጸም አይፈቀድም በዚያ ቦታም ለተገኙትም ሆነ ላልተገኘው ሕዝብ በኃላፊዎቻቸው አማካይነት መልዕክቶችን ያስተላልፋል

ኤጲስቆጶስ በክርስቲያኖች ቅዳሜ (እሁድ) ቀን በሦስት ካልተቻለ በሁለት ኤጲስቆጶሳት ይሰየማል፡፡” በሌላ መልክ ይኸው የ85 ቀናት ቀናና እንድንኤጲስቆጶስ በሁለት ወይም በሶስት ኤጲስቆጶስ ይሾማል፡፡⁸⁹⁰

እነሆ የቤተ ክርስቲያን ሊቃናት ማዕርጋት ሦስት ተዋረድ ኤጲስቆጶስ ፡ መጥሮጅሊስና ሊቀጳጳሳት (ኤጲስቆጶስና መጥሮጅሊስና ሊቀ ጳጳስና) ምክንያቱም ይህን ዓይነት የቤተ ክርስቲያን ቀናናውያን ማዕርጋት ተዋረድ ማለትም ይህ ቀናና በተጻፈበት በተደነገገበት ዘመን የቤተክርስቲያን አስተዳደር ሦስት ማዕርጋት በዚህ መልካቸው አይታወቅም ነበር፡፡⁸⁹¹ ሲመተ ኤጲስቆጶስ እሁድ ቀን እንዲፈጸም የሚለው ትእዛዝ ከእናት ቀናናው ጋር ሲነጻጸር አዲስ ትእዛዝ ነው ፡ እነዚህ ሁሉ ተጨማሪ ገጽታዎች ከሰተቶች ከጊዜ ሂደት ተፅዕኖ የተነሳ ከቤተክርስቲያን ሕይወት የመዳበር ሁኔታዎችና እንቅስቃሴዎች ግፊት በመመንጨት ቆይተው የተፈጠሩ ሁኔታዎች ናቸው ነገር ግን በተለየ የቀናናቱ ተርጓሚዎች ቀናናቱን ወደ ግእዝ በሚተረጉሙበት ጊዜ ከኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታሪካውያን ልምዶች ሁኔታዎች ጋር የሚዛመዱ ድንጋጌዎችን - ትእዛዛትን ለመጨመር ጥንቃቄ ወስደዋል ለምሳሌ ስለ ጽላተ ኪዳን የተጨመረው ትእዛዝ ግልጽ ምስክር ነው፡፡⁸⁹²

በመጨረሻው እነዚህ ሁሉ እንደተጠበቁ ሁኔታው በእነዚህ “ሐዋርያውያት” ተብለው በሚታወቁ ቀናናት መካከል ያሉት ግንኙነቶች በጊዜ ሂደት በምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ከተፈጠሩ ችግሮች ጋር እንዲጣጣሙ ቆይተው የተጨመሩ ትእዛዛት ያሉም ቢሆን ሁሉም (ቀናናት) ከእንድንምንጭ መምጣታቸውን በግልጽ ያሳያሉ ፡ ስለዚህም ረስጠኦ እና

890. ቀናና 78 A. Αλληλεξάρτου: Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες 78 197

891. 85 ቀናናት ስለተጻፉበት ዘመን ከዚህ ገጽ 128

892. Ντιμπεκούλου ጀούνቴ, Αἱ σχέσεις ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐν Αἰθιοπία κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦ 1955

Dibekulu Zewde : The Relations between state and Church in Ethiopia According to the Constitution of 1955 1977 ገጽ 109

ረስጠጅ በሚል ቅርጽ- ምገጸረቃላት ቀናናት የ81 ፡ የ56 ግእዝ ቀናናት እና የ85 ግሪክ እናት ቀናናት ቁጥሮች Vansleb በአስቀመጠው መልክ ከዐረብኛው ትርጉም ቀናናት ጋርም በማስተያየት በሚከተለው ሰንጠረዥ ይታያሉ፡፡⁸⁹³

81 ⁸⁹⁴	81 ⁸⁹⁵	56 ⁸⁹⁶	85 ⁸⁹⁷	84 ⁸⁹⁸	81	81	56	85	84
1	1	1	1	1	29	27	21	30	30
2	2	2	2	2	30	29	22	31	31
3	3	2	3	3	31	30	23	32	32
4	4	2	4	4	32	31	24	33	33
5	-	3	5	5	33	32	25	34	34
6	7	4	6	6	34	33	26	35	35
7	7	5	7	7	34	34	27	36	36
8	7	6	8	8	35	35	28	37	37
9	8	7	9	9	36	36	29	38	38
10	9	8	10	10	37	37	30	39	39
11	-	9	11	11	38	38-39	31	40	40
12	10	10	12-13	12-13	39	-	32	41	41
13	11	11	14	14	40	40	33	42-43	42-43
14	12	12	15	15	41	41-42	34	44-45	44-45
15	13	12	16	16	42	-	-	46	46
16	14	13	17	17	43	44	-	47	47
17	15	13	18	18	44	45	-	48	48
18	16	13	19	19	45	46	35	49	49
19	17	14	20	20	46	47	36	50	-
20	18	15	21	21	47	48	37	51	50
21	19	15	22	22	48	49	38	52	51
22	20	15	23	23	49	50	38	53	52
23	21	15	24	24	50	51	38	54	53
24	22	16	25	25	51	52	38	55	54
25	23	17	26	26	52	-	39	56	55
26	24	18	27	27	53	53	40	57	56
27	25	19	28	28	54	54	41	58	57
28	26	20	29	29	55	55	42	59	58
					56	-	-	60	59

893. Vansleb Histoire de l'église 78 251

894. አብጠሊሳት

895. አብጠሊሳት

896. ግጽ

897. ግሪክ ቀናናት

898. ላቲን ትርጉም ቀናናት

57	-	43	62	61
58	57	44	63	62
59	58	45	64	63
60	51	46	65	64
61	60	47	66	65
62	61	47	67	66
63	-	48	68	67
64	62	49	69	68
65	63	59	70	69
66	64	50	71	70
67	65	50	72	71
68	66	50	73	72
69	67	51	74	73
70	68	52	75	74
71	69	52	76	75
72	70	52	77	76
73	79	52	78	77
74	72	52	79	78
75	73	53	80	79
76	74	53	81	80
77	75	53	82	81
78	76	54	83	82
79	77	54	84	83
80-81	78	55	85	84
	79	56		
	80			
	81			

ሆኖም በሌላ በኩል በፍትሐ ነገሥቱ እየተጠቀሱ በሚገኙበት መልካቸው በብዛት የመመታታት ሁኔታዎች በግልጽ ይታያሉ ማለትም ረስጠአ በሚል ርእሰ የሚነገርላቸው “ሐዋርያውያት ቀኖናት” ከ85ቱ ሐዋርያውያት ቀኖናት መምጣታቸው ቢረጋገጥም እለመገናኘትም ይታይባቸዋል ። ምክንያቱም የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል “ረስጠአ” በሚል ምጻፈ ቃል የሚጠቅላቸው ሐዋርያውያት ቀኖናት የሚከተለው ችግር አለባቸው ረስጠአ በሚል ምጻፈ ቃል ከ85 ግሪክ ቀኖናት ጋር በመዛመድ ለተመረመሩት ቀኖናት ቀኖናውያን ጥቅሶች ሁነው ይገኛሉ በዚያም ማለትም የቀኖናት መጨመር መቀነስ መለዋወጥ ወይም መዘዋወር እንደተጠበቀ ሆኖ በረስጠአ ስም የተጠቀሱ ቀኖናት ከ85 ግሪክ ቀኖናት

ጋር ይገናኛሉ ለምሳሌ በዓመት ሁለት ጊዜ የሲኖዶስ መጠራት⁸⁹⁹ ስለ መጽሐፍተ ሐሰት⁹⁰⁰ ስለ ተከሰሰ ኢጲስቆጶስ ጥረ⁹⁰¹ በኢጲስቆጶስ ላይ ስለሚመሰክሩ ምስክሮች⁹⁰² በኢጲስቆጶስ የቤተክርስቲያን እስተዳደር⁹⁰³ ከወሰን ዕላፊ አወረ ክህነት መስጠት⁹⁰⁴ በጉቦ ሲመተ ኢጲስቆጶስ⁹⁰⁵ ስለ ቅዱሳት መጽሐፍት ዝርዝር⁹⁰⁶

ሌላ ጊዜ ረስጠአ ሁነው የተጠቀሱ ጥቅሶች ግን የረስጠላ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያት ሁነው ይገኛሉ ማለትም ከነዚህ ርስጠአ ተብለው ከተጠቀሱ ቀኖናት ከ85 ቀኖናት ጋር ላይሆን ከትእዛዛት ዘበእደ ቀለሚንጦስና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱላን ሐዋርያት ጋር ነው ግንኙነቶች ያላቸው ለምሳሌ በኢጲስቆጶስ ምርጫ ቢያንስ በ12 ሰዎች ስለዚህም የአቅራቢያ ዜተክርስቲያን ኢጲስቆጶስ ቀኖናት መጠራት⁹⁰⁷

በችግር ወቅት ኢጲስቆጶስ በእንደ ኢጲስቆጶስ መሾም⁹⁰⁸ ስለ ኮከብ ቆጣሪዎች⁹⁰⁹ ወዘተ ። በአጠቃላይ ይህ የተፈጠረ መማታት በ81 ቀኖናት (ረስጠአ)፣ በረስጠላ የመጀመሪያው ክፍል ትእዛዛት ዘበእደ ቀለሚን ጦስ እና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ሲያጥሩ ቀኖናት ዜተክርስቲያናውያት— Conones ecclesiastici መካከል ብቻ ይወሰናል ።

- 899- ረስጠአ 36 ረስጠጅ 27 (28) ትእዛዛ 38 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 = 85 ቀኖናት ቀኖና 37
- 900- ረስጠአ 54 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2-1 = 85 ቀኖናት ቀኖና 60
- 901- ረስጠአ 69 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5-3 = 85 ቀኖናት ቀኖና 74
- 902- ረስጠአ 70 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 = 85 ቀኖናት ቀኖና 75
- 903- ረስጠአ 37 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 = 85 ቀኖና ቀኖናት ቀኖና 38
- 904- ረስጠአ (ትእዛዛ) 33 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 34 = 85 ቀኖናት ቀኖና 38
- 905- ረስጠአ 5-9-15 28 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 = 85 ቀኖናት ቀኖና 29
- 906- ረስጠአ 81 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2-1 = 85 ቀኖናት ቀኖና 85
- 907- ረስጠላ 15 ፍትሐ ነገስት አንቀጽ 15-1 = 13
- 908- ረስጠላ 58 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5-2 = 63
- 909- ረስጠላ 9 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11-11 = 29-28 33

8. ቀለሚንጦስ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት

ቀለሚንጦሳዊ ብሔረ ቀኖናት በሱርስጥ : ግብጥና ዐረብኛ ትርጉም በአንድ ተመሳሳይ መልክ ሳይሆን ነገር ግን ከይዘቱና ሥርዐተ አቀማመጥ ልዩነት ጋር ሲኖር ችሏል ።

8.1 ቀለሚንጦስ ሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት

ቀለሚንጦሳዊ ሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት በኤዲሳ በ687 እንደተዘጋጀ ይገመታል⁹¹⁰ ምክንያቱም ከሳይ እንደታተተው ይህን ስምንቱ ብሔረ ቀኖናትን የያዙት ሰነዶች ከ6ኛው ምዕተ ዓመት ቀድመው የነበሩ ሥራዎች ናቸው ለምሳሌ የመጀመሪያዎችን ሁለት መጻሕፍት የያዘው ኪዳን ዘእግዚእ፡ በ520 የአንጾኪያ ሊቀ ጳጳሳት-ፓትርያርክ በነበረው ሳዊሮስ ይጠቀሳል⁹¹¹ ይህ ሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት P. De Legarde ከእሱ በመነሳት ግሪኩን እናቱ ሰነድ ያስተካከለው⁹¹² እና በ1956 ያሳተመው⁹¹³ ሲሆን በዚሁ በP. De Lagarde ሕትመት መሠረትነት ቀለሚንጦሳዊ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የሚከተሉትን ሥራዎች ይይዛል ።

- 1. ኪዳን ዘእግዚእ 1⁹¹⁴
- 2. ኪዳን ዘእግዚእ 2⁹¹⁴
- 3. ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት⁹¹⁵
- 4. ስለ ሲመትና ሀብተ ክህነት ትእዛዛትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት⁹¹⁶
- 5. ስለ አሠረ ክህነት ትእዛዛት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ዘበእደ እቡሊዲስ⁹¹⁷

910. F. Nau; Canons des Apôtres :D.T.C.T.HI² ገጽ 1617.. A. Baumstark, Ueber den Oecateuchus-Clement, seine Geschichte und seine handschriftliche ueberlieferung. :Römische Quartalschrift. T.XIV. 1906. 1-45. ገጽ 291 300
911. W. Brooks: The sixth book of the select letters T.B. ገጽ 243
912. P. De legared: Recliquiae...syriac...1856 ገጽ 1-61
913. P. De lagatde: Reliquiae...Graec ገጽ 80 89-74-77- 90 15 89 95- 20 25
914. ስለ ኪዳን ዘእግዚእ ከዚሁ ገጽ 240 246
915. የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖና 1 2 (ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዛ) ከዚሁ ገጽ 181 196
916. የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖና 3 5 : 16 26
917. የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖና 27- 28 : 30 31: የ32 መጨረሻ ሐረግ 33 34 የ32 የመጀመሪያ ሐረግ

6. ስለ ክህነትና ምዕመናን ትእዛዛት ዘሐዋርያት Statuta plurimorum Apostolorum⁹¹⁸

7. ስለ ቅዱስ ምሥጢረ ቁርባንና ምስጢረ እምልኮት ትእዛዛት ዘቅዱሳን ሐዋርያት⁹¹⁹

8. 85 ቀኖናት ሐዋርያውያት⁹²⁰

8.2 ቀለሚንጦስ ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት

በ Riedel ሐተታ መሠረት⁹²¹ የቀለሚንጦስ ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የሚከተሉትን ቀኖናት ይይዛል ።

- 1. ኪዳን ዘእግዚእ 1-2⁹²²
- 2. ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት⁹²³
- 3. ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዛ⁹²⁴
- 4. ስለ ስጦታና ሀብተ ክህነት ትእዛዛትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት⁹²⁵
- 5. ስለ አሠረ ክህነት ትእዛዛት ሐዋርያውያት ዘበእደ ቀለሚንጦስ (ጸሎተች ሳይጨምሩ) የቀኖና 11 መጨረሻው ክፍልና የቀኖና 12 የመጀመሪያ መስመሮች (እኔ የዮሐንስ ዘብደዎስ ወንድም ያዕቆብ አለ የሚለው ሐረግ ሲቀር (እና ቀጥሎም ከቀኖናት 13-15 እና 17-26 አንድ አንድ ይዘቶች ጭምር⁹²⁶
- 6. ስለ ክህነትና ምዕመናን ትእዛዛት ወይም- Statuta plurimorum apostolorum⁹²⁷

918. የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖና 29: 6 29
919. ከዚሁ ገጽ
220. Pitra: Juris Ecclesiastici Graecorum. T.I.
921. Riedel: Die kirchenrechtsquell ገጽ 156 157 Ms. Arabe de paris No 252
922-1-2 መጻሕፍተ ኪዳን ዘእግዚእ የሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የመጀመሪያዎችን ሁለት መጻሕፍት ይይዛሉ ።
923. 2ኛው መጽሐፍ የሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 2ኛው መጽሐፍም ነው ነገር ግን በሱርጥና ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔራት ቀኖናት መካከል ልዩነቶችና ሌሎች ዝርዝሮች ነገሮች እንደእሱ Rahmani ያመለክታል ። Testamentom ገጽ X-XI
924. ይህ 3ኛው መጽሐፍ ከሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ጋር አንድ ነው
925. ይህ 4ኛው መጽሐፍ በሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የተያዘው ነው
926. ይህም 5ኛው መጽሐፍ ከሚታየው ልዩነቶች ጋር በሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የሚገኘው 5ኛው መጽሐፍ ነው ሆኖም ሥርዐተ ጸሎት እና ቀኖናት 16-26 ይጉድሳሉ ።
927. 6ኛው መጽሐፍ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት ከሱርስጥ ሰነድ ጋር አንድ ነው የቀኖና 32 የመጀመሪያው ሐረግ ሲቀር በላተቀር

7. የቀናና 32 መጀመሪያ ሐረግ ብቻ ⁹²⁸

8. 81 ቀናናት⁹²⁹ Bibliothéque National de Paris በሚገኝ የእጅ ጽሑፍ የተያዘው ዐረብኛ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት⁹³⁰ በሕፃኑ ሌሎች የቀናናት ትእዛዛትን ይዞ ሲገኝ⁹³¹ 2ኛው መጽሐፍ በ28 ቀናናት ተከፍሎ ይታያል ። 3ኛው መጽሐፍ ድርብ ከፍፍልን

ሀ. 22-47 ቀናናትንና ለ. 31-68 ቀናናትን ይዞ ይገኛል⁹³² ። 5ኛው መጽሐፍ በ12 ቀናናት ሲከፈል 7ኛው መጽሐፍ ድርብ ቁጥርን ይዘው ይታያሉ (ቁጥሮችን ይደግግሉ) ።

በሌላ በኩል የዐረብኛ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት 7ኛው መጽሐፍ ይዘት Canones qui statuta Fuerunt distincte ab unoquoque per Ebediesus በሚል ርእስ በሚገኘው (P) Ebediesus መድበለ ቀናናት ይገኛል⁹³³ እንደገናም ስለ ምሥጢረ አምልኮት በሰምሉን ቀነናዊ የተላኩ ቀናናት⁹³⁴ ወይም ቀዳማውያት ትእዛዛት ሐዋርያት⁹³⁵ በሚል ርእስ በቀለሚንጦስ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት ይገኛል ። እንደ Funk ⁹³⁶ በ Ebediesus የተሰበሰበና በMaio የታተመ⁹³⁷ ሱርዕጥ ሰነድ በግእዝ ትርጉምም እያንዳንዱ 25 ቀናናትን በያዙ ሁለት ሰነዶች ሊተላለፍ ችሏል⁹³⁸ በመጨረሻ የሱርዕጥ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት 5ኛውና 6ኛው መጽሐፍት ከምሥጢረ አምልኮት ትእዛዛት ሐዋርያት ጋር እንደ ዓይነት ናቸው⁹³⁹ በሌላ በኩል በልዩ ልዩ ዐረብኛ የእጅ ጽሑፎች ምልዓተ ምሥጢራት በሚል ርእስ ሰነድ እንደ ዓይነት ሥራ ይገኛል ለምሳሌ

928. የ7ኛው መጽሐፍ ይዘት ፋሬ ነገር የሱርዕጥ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት 7ኛው መጽሐፍ ይዘት ነው ።

929. 81 ቀናናት ከሱርዕጥ ስምንቱ ብሔረ ቀናናት 81 ቀናናት ጋር እንደ ነው ።

930. No. 252 P. De Lagarde: Reliquiae ...Graec ... 18 X1

931. ቀናናት ቤተክርስቲያናውያት ዘትዱላን ሐዋርያት ቀናናት 1

932. ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በዐረብኛና በግብጥ ትርጉም ባለበት ሙልኩ

933. A. maio: Scriptorum.... T.X. 18 17 22

934. MS. arabe De Paris No. 243 FOL 205-220

935. MS. ARABE DE PARIS No. 252 18 38-52

936. Funk: Die Apostolischen Konstitutionen 245-246

937. A.maio: Scriptorum.... 18 17-22

938. ሆናም በእለጢ ሲናዶስ 25 ቀናናት አልተያዙም ።

939. J.Pitra: Juris Ecclesiastici Graccorum T.1

በBibliothéque de paris የሚገኘው እና Rahmani የገለበጠው⁹⁴⁰ የእጅ ጽሑፍ Saint clement ordona de cacher du vulgaire በሚል ርእስ⁹⁴¹ 8 መጻሕፍትን ይይዛል ። ትርጓሜ ርእሱ ለትዱስ ኤፍሬም የተሰጠ ዐረብኛ ሰነድ ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር⁹⁴² ሱርዕጥ ሰነዱም በ Carl Bezold⁹⁹³ ቆይቶም ይኸው ዐረብኛ ሰነድ ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በM.D.Gibson ታትሟል⁹⁴⁴ በእጠቃላይ እንደሌሎች ሐዋርያውያት ቀናናት ተመሳሳይ ሥርዐትም የሌለው ይህ ሰነድ በውስጣቸው ካሉት ምስጢራት ምክንያት የተነሳ ለሁሉም እንዳይሰራጩ—ለሕዝብ እንዳይሰራጩ ከታዘዙት 8 መጽሐፍት ሐዋርያውያት ትእዛዛት ጋር ይመሳሰላል ።

በግእዝ ትርጉም የሚገኝ ወይም ምን ዓልባት በግእዝ ተዘጋጅቶ የመጣ ተአምረ ኢየሱስም የሚባል አዋልድ መጽሐፍ ኢጥርስ ከኢየሱስ የሰጣቸውን ሁሉ ለቀለሚንጦስ አስተላልፎለት በ8 መጽሐፍት እንደቀዳ ችው አድርጉ ይናገራል⁹⁴⁶

ነገር ግን በ85 ሐዋርያውያት ቀናናት መጨረሻ ቀናና (85) የተጠቀሱ 8 መጻሕፍት በአሁኑ ጊዜ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ዘበመንቱ መጻሕፍት ተብለው የሚታወቁት መጻሕፍት እንጂ ከላይ የተጠቀሱት 8 መጻሕፍት (ዐረብኛ አዋልድ) እንደአልሆኑ ታውቋል ።

8.3 ግብጥ ሰብዐቱ ብሔረ ቀናናት

እንደ P.De Lagared ሐተታ ግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀናናት ከዐረብኛ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት ሰባቱን መጻሕፍት (2-8) ይይዛል ⁹⁴⁷ ግለትም በግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀናናት የዐረብኛው ስመንቱ ብሔረ ቀናናት የያዘው የመጀመሪያው መጽሐፍ ኪዳን ዘእግዚእ አይገኝም ሀ

940. MS.Arabe De Paris CAT. 70-76 18 18-19.

941. A-Harnack: Die Ueberlieferung 18 779-786

942. የግርጌ ግብጥ

943. Carl Bezol, Die Schatzhoehle: Leipzig. 1883

944. Carl Bezol, Die Schatzhoehle: Leipzia. 1883

945. G.Gibson: Arabica Apocrypha: Studio Syriaca. London 1801 18 VIII

946. Sylbain Grebaut: les Miracles de Jésus-Texte ethiopiens pubuee et traduit. P.O. T. XII 18 550-552

947. P.De Lagarde: Reliquiae... Gracc. 18 X1

እንደ Funk ግን የግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት 7ኛው መጽሐፍ በዐረብኛው ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 81 ሐዋርያውያት ቀኖናት ፈንታ 56 ሐዋርያውያት ቀኖናትን ይዞ ይገኛል⁹⁴⁸

ዘላለህ በኩል በንጽጽር መልክ ለመመልከት ሲሞክር በአጭሩ በሱርስጥ፡ ሀረብኛና ግብጥ ብሔራተ ቀኖናት መካከል የጉላ ልዩነት እይታይም ስለዚህ

1/ በሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ሁለት ኪዳናት ዘእግዚእ ሰፍረው ሲታዩ በዐረብ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት አንድ ኪዳን ብቻ ሲያዝ ይገባጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት አንዱ ወይም ሁለቱም ኪዳናት ተዘለዋል።

2/ በዐረብ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናትና በግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት የተያዘው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በሱርስጥ ሰመንተ ብሔረ ቀኖናት አይገኝም

3/ 85 ሐዋርያውያት ቀኖናት በሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 83 ቀኖናት፡ በዐረብ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 81 ቀኖናት እና በግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት 56 ቀኖናት ሁነው ሰፍረዋል። የግእዝ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናትን—ሲኖዶስን ስንመለከት ሁለት ኪዳናትን ከመያዙ ጋር ቁጥሮችን አንድ በአንድ በማንጸጸር ባይሆንም በይዘት ክተጠቀሱት ሰመንቱ ብሔራተ ቀኖናት የመራራት መንፈስ እምብዛም ሊታይበት አይችልም ሆኖም ግን ዝርዝር ምርምርን ይጠይቃል።

8.4 የግእዝ ሰመንቱ መጻሕፍተ ቀስሚንጦስ—ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ

ቀደም ብሎ እንደተመለከተው በየትኛውም ቤተክርስቲያን ክልል የጋራ ቀተባይነትን አግኝተው በአገልግሎት ላይ ከሚገኙት 27 መጻሕፍተ ሐዲስ ኪዳን በተጨማሪ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን “ሲኖዶስ ዘእበው ሐዋርያት ቅዱሳን” ወይም ከአጭሩ “ሲኖዶስ” በሚል ርእስ በሚታወቀው የቤተክርስቲያን መድበለ ቀኖናት ሰመንት ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ መገኘቱ ይታወቃል።

948. Funk. Die apostolischen konstitutionen 78. 263

ሆኖም ግን በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን “ሲኖዶስ” ትብሎ የሚጠራ መድበለ ቀኖናት—ሥርዓታተ ጸሎትና ቅዳሴ መኖሩ ቢታወቅም በውስጡ ቀኖናትና ሌሎች ትእዛዛት የትኞቹ መሆናቸውን በትክክልና በግልጽ ለይቶ ግስተመጡ አዳገች ይሆናሉ ምክንያቱም ቅዱስ ሲኖዶስ መደበኛው መድባለ ቀኖናት ይህ ነው ብሎ ወስኖ በቤተክርስቲያን ያስተላለፈው ዓይነትና መጠኑ የተረጋገጠ ሲኖዶስ መኖሩ ያጠራጥራል።

ስለዚህ ከአንድ ሲኖዶስ ወይ ሌላ ሲኖዶስ የእጅ ጽሑፎች ልዩነት ሊታይ ይችላል በአጋጣሚም እስከ እውን ለሕትመት የበቃ ሲኖዶስ የለም።

እንግዲህ ‘ሲኖዶስ’ ምን ይመስላል? ምን ይዟል? ወዘተ. ብሎ ለማሳየት ራሱን የቻለ ጥናት የሚጠይቅ ስለሆነ ወይዘያ እንገባም። ለዚህ ጽሑፍ መንደርደሪያ ይሆን ዘንድ ግን ለጊዜው በቤተ መጻሕፍት ውስጠክር የሚገኝ አንድ የእጅ ጽሑፍ ሲኖዶስን ለመመልከትና ለመጠቀም ተሞክሯል። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መደበኛው መድበለ ቀኖናት ነው? ለሚለው ጥያቄ ወደፊት ለማጥናት ጥረት መደረግ እንደአለበት የተጠበቀ ሁኖ።

ይህ ሲኖዶስ የሚከተሉትን ቀኖናትና፡ የጸሎትና ቅዳሴ ሥርዓታት ይዞ ይገኛል።

1. ልዩ ልዩ ቀኖናት ሐዋርያውያት

1.1 72 ቀኖናት ዘእበው ሐዋርያት

እነዚህ ቀኖናት “ሲኖዶስ ዘእበው ሐዋርያት... በሚል ርእስ ተነስተው ቁጥራቸው 72 ሲሆን የመጀመሪያው ቀኖናት (ቀኖናት ትእዛዝ 1) “ይዘሉ ሮሐንስ...” ብሎ በመጀመሪያ የሐዋርያትን ስሞች ይዘረዝራል። የመጨረሻው ቀኖናት—ትእዛዝ (ቀኖናት ትእዛዝ 72) ስለ ሥርዐተ ክህነት... ይናገራል።

እነዚህ ቀኖናት በፍትሕ ነገሥት ብዙ ጊዜ ረሰጠብ ተብለው የሚጠቀሱት ቀኖናት ናቸው

1.2. 56(57) ቀኖናት ዘቤተክርስቲያን

“ሲኖዶስ ዘቤተክርስቲያን ዘወሀብዋ ሐዋርያት ቅዱሳን... በእደ ኑላሚንጦስ...” ብለው የሚነሱት ቀኖናት 57 ወይም 56 ቀኖናት ሲሆኑ

የመጀመሪያው ቀናት—ትእዛዝ (ቀናት — ትእዛዝ 1) ለአንድ ኤጲስ ቀዳስ ሥርዐተ ሲሞት ስንት ኤጲስ ቅዳሳት መገኘት እንደሚኖርባቸውና የመጨረሻው ቀናት—ትእዛዝ 56 ስለ ቅዳሳት መጻሕፍት ዝርዝር 8 መጻሕፍት ቀለሚንጦስን ጨምሮ ይናገራል።

መደበኛ ቀናት 56 ሲሆኑ 57ኛው ጭግሪ ነው በሌላ በኩል በፍትሐ ነገሥት ስለ ቅዳሳት መጻሕፍት ዝርዝር በሚናገርበት ጊዜ ረስጠጅ ሳይሆን⁹⁴⁹ ረስጠብ ተብሎ ሲጠቀስ 8 መጻሕፍት ቀለሚንጦስ ግን አልተመለከቱም።

1-3 ሲኖዶስ ዘቀለሚንጦስ ዘጸሐፈ ኢፕሮስ ረድኦ ርእሰ ሐዋርያት

ይህ ሲኖዶስ በቀናት ተከፋፍሎ የተቀነሳበረ ሲኖዶስ—ምዕላደ ቀናት አይደለም። በፍትሐ ነገሥትም አልተመለከተም⁹⁵⁰

1-4-30 ቀናት ሐዋርያት

“ሲኖዶስ መጽሐፈ ዜናሆ— ለሐዋርያት...ሲኖዶስ ዘጸሐፈ ቀለሚንጦስ በእንተ ሐዋርያት...“በሚል ዝርዝር ርእሰ የሚነሳ ሲኖዶስ—ምእላደ ቀናት (30 ቀናት) ከመገቢያ ሰፊ ዝርዝር ጀምሮ ከሥርዐተ ጽዮን ጋር ይመሳሰላል⁹⁵¹”

ቀናት—ሥርዐተ ጽዮን በፍትሐ ነገሥት ዓይን ተብለው ከሚመለከቱ በስተቀር በሰነዱ ውስጥ በአንድም ቦታ ላይ አልተጠቀሱም።

1-5-82 ቀናት—አብጠሊሳት ዘሐዋርያት

“ሲኖዶስ ዘሐዋርያት ዘዚነዋ ቀለሚንጦስ በእንተ ኢፕሮስ...ወይ እቲ ትሰመይ አብጠሊስ” እነዚህ አብጠሊሳት ተብለው የተሰጡት 82 ቀናት የመጀመሪያው ቀናት—አብጠሊስ (ቀናት—አብጠሊስ 1) እንደ ኢጲስ ቅዳስ ሊቀባ ስንት ኢጲስ ቅዳሳት መገኘት እንደሚገባ ሲደነገግ የመጨረሻው ቀናት—አብጠሊስ (ቀናት—አብጠሊስ 82) ስለ ቅዳሳት መጻሕፍት ቁጥር ይናገራል። ይህም እንደ 56 ቀናት 56ኛ ቀናት 8

949 ሲኖዶስ 1ጽ 1—48

950 ሲኖዶስ 1ጽ 48—54

951 ሲኖዶስ 1ጽ 54—58

—መጻሕፍት ቀለሚንጦስን ይደምራል ግን በፍትሐ ነገሥት እነዚህ ቀናት አሁንም አብዘኛውን ጊዜ ረስጠላ ተብለው ሲጠቀሱ 8 ቀናትን ይዘው እንደሚገኙ በተጠቀሰው ቀናት 82 (ረስጠላ 82) አልተመለከቱም⁹⁵²

1-6 ቀናት ስምእን ቀነናዊ.

“ሲኖዶስ ዘአበው ሐዋርያት ቅዳሳን...ሥርዐተ ክህነት ዘስዋእን ቀነናዊ” በሚል ርእሰ የሚነሳ ክፍልም ሲኖር በፍትሐ ነገሥት አልተጠቀሰም⁹⁵³

1-7 80 ቀናት—ሥርዐተ ሐዋርያት

“ሲኖዶስ ሥርዐተ ሐዋርያት ምስለ ቀለሚንጦስ...” ሲኖዶስ ሥርዐተ ሐዋርያት ተብለው ከተያዙ 80 ቀናት ሐዋርያት ቀናት 1 ስለ አንድ ሲመተ ኤጲስ ቅዳስ ስንት ኢጲስ ቅዳሳት መገኘት እንደሚኖርባቸው ሲደነገግ የመጨረሻው ቀናት (ቀናት 80) ስለ ቅዳሳት መጻሕፍት ዝርዝር ያመለክታል። ሆኖም ግን 8 መጻሕፍት ቀለሚንጦስን አይጨምሩም⁹⁵⁴ ከቁጥሮች ልዩነት በስተቀር ከ56 ቀናት እና 82 ቀናት (1-2 እና 1-5) ጋር እንደ መሆናቸው ቢታይም ዝርዝርም ባለመሆናቸው ምን አልባት የመጀመሪያዎች 85 ግሪክ ቀናት ግልባጫ ይሆናሉ የሚል አስተሳሰብ አለ።

1-8 80(81) ቀናት—አብጠሊሳት ዘሐዋርያት

“ሲኖዶስ ዘሐዋርያት ቅዳሳን ዘሀገረ ቀለሚንጦስ ወይእቱ ትሰማይ አብጠሊስ” በሚል መነሻ የሚጀምሩት ቀናት 80 (81) ቀናት አብጠሊሳት ሲኖራቸው አሁንም የመጀመሪያው ቀናት—አብጠሊስ (ቀናት—አብጠሊስ 80) ስለ ቅዳሳት መጻሕፍት ዝርዝር ይናገራል...8 መጻሕፍት ቀለሚንጦስም ትጨምረው ተመልክተዋል። እነዚህም ቀናት በስያሜ ከ82 ቀናት አብጠሊሳት ጋር ሲመሳሰሉ በይዘት ከ56፣ 82፣ 80 ቀናት ጋር እንደ ናቸው⁹⁵⁵ እስከአሁን በቁጥሮች 1.1, 1.2, 1.3, 1.4,

951 ሲኖዶስ 1ጽ 58—70

952 ሲኖዶስ 1ጽ 76—81

953 ሲኖዶስ 1ጽ 81—86

954 ሲኖዶስ 1ጽ 86—98

955 ሲኖዶስ 1ጽ 86—98

1.5, 1.6, 1.7 እና 1.8 ከተዘረዘሩት ቀኖናት 1-3 እና 1-6 በስተቀር የቀሩት 30/82 80/81 እና 80 በአንድነት 56 እና 72 ቀኖናት የፍትሕ ነገሥት ጸሐፊ የተጠቀመባቸው ቀኖናት ሲሆኑ አሁንም ከ30 ቀኖናት ብስተቀር በሌሎች ቀኖናት አልፎ አልፎ ግን ብዙ ጊዜ “ሀሎ በፍትሕ ነገሥት ቀኖና” እያለ በፍትሕ ነገሥት የተጠቀሱትን አንድ አንድ ቀኖናት 56 (57) 82 80 (81) እና 80 ይዘቶች ከማስፋትና ከማጥበብ በስተቀር አንድ ዓይነት ቀኖናት ናቸው ማለትም ከ85 ግሪክ እናት ቀኖናት በመነሻነት ግልባጫች ናቸው ።

2. ሲኖዶሳውያት ቀኖናት

2-1 መልዕክተ ጴጥሮስ

በዚህ ክፍል በመጀመሪያ መልዕክተ ጴጥሮስ የሚል ርእስ ሲመለከት ከርእሱ አልፎ የተዘረዘረ ነገር የለም⁹⁵⁶

2-2 24 ቀኖናት በእንቅራ⁹⁵⁷

2-3 14 ቀኖናት ዘእኩሳርያ-ዘእፍራቅያ-ቅርጣግና⁹⁵⁸

2-4 20 ቀኖናት ዘኒቅያ⁹⁵⁹

2-5 83 ቀኖናት ዘኒቅያ¹⁶⁰

2-6 ሕንጻ መነኩሳት ዘ 318 አበው⁹⁶¹

2-7 25 (19) ቀኖናት ዘግንግራ⁹⁶²

2-8 25 ቀኖናት ዘእንጻኪያ⁹⁶³

2-9 59 ቀኖናት ዘላኦዶቅያ⁹⁶⁴

2-10 21 ቀኖናት ዘሰርድቅያ (ሲርድቅያ)⁹⁶⁵

956 ሲኖዶስ 78 99 በሀገሩ ሙቅድሙ ብቻ ተመሰክቶ ይዘቱ በሰነዱ አልተጠቀሰም

956 ሲኖዶስ 78 99

957. ሲኖዶስ 78 99 104

958. ሲኖዶስ 78 105 107

959. ሲኖዶስ 78 110 115

960. ሲኖዶስ 78 116 136

961. ሲኖዶስ 78 137 140

962. ሲኖዶስ 78 108 109

963. ሲኖዶስ 78 140 142

964. ሲኖዶስ 78 142 154

965. ሲኖዶስ 78 154 158

2-11 14 ቀኖናት ዘቁስጥንጥንያ⁹⁶⁶

2-12 11 ቀኖናት ዘኤፌሶን⁹⁶⁷

2-13 11 ቀኖናት ዘኤፌሶን⁹⁶⁸

2-14 29 ቀኖናት (እምስተኛው ጉባኤ በታው ያልተገለጠ)⁹⁶⁹

2-15 23 ቀኖናት (ስድስተኛው ጉባኤ በታው ያልታወቀ)⁹⁷⁰

3. ከሲኖዶሳውያት ቀኖናት ቀጥለው የሚገኙት ልዩ ልዩ ስያሜዎችን የያዙ መጽሐፍት

3-1 ትርጓሜ 10 ቃላት ዘዮሐንስ አፈወርቅ

ከትልቅ ሰድ ንባብ በኋላ⁹⁷¹

ልዩ ልዩ ትእዛዛት ይከተላሉ⁹⁷²

3-2-1 ግጹዌ ትምህርት ሕግ ወሥርዐት ወተግሣጽ⁹⁷³

3-2-2 ግጹዌ ትምህርት ከመይትፈሰጠ⁹⁷⁴

3-2-3 ግጹዌ ወትምህርት አብሰጠሊስ ቀኖና በእንተ ፍርሃተ እግዚአብሔር⁹⁷⁵

3-2-4 ግጹዌ ወተግሣጽ ፡ አብስጠሊስ ቀኖና⁹⁷⁶

3-2-5 ግጹዌ ሥርዐተ ትምህርት ጥበብ ፡ ተግሣጽ ፡ አብስጠሊስ⁹⁷⁷

3-2-6 ቀኖናት በእንተ ንስሐ⁹⁷⁸

3-3-7 ቀኖናት ያልተሰጣቸው ቀኖናት⁹⁷⁹

966. ሲኖዶስ 78 አልተዘረዘሩም

967. ሲኖዶስ 78 አልተዘረዘሩም

968. ሲኖዶስ 78 አልተዘረዘሩም

969. ሲኖዶስ 78 አልተመለከቱም

970. ሲኖዶስ 78 አልተመለከቱም

971. ሲኖዶስ 78 158—164

972. ሲኖዶስ 78 164—166

973. ሲኖዶስ 78 166 168

974. ሲኖዶስ 78 130—175

975. ሲኖዶስ 78 175—109

976. ሲኖዶስ 78 109—190

977. ሲኖዶስ 78 191—208

978. ሲኖዶስ 78 209—212

979. ሲኖዶስ 78 212—238

4. መጽሐፍተ ቀለሚንጦስ

በመጨረሻ የሚገኙት ስምንቱ መጽሐፍተ ቀለሚንጦስ—ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ ሲሆኑ በመጀመሪያ ይቤ ቀለሚንጦስ” ብሎ ጀምሮ የተለዩ ርእሶችንም ሆነ ቀኖናትን ሳያመለክት ።

በስድ ንባብ ይዘቱን ያትታል በሆንም

4-1 ይቤ ቀለሚንጦስ

4-2 ቀዳሚ ምሥጢራት ዘከሠተ ኢፕሮስ⁹⁸⁰

4-3 ንቀድም ወንጽሕፍ ኃይለ ወተአምረ⁹⁸¹

4-4 ዘነግሮ ኢፕሮስ ለቀለሚንጦስ⁹⁸²

4-5⁹⁸³

4-6 ሥርዐት ዘቅድስት ቤተክርስቲያን⁹⁸⁴

4-7 ቀለሚንጦስ ሣልስ ነገረ ዘበንስሐ⁹⁸⁵

6-8 በትር ዘዘበጦ ለሰይጣን⁹⁸⁶

እንግዲህ እነዚህ ስምንቱ መጽሐፍተ ቀለሚንጦስ ተብለው የተመለከቱት መጽሐፍት በአንድ በኩል በጣም ዝርዝር ከመሆናቸው ጋር ሥነ ሥርዐትን ይዘው የተቀረጹ አይደሉም ። በሌላም በኩል እነዚህ መጽሐፍት ናቸው ወይ የቅዱሳት መጽሐፍትን ቁጥር ወደ 81 መጽሐፍት ያሰደረሱት? ይህን ማረጋገጥ የዚህ ጽሑፍ ዓላማና ግብ አይደለም በሌላ በኩል ፍትሐ ነገሥት ቤተክርስቲያን የምትቀበላቸው 81 መጽሐፍት በማለት ቢነሳም መጽሐፍቱን ሲዘረዝር 72 መጽሐፍትን ነው ቁጥሮ የሚያቆመው ።

ስለዚህ የፍትሐ ነገሥት መትርጉማን ይህን 72 ቁጥር ወደ 81 ለማድረስ ሁለት ኪዳናትን ፣ አንድ ዲድስቅልያንና ስድስት መጽሐፍተ ቀለሚንጦስን ማስትም (2+1+6 =9) ዘጠኝ መጽሐፍትን ከ72 መጽሐፍት ላይ በመደመር 81 መጽሐፍትን ያሳያሉ ።

980. ሲኖዶስ 78 238—253

981. ሲኖዶስ 78 254—284

982. ሲኖዶስ 78 285—308

983. ሲኖዶስ 78 አልተመለከተም

984. ሲኖዶስ 78 309—313

985. ሲኖዶስ 78 313—324

986. ሲኖዶስ 78 325—339

ነገር ግን በአንድ በኩል መጽሐፍተ ቀለሚንጦስ እሁን ከፍ ብለን እንደተመለከትነው 8 መጽሐፍት ሲሆኑ በሌላ በኩል እንደ ፍትሐ ነገሥት መትርጉማን ስድስት ናቸው ። አሁንም እነዚህ የቀለሚንጦስ መጽሐፍት ስመንት ሲባሉ እነማን ናቸው? ስድስትስ ሲባሉ የትኞቹ ናቸው?

እነዚህን መጽሐፍት ለይቶ ማሳየቱ ከጥናትም አልፎ በግልጽም በቤተ ክርስቲያን በኩል ቢገለጥ ይመረጣል ።

እንግዲህ ሰመንቱም ሆኑ ስድስት መጽሐፍተ ቀለሚንጦስ በአጭሩ ከላይ በተመለከተ ቅጻቸው ከሱርስጥ ወይም ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ወይም ከግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ ጋር የሚዘመዱ አይደሉም ።

ቢሆንም በሲኖዶስ የተያዙ ቀኖናት ሐዋርያውያትን

— ረስጦሐ

— ረስጦብ

— ረስጦጅ

— ሁለቱ ኪዳናትን

አስመልክቶ ነው ሲኖዶስ ክሱርስጥና ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ወይም ከግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ ጋር የሚቃረበው ።

እንግዲህ ከአሐዝ አንጻርም ሆነ ከይዘት አንጻር ሰመንቱ ወይም ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ

1. ሰመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ

2. ሰመንቱ ዐረብ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ

3. ሰብዓቱ ግብጥ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ

በመባል የሚታወቁትን መድበላተ ቀኖናት በንጽጽር መልክ ማየት ይቻላል ።

5. ኪዳናት ዘእግዚእን ወመድኃኒን

ሁለት ኪዳናት በሲኖዶስ የመጨረሻ ክፍል ሰፍረው ይገኛሉ ።

5-1 አንደኛው ኪዳን ዘእግዚእ ዝርዝር መግቢያ ሐታታ ሲኖረው 55 ቀኖናትን ይዞ ይገኛል ።

5-2 ከዚህ ዘመን በቀኖና ተቀናባብሮ ሳይሆን በስድን ባብ ተቀርጾ የሚገኝ መጽሐፍ ነው እንዲህም

በመጽሐፈ ከዳን ልዩ መሆናቸውን መረዳት ያስፈልጋል ።

9. ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት = ድስቅ

ዲድስቅልያ ዘቅዱሳን ሐዋርያት ወይም በሌላ አጠራር ምልዕት ዲድስቅልያ ዘ12 ሐዋርያት ወእርድእት⁹⁸⁷ ቀኖናዊና ሥርዐተ ቅዳሲያዊ ይዘትና ቅርጽ ከአሏቸው የጥንት ቤተክርስቲያናውያን ሥራዎች አንዱ ነው ። ዲድስቅልያ — ዲዳስካልያ Didascalia Ἀδασκαλία τῶν Ἀποστόλων የሚለው የግሪክ ቃል ሲሆን ትርጉም ትምህርት ግለት ነው⁹⁸⁸ ዲድስቅልያ በፍትሐ ነገሥት የሚጠቀሰው “ድስቅ” በሚል ምግፃረ ቃል ነው⁹⁸⁹

9.1 ዲድስቅልያ የተጻፈበት ዘመንና ጸሐፊ

ዲድስቅልያ ስለ ተጻፈበት ዘመንና ጸሐፊ ሲያያዝ የመጣው ልምድ አፈታሪክ ከላይ ስለ ሐዋርያውያት ቀኖናትና ስለ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ተደጋግሞ የታወሰ ነው⁹⁹⁰ ። የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል ዲድስቅልያ 12ቱ ሐዋርያት ከሐዋርያው ጳውሎስና ኤጲስቆጶስ ያዕቆብ ጋር በኢየሩሳሌም ተሰብስበው እንደጻፉት ይቀበላል⁹⁹¹። በዚህ መሠረተ ሐሳብ መሠረት ዲድስቅልያ በመጀመሪያው ሐዋርያዊ ሲናዶስ 49—50 ዓ/ም ተጽፏል ነው⁹⁹²

ነገር ግን ዛሬ ያለው ግንዛቤ ዲድስቅልያ የሐዋርያት ሥራ እንደአልሆነና ስለዚህም በዘመነ ሐዋርያትም እንደአልተጻፈ ነገር ግን ሙያው ሐኪም ፣ ትውልዱ አይሁዳዊ የሆነና መጠነኛ የሥነ መለኮት ትምህርት እና በአስተዳደር ሥራ ብቁ ልምድ ያለው የጳላ ሰም አልባ ጸሐፊ ሥራ እንደሆነ ነው ። ይህ ጸሐፊ በመጀመሪያ የኤጲስቆጶስን ሥራ

987. P.D. Lagarde. Didascalia Apostolorum, Leipzig, 1854.

988. ፍትሐ ነገሥት መትድም ክፍል 2

989. ፍትሐ ነገሥት መትድም ክፍል 2

990. Funk: La date de la Didascalie Des Apôtres. R.H.E. 1901 T. II 178 198. Kirchengeschichte Abhandlungen Und Untersuchungen. Aderborn 1907. T.3. 178 275—284. P.Galtier: La Date de La Didacalie Des Apôtres. R.H.E. 1947. T.42 178 55-351. J. Stam: Eposcopy on the appostolic tradition. BASEL. 1936 178 6. Plöchl. W. Geschichte der Kirchenrechts Zweiter Auflage 178 108 178 696—703

991. ፍትሐ ነገሥት መትድም ክፍል 2

992. ሱርስጥ ዲድስቅልያ ምዕራፍ 25 ተመልከት

ከሐክምና ሙያ ጋር ያነጣጥራል፡ በኤጲስቆስቶስ ትምህርት የተቀረጸውን የክርስቲያኖች ጠባይ ሕመምተኞች በሐኪሞች ከሚደረግላቸው ልዩ ልዩ ቀዶ ጥገናዎች ጋር ያመሳሰላል። ይህን ዲድስቅልያ ለመጻፍ የበለጠ ብሉይ ኪዳንን ወይም ሐዲስ ኪዳንን ነው የተጠቀመው⁹⁹³። ነገር ግን እነዚህ ጉድፈ ሐሳቦች ስለ ጸሐፊው ማንነት በተለያዩ በሙያ ሐኪም⁹⁹⁴ በትውልድ አይሁዳዊ ስለመሆኑ በራሳቸው ማረጋገጫዎች ሊሆኑ አይችሉም ምክንያቱም በኤጲስቆስቶስና ሐኪም መካከል ጉጥጥር ለማድረግ ከዚያም ይህ የኤጲስቆስቶስና የሐኪሙ ጉጥጥር ማለትም በኤጲስቆስቶስ ረታዊ የክርስቲያኖች ጥራላዊና መንፈሳዊ እድገት ለሕመምተኞች በሐኪም ቀዶ ጥገና ከሚደረገው ፈውስ ጋር ለማነጣጠር የገድ አንድ ሰው ሐኪም መሆን አይኖርበትም። ማንም በቂ ማገበራዊ ትምህርትና ልምድ ያለው ሰው ይህን ጉጥጥር ማድረግ አያዳግተውም። በሰፋት ብሉይ ቢዳንንም ሆነ ሐዲስ ኪዳንን መጠቀምን በሚመለከት የጸሐፊው አይሁዳዊ ትውልድነትን አያረጋግጥም። ምክንያቱም ከሁለት ተኩል ምዕተ ዓመታት ልምድ በኋላ ማንኛውም ክርስቲያን ብሉይ ኪዳንንም ሆነ ሐዲስ ኪዳንን ለመጠቀም የሚያዳግተው አይሆንምና ነው። ነገር ግን በአንጻሩም ከሚመረመረው ፍሬ ነገር አንጻር ከብደቱን በአንዱ ወይም በሌላው ሌላ ይመጣል፡ የበለጠ በብሉይ ኪዳን ወይም በሐዲስ ኪዳን ሊጠበብ ይችላል። ከዚያም ሥነ መለኮታዊያን ፍሬ ነገሮችን ባለመመር መሩ መጠነኛ ሥነ መለኮታዊ ምሁር ነበር በማለት ስለተሰጠው ጠባይ እውነትነት ሊኖረው አይችልም ምክንያቱም ጸሐፊው ሥነ መለኮታዊ ይዘት ያለው ጽሑፍ ለመጻፍ ላይሆን የሕፃናት አስተዳደግ፡ የትምህርትና፡ ሥነ ምግባር መመሪያን ለመጻፍ ስለነበር ነው ዓላማው⁹⁹⁵።

ስለዚህ ዲድስቅልያ ምንዓልባት በሶርያ በ3ኛው ምዕተ ዓመት

993. 9. Stam: Episcopacy on the Apostolic tradition 78 6. Quasten: Patrology T. II 78 47 Achelis—Fleming: Die Syrische Didascalie T. U.T. XXV 78 338 Marcel Viard: LA Didascalie Des Apôtres - Introduction, Critique, Esquisse Historique 1990 78 350
994. Achelis — Fleming: Die Syrische Didascale T.U.T. XXV 78 84 (CAN. XXI—XXVI).
995. ምዕራፍ ቀናት 2—3

መጀመሪያ አጋማሽ እንደተጻፈ ይታመናል⁹⁹⁶። በሌላም በኩል ዲድስቅልያ የተጻፈበት ቦታ ፍልስጥኤም በተለይ ኢየሩሳሌም ነው ይባላል። ለዚህም ምክንያት የሚቀርበው ድጋፍ ጸሐፊው የሙሴን ሕግ በማክበርና የአይሁድ ልምድን በመጠበቅ የጸኑ በይሁዳ የሚገኙ ክርስቲያኖች በአእምሮው ነበሩ የሚል ነው።

ይህ አስተሳሰብ በመሠረቱ አእምሮ የሚቀበለው ነው ሲባል ይችላል። ምክንያቱም በቅርጽ መድበለ ትምህርታት — ተግሣዳች ነውና⁹⁹⁷።

በመንፈስ — በመሠረተ ሃሳብ የአህትነት ግህበር አንድነት ብሎ ለሚጠራት ግንባር ክርስቲያን ከሙላው ክርስቲያን ግንባርሰብ የተላኩ ቤተ ክርስቲያናውያት ትእዛዛትን የያዘ ሥራ ነው⁹⁹⁸። ዲድስቅልያ በመጀመሪያ ትእዛዝ “ሐዋርያት” ወይም ትእዛዛት ሐዋርያት በሚል ርእስ በኤጲፋንዮስ ተወስኗል (348—403)⁹⁹⁹። በሌላ በኩል የሐዋርያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎች በድስት መጻሕፍት ጸሐፊ እነዚህን መጻሕፍት ለማዘጋጀት ዲድስቅልያን በምንጭ ነት ተጠቅሟል¹⁰⁰⁰። ቀጥሎም ዲድስቅልያ በOpus Imperfectum in Matthem ጸሐፊ ሰውር አፈጠርቅ¹⁰⁰¹ Pseudochrysostomos 6ኛው ምዕተ ዓመት (መጽሐፈ ቀናት “ወይም” ቀናት ሐዋርያት

996. M. Viard, La Didascalie Des Apôtres . 78 37^a Funk: Ladate de la Didascalie. T.U.E.T.III 78 798^a Achelis—Fleming La clate syrische Didascalie. T.U.T.XXX 78 329^a Connolly: The Use of Didache in The Didascalia. J.T.S 24/1924 78 151^a

997. ምዕራፍ (ቀናት) 1—7. 17.1.10 : 4

998. Stam: Episcopacy on the Apostolic Tradition 78 66

999. Epiphanius: Adversus Haereses. LXX. T.10. P.G.T. 42 ፀጥድ 358 LXXV.6 P.G.T. 42 አጥድ 512 LXXX.7— P.G.T. 42 ፀጥድ 765^a ED Dindorf T. II 78 410 T. III. 78 546. 360. 255—258; Funk; Didascalia...T. II 78 8 11

1000. ከዚህ 78 160

1001. የአፈጠርቅ ገገገር 1. XLIII—XLIV. P.G.T. LVI ፀጥድ 618፡ 626 : 707 : 778፡ 858 935^a

በግላርኤስተወስቲል¹⁰⁰² = በመጨረሻም በያዕቆባውያን መዝናቀፍናት
 ተመዝግቧል¹⁰⁰² = ቀጥሎም በFunk ከዲድስቅልያ ጋር በተያያዘ
 የተወሰኑት Une Verso Epistulae Athanas II እና One Syriac
 MS of British Museum ከመጠቀስ ሲታው አይችሉም¹⁰⁰⁴ =
 ዲድስቅልያ የተጻፈበትን ዘመን በሚመለከት የጸሐፊዎች አመለካከት
 ቶች ይለያያሉ — ይታረናሉ =

በመጀመሪያ ዲድስቅልያ የተጻፈበት ዘመን 3ኛው ምዕተ
 ዓመት ግለትም ከመጀመሪያው አጋጣሽ ጀምሮ እስከ መጋባደጃው
 ባለው ጊዜ እንደሆነ ተቀምጧል = እንደማስረጃውም የተወሰደው
 ከብዙ ነገሮች መካከል በዲድስቅልያ የ3ኛው ምዕተ ዓመት የቤተ
 ክርስቲያን ማዕርግና ሥርዓት፣ የኢሲክቶሪስ¹⁰⁰⁵ የቲስና የዲያቆን¹⁰⁰⁶
 የዲያቆናዊት¹⁰⁰⁷ የንፍቀ ዲያቆን¹⁰⁰⁸ የአናጉን ስንጢስ¹⁰⁰⁹ ማዕርግና
 ደረጃ ሲመለከት የዘቅተኞቹ አገልጋዮች Clerici Minores
 ግለትም የኋላ ዘመናት ማዕርጋት አልተመለከቱም =

9-2 የዲድስቅልያ ምንጮች

ዲድስቅልያ እንደተባለው በሐዋርያት እንደ አለመዘጋጀቱና ስለዚህ
 ህም የኋላ ዘመንና ጸሐፊ ሥራ ሆኖ እንደ መቆጠሩ መጠን ከነበሩ
 ሥራዎች ላይ የተመረኮዘ ወይም ቢያንስ የተመሰጠ ሥራ መሆኑ ይታያል
 በየመጀመሪያ ዲድስቅልያ ከሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ላይ ተመሥርቶ
 እንደ ተጻፈ¹⁰¹⁰ ወይም እንደመነሻ “ትምህርተ ሐዋርያትን” ይዞ

1002. G. bar Hebraeus: Nomocanon Ecclesiae Antiochenae Syrum (Latin
 Interprete A. Assemano B.O.T.I 1— 268 T. 3. VII — XXXVII

ED. A. Maio: Scriptorum: ...T.X. 178 50, 240 (Syriac) G. Bar
 Hebraeus: Ethicon II. 3,10,5,6, ed. P. Bedjam 1898, 171—193 (26.
 87.97.280).

1003. Funk Didascalia II 178 12—14

1004. 7066 5(5—11)

1005. 7066 12

1006. 7066 12 16

1007. 7066 16

1008. 7066 9

1009. 7066 9

1010. Stam: Episcopcy, on the apostolical tradition 178 6. J Quasten.
 Patrology T.II 178

እንደተቀረጸ ወይም ራቡ ትምህርተ 12 ሐዋርያት የተደረጉትን ለውጦች
 ችና ግልቃ ገብነቶች ይዞ ወደ ዲድስቅልያ እንደተለወጠ¹⁰¹¹ ነገር ግን
 ሆኖም ዲድስቅልያ በቀድሞ ግንኙዎችም ሥራዎች ተመሥርቶ —
 ተመርኩዞ እንዳልተጻፈ ያለው ተቃራኒ ሐሳብ አልቀረም ምክንያቱም
 በትምርተ 12 ሐዋርያት እና በዲድስቅልያ መካከል ያሉት ልዩነቶች
 በጣም ስፊ እንደመሆናቸው መጠን በትምህርተ 12 ሐዋርያትና ሱርስጥ
 ዲድስቅልያ መካከል የቆዩ ሌሎች ግን ያልተላለፉ ሥራዎች እንደ ነበሩ
 ይታስባል¹⁰¹² =

ይህም ሆኖ ግን የዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ዋና ምንጭነት ግለትም
 አገድ እምስተኛውን የያዘው ቅዱስ መጽሐፍ ነው = ይህም እንደተጠበቀ
 ቃዌ የዲድስቅልያ ጸሐፊ ቤተክርስቲያናውያን — ቀናናውያንና ሥነ
 ቅዱሲያውያን ሥራዎችን፣ ትምህርተ ሐዋርያትን፣ መልዕክታት ኢግናጢ
 ዮስን፣ የተወሰኑ አዋልድ ሥራዎችንና በርግጥም ሐዋርያዊ ትወፊት
 ዘአቡሊዲስን፣ ሐዋርያውያት ትእዛዝትን በምንጭነት በአገለገሉበት
 መልኩ ተጠቅጧል¹⁰¹³ =

9-3 ዲድስቅልያ የተጻፈበት ቋንቋና የተመለሰባቸው ቋንቋዎች

ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት እንደተባለው በመጀመሪያ የተጻፈበት
 ቋንቋ ግሪክ መሆኑ ሲታመንበት ግን እናት ሰነዱ ጠፍቶ በልዩ ልዩ

1011. H. Holzhey: die abhängigkeit der syrische didascalie von didache; compte
 rendu du IV. congress scientifique internationale des catholiques
 sciences religieuses. Freiburg 1897 178 249—278 Connolly. The use of
 didache in the didascalia T. 25/1924 J.T.S. 178 151—153 =

1012. F. Nau: La didascalie Syriaque paris 1902. 178 4-5. 164-165.

1013. A Harnack; Geschichte der älchristilichen literatur bis Eusebius.
 Leipzig 1893. T.I. 178 315-518; 1894. T. II 178 488-501 J.V.
 Bartlet: Fragments of didascalia in Greek; J.T.S. 18/1917: I.V.
 Bartlet: church life and church orders during the first centuries with
 special reference to the eastern church ordrs. london 1943. F. Burkitt
 The didascalia J.T.S. 30/1930 178 258 Achelis — Flemming die
 syrische didascalie T.U.T. XXV 178 320—300. viard: la didascalie
 des apôtres 178 21-22. Leclercq: didascalie. D.A.C.L.T. IV 178
 809.

ጽንጽዎች ተርጉምና ሐዋርያውያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎች ሰድስት መጻሕፍት እንደመነጨበት ምንጭ ሁኖ ሊገኝ ትሏል።

9.4 የዲድስቅልያ ልዩ ልዩ ጽንጽዎች ትርጉሞች

9.4.1 የዲድስቅልያ ላቲን-ሮማይስጥ ትርጉም

የዲድስቅልያ የሁለት አምስተኛውን ነጠብጣቦች እንደያዙ የሚገመቱት ክፍሎች (1—6 እና 8) በVerona በሚገኝ ምን ዓልባት የ5ኛው ምዕተ ዓመት Codex Veronensis lat. LV. 53 አንድ ላቲን የእጅ ጽሑፍ (palimpsest m.) ይገኛል¹⁰¹⁴።

ይህ ላቲን ትርጉም በ4ኛው ምዕተ ዓመት እንደተካሄደ ይገመታል¹⁰¹⁵ እነዚህ የተጠቀሱት የላቲን ትርጉም ክፍሎች በ M. Hauler ታትመው ሊገኙ ሲችሉ¹⁰¹⁶ ከእነዚህም የተወሰኑትን ደገሞ በሌላ ሕትመት አጋጣሚ ይኸው ሰው ሊጠየቅባቸው ትሏል¹⁰¹⁷

ከግሪኩ ጽንጽ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ጋር ጉን ለጉን በFunk የተደረገው የዲድስቅልያ ሕትመት ከፍተኛ ግምት ያለው ሕትመት ነው¹⁰¹⁸

የዲድስቅልያ ላቲን ትርጉም ከግሪክ እናት ሰነድ እንደተደረገ ይታያል። ይህን ዲድስቅልያ ወደ ላቲን የተረጉመው ሰው በ408 ምዕተ ዓመት ቅዱስ ጳውሎስ ስለባደ እንደሆነ ይገመታል። ይህም ትርጉም የተከናወነው ከRufinus ከመጣ አንድ ሰነድ¹⁰¹⁹ ሲሆን በዚህም ጊዜ

1014. እነዚህ በላቲን ትርጉም ተገኝተዋል የሚባሉት የዲድስቅልያ ነጠብጣቦች የሚከተሉት የሐዋርያውያት ትእዛዛት ምዕራፎች 1. 1-2, 5-7, 8-11, 2-6-12, 14-15, 18-20 (የተወሰኑ ዐረብኛ ግብጥ ተናኝት 13-20 ግሪክ ተናኝት 10-30) የተመረኮባቸው ክፍሎች ናቸው።

1015. F. Nan: La didascalie...ገጽ 733

1016. E. Hauler: Didascalia...ገጽ 185

1017. E. Hauler, eine latiniſche palimpsest uebersetzung der didascalia apostolorum, (les comptes rends de l'academie de science de vilenne) T. CXXXIV.T.3. 1896 Sitzungsberichte de l'academie de vienne) P. Corsson: Zur Latiniſche didascalia apostolorum. Z.N.W. 1906 T.1. ገጽ 332-343.

1018. Funk; Didacalia...T II

1019. F.Nau: Didascalie D.C.T.T.IV ገጽ 716

ግለትም ይህን ላቲን ትርጉም ለማከናወን የተቻለው ጳውሎስ ሩፊኖስ በአደረገለት ርዳታና ድጋፍ መሠረት እንደሆነ ይታመናል¹⁰²⁰ በሌላ በኩል ይህ ትርጉም ከግሪክኛው ሰነድ ወደ ላቲን ለመመለስ ጥንቃቄ ወይም ትኩረት ያልሰጠበት ትርጉም ማለት ስሕተት የተሞላበት ሥራ ሆኖ ይቆጠራል ለምሳሌ ብዙ ግሪክ ቃላት በዚህ ላቲን ትርጉም ተጣመው (ተገልብጠው ይገኛሉና ለምሳሌ ፓሮኪ — ፓሮኪያ፣ አርፋኖስ አርፋኒ ታስ፣ ፓራሊፓሚኖን ፓራሊፓሚንዩም ወዘተ.¹⁰²¹ ይህም ሁኔታዎች በአሉበት መልካቸው ትክክለኛዎችንና ተስማሚዎችን ምትክ ቃላት ለማግኘት ያለ መቻል በአንድ በኩል በሌላ በኩል ይህ አለመቻል እነዚህን ምትክ ቃላት ባለማግኘት ብቻ ሳይሆን ነገር ግን ራሱ ትርጉሙ ትክክለኛ ትርጉም አለመሆኑም ነው ምክንያቱም በዚሁ ላቲን ትርጉም በግሪኩ እናት ሰነድ በሐዋርያውያት ትእዛዛትና በሱርስጥ ትርጉም በተገኘበት መልኩ ከፍተኛ ልዩነት ይታያል¹⁰²²።

ይህም ሆኖ ግን የዲድስቅልያ ላቲን ትርጉም ነጠብጣቦች ዲድስቅልያ ቀደም ብሎ በምዕራብም ስለመኖሩ ታሪካዊ ምስክርነትን ይዟል።

9.4.2. የዲድስቅልያ ሱርስጥ ትርጉም

ዲድስቅልያ ከላይ እንደተመለከተው ከተወሰኑ ነጠብጣቦች በተቀር ግሪክ እናቱ ሰነድ ጠፍቶ በሙሉ መልኩ ግለትም ይዘቱ በሱርስጥ ተርጉሙ ነው በመጀመሪያ ሊገኝ የቻለው።

የዲድስቅልያ ሱርስጥ ትርጉም ሰነድ Didascalia apostolorum syriac በሚል ርእስ በፓሪስ በሚገኝ የ9ኛው ወይም የ10ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ (codex sangermanensis-parisiensis orient 38¹⁰²³ NP. De lagarde በ1854 ለመጀመሪያ ጊዜ ታትሞ

1020. F. Nau: En Acts du XIVE Congress internationale des orientalistes paris. 1906. T.1. ገጽ 35-38 Leclerq: didascalie...D.Ac.L.T.IV ገጽ 806

1021. M. Viard: La didascalie des apotres ገጽ 14።

1022. F. Nau: diascalie...D.T.C.T. 4 ገጽ 735.

እዚህ ላይ ልዩነቶችን ለማሳየት—ለግሪጋጥ የዲድስቅልያ ግሪክ ሱርስጥና ላቲን ሰነዶች መጀመሪያዎች ሐረጎች ጉን ለጉን ተቀርጸው ተነጻጽረዋል።

1023. P. De lagarde: Didascalia apostolorum, syriac. 1854 MS. De. paris. Bibliotheque nationale de paris no. 62.

ሲገኝ¹⁰²⁴ በሌላም በኩል በእንድ Scarfe በሚባል ሰሚናር በJ. Rendel Harris የተገኘ ሌላ ሚሶኦጣሚያዊ የእጅ ጽሑፍ Codex mesopotamicus ወይም (codex harrisianus) በ M.P. Gibson የታተመ ሲሆን¹⁰²⁵ በዚህም አጋጣሚ P. P.M. Gibson codex sangermanensis የተወሰነው ፍሬ ነገሮችን ይዞ በሚገኘው : codex mesopotamicus codex cantabrigiensis እና codex mussei borgiani መካከል ያሉትን ዋና ዋና መነጣጥሎችን ዘርዝራ አቀነባብራለች¹⁰²⁶ ከእነዚህ በስተቀር ሱርስጥ ዲድስቅልያ ወደ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች እንግሊዝኛ በረሷ ፣ በ connolly¹⁰²⁷ እና ረረንሳይኛ በF. Nau¹⁰²⁸ ጀርመንኛ በ Achelis-fleming ተተርጉሞ ፣ ታትሟል¹⁰²⁹ ሱርስጥ ዲድስቅልያ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 1—6 መጻሕፍት ከእንድ እንድ ልዩነቶችና ተራ ቅደም ተከተል ለውጥ በስተቀር ተመሳሳይ ይዘት እንደ ለሰው ይታያል በሌላም በኩል በP. De Lagarde ሕትመት ያልታየው መቅድም በGibson ይገኛል ።

ሱርስጥ ዲድስቅልያ-አንድም በሙሉ ወይም አንድ አንድ ነጠብጣብ ከፍሎች በልዩ ልዩ አብያተ መጻሕፍት በሚገኙ የእጅ ጽሑፎች ይገኛሉ¹⁰³⁰ እንደተባለው በሚከተለው መልክ የሐዋርያውያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎች መጽሐፍት የረሰቁበት ሱርስጥ ዲድስቅልያ በ26 (27) ምዕራፎች ይከፈላል ።

ሱርስጥ ዲድስቅልያ ሐዋርያውያት ትእዛዛት)

1

1.1 1031

1024. M.P. Gibson; The didascalia apostolorum in syriac horae semiticae No. I. 1903.

1026 M.P. Gibson: the didascalia apostolorum in English translation. Horae semiticae no II, London 1903. J. Quasten. patrology. T. II 78 151

1027. R.H. connolly; Didascalia apostolorum. The syriac Version translated and accompanied by the verona latin fragments. Oxford 1929.

1028. F. Nau; La didascalie C'est-a dire l'enseignement catholique des douze apôtres et saint disciples de notre sauveur en canoniste contemporain 1901—1902.

1029. H. Achelis—J.flemming, die syrische didascalie ühersetzt und erklärt. T.U.T. 25.2 1904.

1030. F. Nau; didascallie: D.T.C.T. 4. 78 737

1031. P.G.TI 557

2	I 2	1032
3	I 8	1013
4	II 1	1034
5	II 6	1038
6	II 12	1036
7	II 18	1037
8	II24	1038
9	II 25	1039
10	II 27	1040
11	II 43	1041
12	II 57	1042
13	II 59	1043
14	III 1	1044
15	III 5	1045
16	III 15	1046
17	IV 1	1047
18	IV 5	1048
19	V III 15	1049

1032. P.G.TI 561
1033. P.G.TI 557
1034. P.G.TI 593
1035. P.G.TI 601
1036. P.G.TI 615
1037. P.G.TI 629
1038. P.G.TI 660 መስመር 5
1039. P.G.TI 661 መስመር 8
1040. P.G.TI 689 መስመር 10
1041. P.G.TI 704 መስመር 4
1042. P.G.TI 724
1043. P.G.TI 741
1044. P.G.TI 760
1045. P.G.TI 768
1046. P.G.TI 768
1047. P.G.TI 793 መስመር 32
1048. P.G.TI 808
1049. P.G.TI 809

20	V 1	1050
21	IV 5	1051
22	V 1	1052
23	V 7	1053
24	VI 11	1054
25	VI 13	1055
26	VI 18	1056

9.4.3. የዲድስቅልያ ዐረብኛ ትርጉም

ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ዘልዩ ልዩ ዐረብኛና ግብጥ ትርጉሞች የእጅ ጽሑፎች ይገኛል ። ለምሳሌ በአብዱላክ ምድረ በዳ ገዳመ ዮሐንስ ንዑስ ዘ14ኛው ምዕተ ዓመት ዘAbull መቃርዮስ በተዘጋጀ ቀኖናዊ መድበል የሚገኙ ሁለት የእጅ ጽሑፎች¹⁰⁵⁷ የዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ሁለት ሰነዶች በሀረብኛ ትርጉም የሚገኙ ሲሆን ከነዚህ አንዱ 39 ምዕራፎችን፣ ዘሐዋርያውያት ትእዛዛት 1—6 መጻሕፍትንና ተጨማሪ 6 ምዕራፎችን ይዞ ይገኛል ። ይህም ዲድስቅልያ አንድ በመበል ይለያል ከዚህም አንጻር አንዱ ልውጦችንና ጭማሪዎችን ይዞና ሌላው እነዚህ ሳይኖሩት የሚገኙ ሁለት ሰነዶች መኖራቸው ተረጋግጧል ።

በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል የተያዘው የመጀመሪያው ዲድስቅልያ ሰነድ በተለይ በሁለት ማለትም 3ኛውና 4ኛው የሐዋርያውያት ትእዛዛት መጻሕፍት ከፍተኛ ለውጦችን ሲያመለክት (ቆኖና 12-16 በ5ኛውና በ6ኛው መጻሕፍት ጉዋሎቶችን (ቀኖናት—29) ።

ይህ ሰነድ በፓሪስ በተገኘ የእጅ ጽሑፍ መሠረት በFunk ጥናትና

1050. P.G.TI. 07ኛ 829

1051. P.G.TI. 07ኛ 837

1052. P.G.TI. 07ኛ 853

1053. P.G.TI. 07ኛ 853

1054. P.G.TI. 07ኛ 209

1055. P.G.TI. 07ኛ 236

1056. P.G.TI. 07ኛ 944 መስመር 37

1057. Grabe: Essay upon two arabic mas. of the bodleian library and that ancient book called the doctrine of apostles, London 1711. P.De Lagarde, Didascalia apostolorum C.IV MSS. Arabes de paris no 251.(1352). Funk. Die apostolischen konstitutionen, 78 221-222 ።

ሰፊ ሐተታ ተካሂዶበታል ።¹⁰⁵⁸ ይህም የእጅ ጽሑፍ በእስክንድርያ ፓትሪያርክ ካይሮ ቤተ መጻሕፍት ከተገኘ አንድ የእጅ ጽሑፍ ምንጭል ባት በ17ኛው ምዕተ ዓመት ዘW. Vansleb ተገልብጦ የሄደ እንደሆነ ይደግፋል።¹⁰⁵⁹ ከሚቀጥለው ሰንጠረዥ የFunk ንጽጽሮችን ለመመልከት እንደሚቻለው¹⁰⁶⁰ ።

በሱርስጥም ሆነ ሀረብኛ ዲድስቅልያ ትርጉም በሐዋርያውያት ትእዛዛት ላይ የሚታዩ ጭማሪዎች ወይም ለውጦች መኖራቸው ምንም እንኳን የተጠበቀ ቢሆንም ይህ የዲድስቅልያ ዐረብኛና ሱርስጥ ሳይሆን ከግሪክ እናቱ ሰነድ እንደተደረገ ነው ተቀባይነት ያገኘው ።

ዐረብኛ ዲድስቅልያ ሐዋርያውያት ትእዛዛት

1	I 4	1051
2	I 8	1052
3	II 11	1053
4	II 15	1054
5	II 21	1055
6	II 26	1056
7	II 30	1057
8	II 37	1058

F. Nanu: Didascalia des apôtres. D.C.T.T. IV. 78 737. q Funk የተደረገው ግብራሪያ ሐተታ በፓሪስ ከሚገኘው ቁጥር 252 የእጅ ጽሑፍ መሠረትነት ነው። F. Nau: Didascalia...D.C.T.T.IV 78 738።

1051. P.G.T.I. 07ኛ 569

1052. P.G.T.I. 07ኛ 557

1053. P.G.T.I. 07ኛ 593

1054. P.G.T.I. 07ኛ 624

1055. P.G.T.I. 07ኛ 640 መስመር

1056. P.G.T.I. 07ኛ 664 መስመር 38

1057. P.G.T.I. 07ኛ 677 መስመር 9

1058. P.G.T.I. 07ኛ 689 መስመር 4

በተቃራኒው በ1295 ከቅብጥ ትርጉም እንደተመለሰና በመቃር ዮስ ቀኖናዊ መድበል የሚታዩትን ለውጦችና ጭግሪዎች የግያሳይ የ Borgio Museo ዐረብኛ የእጅ ጽሑፍ ሰነድ ይጠቀሳል ስለዚህ እነዚህን ለውጦች ለማያሳየው ግእዝ ትርጉም መሠረቱ ይህ የእጅ ጽሑፍ ሰነድ ነው ለማለት ይቻላል¹⁰⁶¹ የBorgio Museo ዐረብኛ የእጅ ጽሑፍ የመጀመሪያውን ሰነድ መቅደም ሲይዝ ተጨማሪ 6 ምዕራፎችን አልያ ዘም ይህ ዲድስቅልያ 44 ምዕራፎች ሊኖሩት ከዲድስቅልያ አንደ ለመለየት ዲድስቅልያ ሁለት ተብሎ ይታወቃል ።

ይህ ዐረብኛ ትርጉም ዲድስቅልያ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት I-VII (ምዕራፍ 4—34) መጻሕፍት ጋር ተመሳሳይ ነው¹⁰⁶³።

ይህንም Rahmani የተጠቀመበት — ሰነድ እንደሆነ ይረዳል¹⁰⁶⁴ በሌላ በኩል የመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል (14ኛው ምዕተ ዓመት) ዲድስቅልያ ተተረጎመባቸው ተብለው ካሚገልጹት ሐዋርያውያት ትእዛዛትና በራሱ ዲድስቅልያ መካከል የመማታት ችግር ይታይበታል ማለትም በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል የተያዘው ዲድስቅልያ ከሐዋርያት ከሐዋርያውያት ትእዛዛት I — 6 መጻሕፍት ጋር ሲተያይ የምዕራፎች አቀማመጥና ቁጥሮች አሰጣጥ እንደሚከተለው ተለዋውጦ በት ይገኛሉ ።

1059. P.G.T.I. ሰምድ 777 መስመር 22

1060. P.G.T.I. ሰምድ 720 መስመር 9

1061. P.G.T.I. ሰምድ 752 757

1062. Baumastark : Die Nichtgriechischen parallel texte zum achten buche der apostolischen konstitutionen. O.C. 1903. T III ገጽ 201 — 208 , cosman francis; copti dans la collection eouti T. VIII Rome 1932.S.S. S.F.D.C.O.70. W. lill -J. Leipoldt: Hippolytus romanus: koptische text der Didascalia und constitutionen apostolorum. T.U. 1934 ገጽ 581።

1063 F. Funk: arabische didascalie 1934. T.O. 1904 ገጽ 581 T. LXXVI. ገጽ 223 — —248.

1064 Rahmani. Testamentum... ገጽ X II-XII

ሐዋርያውያት ትእዛዛት

ዲድስቅልያ ዘመቃርዮስ

III 1e—11 P.G.T.I.	ሰምድ 269—789	—XXIX-XXX
III 12 P.G.T.I.	ሰምድ 224—37	XXIV
III 14—15 P.G.T.I.	ሰምድ 729—809	XXII
IV 1—4 P.G.T.I.	ሰምድ 808—809	II-XII
IV 5 P.G.T.I.	ሰምድ 109—812	XXIV
IV 6—10 P.G.T.I.	ሰምድ 812—821	XII-XL
IV 11 P.G.T.I.	ሰምድ 821—824	XXIX-XXX
IV 12—13 P.G.T.I.	ሰምድ 824—825	XXL
V 14 P.G.T.I.	ሰምድ 825	IXLV
V 1—62 P.G.T.I.	ሰምድ 2—828	XXVI
V 7 Be—D P.G.T.I.	ሰምድ 837—852	XVII
V 8—9 P.G.T.I.	ሰምድ 853	XVIII
V 10 P.G.T.I.	ሰምድ 853	XXIV
V 11—12 P.G.T.I.	ሰምድ 883—57	XXX
V 13—16 P.G.T.I.	ሰምድ 809—900	XVIII
V 17—20 P.G.T.I.	ሰምድ 909T—920	XXXI
VI 1—6 P.G.T.I.	ሰምድ 988—992	XXXII
VI 30 P.G.T.I.	ሰምድ 993	XXXIII

የዚህ ዐረብኛ ዲድስቅልያ XXXX—XXXIV ምዕራፎች በሱርስጥ ዲድስቅልያ እይገኙም ። በሐዋርያውያት ትእዛዛትም የሉም ። በእነዚህ ምዕራፎች ላይ የተጨመሩት ነገሮችም የሉም ። ስለዚህ እነዚህ ምዕራፎች ከመጽሐፈ ኪዳን የተዋሉ እንደሆነ ይገመታል ።¹⁰⁶⁵ እነዚህ ምዕራፎች መጀመሪያ በFunk ወደ ጀርመንኛ ቋንቋ የተተረጎሙ ሲሆኑ¹⁰⁶⁶ ሁለተኛም በራሱ Rahmani ወደ ላቲን ተተርጎመዋል።¹⁰⁶⁷ ስለዚህ በኪዳንና በዲድስቅልያ መካከል የተደረገ ንጽጽር ይህን ይመስላል ።

ዲድስቅልያ

መጽሐፈ ኪዳን

XXXV

I. 19¹⁰⁶⁸

XXXVI

I. 20¹⁰⁶⁹

1065. F. Nau: Didascalia...D..C.T.I.V.

1066. F.Nau: Die apostolischen Konstitutionen ገጽ 226

1067. Funk. Didascalia...T.II ገጽ 125

1068. Rahmani: Testamentum... ገጽ 23

1069. Rahamani: Testamentum...ገጽ 27

XXXVI
XXXVIII
XXXIX

I. 22a ¹⁰⁷⁰
I. 22b 23b ለውጦች አሉባቸው ¹⁰⁷¹
I. 28 ¹⁰⁷²

እነዚህ የእጅ ጽሑፎች የተሰያዩ ምዕራፎችንና የይዘት ለውጦችን ይዘው ቢገኙም ¹⁰⁷³ አሁንም የእነዚህ የእጅ ጽሑፎች ንጽጽር መደረጉ ቢያስፈልግም የጽሑፉን መስመር የሚያልፍ ሆኖ በመታየቱ አልተደረገም ።
9.4.4 የዲድስቅልያ ግእዝ ትርጉም

ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት በግእዝ ትርጉምም ሊተላለፍ ችሏል ¹⁰⁷⁴
ዲድስቅልያ በመባል የሚታወቀው ዲዳስካልያ ዘሐዋርያት ከዐረብኛ ዲድስቅልያ እንደ ተመለሰ ይተመናል ። ነገር ግን ችግሩ ከየትኛው ዐረብኛ ሰነድ—ትርጉም ነው ምክንያቱም የዚህ ዐረብኛ ትርጉም ልዩ ልዩ ሰነዶች መኖራቸው ተመልክቷል ።

ቢሆንም በግእዙ ሰነድ የሚታዩ ለውጦችን ይዞ ከሚገኘው የAbu-I መቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ዐረብኛ ዲድስቅልያ ሊሆን አይችልም ።

ከላይ እንደተባላው እንደ Baumstark በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ዲድስቅልያ የሚታዩት ለውጦች ሳይኖሩት ግን ከግብጥ ትርጉም ሰነድ የተመለሰ 44 ምዕራፎችን ይዞ የሚገኝና ከ44 ምዕራፎች 34 ምዕራፎች ከሐዋርያውያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎቹ መጻሕፍት ጋር ይታያሉ ¹⁰⁷⁵

1070. Rahamani: Testamentum... 18 29

1071. Rahamani Testamentum... 18 33

1072. Rahamani Testamentum... 18 50

1073. W. Riedel: Die Kirchenrechtsquellen 18 28-32; Vansleb: Histoire De l'Eglise... 18 250-259. Funk: Apost. Konsitutionen 18 159. Achelis:

R.E 18 Bardenhewer Les pères de l'église Tran: Fran. Paris 1896 18 47

1074. A. Harnack: älchristlichen Literatur T.I 18 511 Graf: Geschichte Der Christlichen Arabischen Literatur. Rome 1844. T.I. 654-569.

1074. A. Harnack: Altchristlichen Literatur T.I. 18 511. G. Graft: Geschichte Der Christlichen Arabischen Literatur. Rome 1844, T.I. 654-569.

1075. Mauro Da Leonessa. La Versione Ethiopica De Canonis Apocryphi Concilio Da Nicca Regna Di Studi Ethiopici 2/1942.

በርግጥ ይህ የግእዝ ትርጉም ሰነድ 44 ምዕራፎችን ሳይሆን 39 ምዕራፎችን ነው ይዞ የሚገኘው

ከነዚህም 39 ምዕራፎች 22 ምዕራፎች በPell Platt ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር ታትመዋል ¹⁰⁷⁶ በሌላ በኩል የAbbadie የእጅ ጽሑፍ በ46 ምዕራፎች ይከፈላል ¹⁰⁷⁷ የግእዙ ትርጉም ሙሉ ሰነድ በእንግሊዝኛ ቋንቋ ተተርጉሞ በJ.Harden ታትሟል ። ¹⁰⁷⁸

በእጠቃላይ በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ከአሉት መግቢያው እና ከመጀመሪያዎች 11 ምዕራፎች በስተቀር የግእዙ ዲድስቅልያ በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ከአለው ዲድስቅልያ በተቃራኒ የሐዋርያውት ትእዛዛት ቢጋርን ይከተላል ።

ግእዝ ዲድስቅልያ

XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII

በተጨማሪም ይህ ግእዝ ዲድስቅልያ ከላይ እንደተባለው ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 1-VII(I-7) መጻሕፍት በነፃ የተወሰደ እንጂ — ከዲድስቅልያ የተተረጎመ እንደ አልሆነ ይታሰባል ። ስለዚህም በዲድስቅልያና

ሐዋርያውያት ትእዛዛት

III II ¹⁰⁷⁹
III 9 ¹⁰⁸⁰
III 10 ¹⁰⁸¹
III 12 ¹⁰⁸²
III 15 ¹⁰⁸³
IV 16 ¹⁰⁸⁴
IV 2—4 ወዘተ ¹⁰⁸⁵

1076. T.P. Pell: the Ethiopic Didascalia...1834.

1077. MS. Arabe De La Propaganda 24; Haris. VII 18 448 M. Baumstark: Orient Christianum 1903, T. III 18 201 Funk: Arabische Didascalie. T.O. 1904 18 201 Rahmani: Testamentum 18 XII-XIV.

1078. J.M. Harden: the Ethiopic Didascalia. S.P.C.K. London 1920 Ms Abbadie No. 79

1079. P.G.T.I 087 787

1080. P.G.T.I 087 781

1081. P.G.T.I 087 788

1082. P.G.T.I 087 789

1083. P.G.T.I 087 795

1084. P.G.T.I 087 808

1085. P.G.T.I 087 808

በሐዋርያውያት ትእዛዛት መካከል አማካይ ቦታን ይዞ እንደሚገኝ ይቆጠራል ። በሌላ በኩል ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 1-VII መጻሕፍት ከተወሰደው ዐረብኛ ሁለት ዲድስቅልያ እንደ ተተረጉመ ይደገፋል ። ምክንያቱም ይህም ግእዝ ትርጉም ዲድስቅልያ 6ቱን ተጨማሪ ምዕራፎች ሲይዝ ከነዚህ 5ቱ ምዕራፎች የተወሰኑ ቀናናት 1.9.2.48—52.3 18—26 ከመገደፋቸው ጋር ከ25—30 ምዕራፎች ጋር ይስማማሉ እንግዲህ በግእዝ ዲድስቅልያና በልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች እንደዚሁም በዐረብኛ ዲድስቅልያ ሁለት እና በሐዋርያውያት ትእዛዛት መካከል ያሉትን ግንኙነቶችና ልዩነቶች ግልጽ አድርጎ ለማሳየት ይቻል ዘንድ የተዘጋጀውን የንጽጽር ሰንጠረዥ ሰሌዳ ቀጥለን እናመለከታለን ።

ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት

የግእዝ የእጅ ጽሑፍ ¹⁰⁸⁶	የግእዝ ሕትመት ¹⁰⁶⁷	ዐረብኛ ሁለት ሰነድ ¹⁰⁸⁸	ሐዋርያውያት ትእዛዛት ^{Ludov}	ሱርስጥ ሰነድ ¹⁰⁹⁰
1	መግቢያ I	1-4		1
2	2	I 5—7		
3	2	II 1—14 ^a		4
4—5	3	II 15 ^a —21		5
6	4	II 21—25		6
7	5	II 26—30		
8	6	II 26—30		
9	7	II 30 ^a —37 ^a		
10	8	II 37—53		
11	9	II 54—61		
12	10	II 62—63		
13	11	III 1—8		
14	12	III 9		14
15	13	III 10—12		

1086. British Museum—Mss orient no. 752, 793, 797, 798, 799. Harden. The ethiopic didascalia S.P.C.K ገጽ XXII

1087. nP.Platt የታተመው ሰነድ ከላይኞቹ ሰነዶች በተወሰነ ደረጃም ቢሆን ልዩነቶች ያሳያል ።

1088. ከዚሁ ገጽ 228—237

1089. ከዚሁ ገጽ 145

1090. ከዚሁ ገጽ 225—228

16	14	14	III 12—20	16
17	15—16	15	IV 2—4	
18	16	16	IV 5	
19	17	17	IV 5	
20	18	18	IV 6—10	
21	19	19-20	IV 11	
22	20	21	IV 12—13	
23	21	22	IV 14	
24	22	23	V 1—7	
25	23	24—25	V 8—9	20
26	25	26	V 10	19
27	26	27	V 11—12	20
28	27	28	V 13—16	
29	28	29	V 17—18	20—22
30	29	30	V 1—6	
31	30	31	V 7—10	26
32	32	32	V 13—30	
33—34	32	33—34	VII 1—17	
35	33	35	VII 27—35	
36—37	34	36—37	VII 36—39	
38	35	38	VII 40—42	
39	36	39	VII 43—44	
40	37	40	VII 45	
41—42	38	41—42	VII 46	
43		43		
		44		

የግእዝ ዲድስቅልያ ምዕራፎች በLudolphus ወደላቲን ተተረጉመዋል¹⁰⁹¹ ቀጥሎም ወደ ፈረንሳይኛ¹⁰⁹² እና ወደ ጀርመንኛ¹⁰⁹³ ተተርጉመዋል ። የሚገርመው ግን በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መድበለ ቀናናት ሲኖዶስ አለማመያዙ ነው¹⁰⁹⁴ ። በመጨረሻ የግእዝ ዲድስቅ

1091. Ludolphus: Commentarius, Lib. III Cap. 4 ገጽ 304—308

1092. J. Francon: La didascalie ethiopienne traduction francais R.O.C. 1912—1914. Ser. 2. T. 6 ገጽ 164፣ 166 ፣ 265—270 T.7 ገጽ 199-203, 286-299. T.9. ገጽ 183—187

1093. Riedel: Die kirchenrechtsquellen des patriarchats Alexandrien 1900

1094. ከዚሁ ገጽ 216—218

ልያ ሐዋርያውያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎቹ 6 መጻሕፍት ነፃ ትርጉም እንጂ በሱርስጥና ዐረብኛ ትርጉም በተገኘበት — በመጣበት መልኩ ከራሱ ከድድስቅልያ የተመለሰ አለመሆኑ ይገመታል።¹⁰⁹⁵ ነገር ግን እውነቱ የኢትዮጵያ ዲድስቅልያ ሁልጊዜ ከኢጵዮጵያ ቤተክርስቲያናውያን ሥራዎች ከመሰል ሥራዎች ጋር አንድም በእናትነት ሆነ ወይም በትርጉም ባላቸው ግንኙነት እንደሚከሰቱት ሁሉ አንድም ከዐረብኛና ሱርስጥ ትርጉም ሆነ ወይም ከሐዋርያውያት ትእዛዛት ጋር ልዩነት እንደሌለው ይታያል¹⁰⁹⁶

። ከዚህም በመነሳት ዲድስቅልያ ከሐዋርያት በግብጽ ቤተክርስቲያንም ሆነ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከፍተኛ አከብሮት ያለው ሥራ ነው። በተለየ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ገላውዴዎስ መሠረታዊ ኑዛዜ Confessio Claudii እንደሚገኝ ሆኖ ከፍተኛ ቦታ አለው¹⁰⁹⁷

9.4.5 የዲድስቅልያ ይዘት

ዲድስቅልያ ከሐዋርያት ሥርዐተ ቅዳሴን፣ ቀኖናዊ ሥርዓትንና ክርስቲያናዊ የሥነ ምግባር ትምህርትን ይዞ የሚገኝ ሰነድ ነው።

ዲድስቅልያን ከግእዝ ትርጉም ሰነድ ጋር አስቸጋሪ ቢሆንም ዐረብኛውን ዲድስቅልያን¹⁰⁷⁸ እና ሱርስጡን ዲድስቅልያን¹⁰⁷⁹ በማነጻጸር ቀረቤታቸውን መገንዘብ ይቻላል።

በሆንም በሦስቱም ቋንቋዎች (ግእዝ፣ ዐረብኛና ሱርስጥ) ትርጉሞች የሚገኘው ዲድስቅልያ በቆኖናቱ ቅደም—ተከተልና የይዘቶች አንድም በጥልቅ መልክ ወይም በዝርዝር ሁኔታ ተቀርጾ ከመገኘቱ አንጻር የሚከሰቱ ልዩነቶች እንደተጠበቁ ሆነው በአጠቃላይ ገጽታው ወደ አንድ ወጥ ምንጭ የሚያመራ ሆኖ ይገኛል። ሆኖም ወደ ፍትሐ ነገሥቱ ይዘት በማተኮር ከግእዝ ዲድስቅልያ ጋር በማገናዘብ ይዘቱን እንመለከታለን።

1095. J. Harden; The ethiopic didascalia (English translation) in "Translations of early documents" ser. IV. S.P.K. London. 1920; Harden, An introduction to ethiopic christian literature 1926 London ገጽ 64 (S.P.C.K) Pankhurst cultural history of Ethiopia London 1957 ገጽ 252 224 Reidel: Die kirchentrechtsquellen ገጽ 28—32፣ 164—165።

1096. Vansleb: Histoire del'eglise... ገጽ 256-259.

1097. Confessio claudii; Pankhurst, cultural history of Ethiopia ገጽ 334-337.

1098. ከዚሁ ገጽ 228—232

1099. በዚሁ ገጽ 225—228

9.4.5.1 ክርስቲያናዊ ሥነ ምግባር

— በቤተሰቦች መካከል መረዳዳትና መከባበር ማለትም ሴቶች ለወንዶች—ባሎቻቸው ወንዶችም ለሴቶች ባልተቤቶቻቸው ታማኞች ሆኖ መገኘት¹¹⁰⁰።

— ወላጆች ልጆችን ቃለ እግዚአብሔርን በማስተማርና በእግዚአብሔር ስም በማሳመን ከክፉ ተግባራት የራቁ ሆነው እንዲያድጉ ማድረግ¹¹⁰¹

— ችሎት ያነሳቸውን አቅመ ደካሞችና ችግሮችን መርዳት፣ ራስን ግን መርዳት ሲቻል ለሌላ ሽከም መሆን እንደማይገባ¹¹⁰²

— በክርስቶስ ስም ለሚሰደዱ፣ ለሚሰውና ለሚታሰሩ ትብብርን ማድረግ እንደሚገባ¹¹⁰³

— ክርስቲያኖች ቃለ ወንጌልን በመከተል በመካከል ለሚፈጠሩ ቂም በቅሎች ይቅርታን ማድረግ የማይታሰፍ ሲሆን በክርስቲያናዊ ማኅበረሰብ ሥርዐት ለመፍታት ጥረት ማድረግ¹¹⁰⁴... ወዘተ የሚደነግጉትን ድንጋጌዎችን የያዘው ክፍል ነው።

9.4.5.2 ሥርዐተ ቅዳሴ — ሥርዐተ አምልኮት

የዲድስቅልያ ሥርዓተ ቅዳሴያዊ ክፍል የያዘቸው ትእዛዛት

— ክርስቲያኖች በጸሎት—ሥርዐተ አምልኮት መሳተፍ እንደሚችሉ¹¹⁰⁵

— ስለ ደናግልና መበለታት ኃላፊነት¹¹⁰⁶

— ዲያቆናትና ዲያቆናውያት በሥርዐተ አምልኮት ስለሚኖራቸው ግዴታዎች¹¹⁰⁷

— ስለ ሰብዓቱ በዓላት፣ ትሰብእት፣ ልደት፣ ጥምቀት፣ ሆሳዕና፣ ትንሣኤ፣ ጳራቅሊጦስ፣ ደብረ ታቦር¹¹⁰⁸

1100. ዲድስቅልያ ቁ.2 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 463—64 ድስቅ 3

1101. ዲድስቅልያ ቁ. 21 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 453—56 ድስቅ 22

1102. ዲድስቅልያ ቁ. 18 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቁጥር 630 ድስቅ 15

1103. ዲድስቅልያ ቁ. — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቁጥር 617 ድስቅ 25

1104. ዲድስቅልያ ቁ. 9 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1479 ድስቅ 8

1105. ዲድስቅልያ ቁ. — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1486 ድስቅ 8

1106. ዲድስቅልያ ቁ. — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁጥር 47 ድስቅ 12

1107. ዲድስቅልያ ቁ. — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 410 ድስቅ 14

1108. ዲድስቅልያ ቁ. — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 416 ድስቅ 14

9.4.5.3 ቀኖናዊ ሥርዐት

የዲድስቅልያ ቀኖናዊ ሥርዐት በአጠቃላይ የቤተክርስቲያን አገልጋዮች ካህናት

ነገር ግን በ“ድስቅ” ምንግረ ቃል በፍትሐ ነገሥት የተመዘገቡት ችሎታዎች — መመዘኛዎች

— ከዚያም ዝቅተኛ አገልጋዮች ከዲያቆናዊት እስከ መበለት — ዐቃቢት¹¹¹¹ ስለማረጽሟቸው ተግባራት የሚያመለክተው ክፍል፡

ነገር ግን በ“ድስቅ” ምንግረ ቃል በፍትሐ ነገሥት የተመዘገቡት ጥቅሶች ከራሱ ዲድስቅልያ ይዘቶች ጋር በሙሉ ሊመሳከሩ አይችሉም። ይህም ከPell Platt 22 ቀኖናት ዲድስቅልያ ሕትመት ወይም ከLudolphus 38 ቀኖናት ርእሶች ላቲን ትርጉም ጋር ማስተያየት ይቻላል¹¹¹²።

ከዚያም እንደ ኤጲስ ቆጶስ በሦስት ይዘታዎች ይገለጣል።

1. እንደ በዓለ ርኅሩኅ ጠባይና ኢ አድላዊ ዳኛ፣ የጠፋውን በግ ለመፈለግ እንደተሰማራ ቸር ጠባቂ (ኖላዊ ሄር) እና እንደ ብቁና ደግሞ ሐኪም¹¹¹⁴ ኖላዊ ሄር በእሱ የታመኑትን ክርስቲያኖች ከመንፈሳዊ ሞት — ከህደት በሥነ ምግባርና እምነት ጠብቆ ለመያዝ አስፋሊጊው ጥንቃቄን የማድረግ ተግባራትና ስለ ድሆች መበለታትና ድህ አደግ ሌሎች ጥንቃቄ የማድረግ፣ ወዘተ. ተግባራት ያሉበት ቸር ጠባቂ ካህን ነው።¹¹¹⁵

2. ዳኛ ትክክለኛ ክርስቲያናዊ ፍትሕን የመስጠት በኃጢአት የወደቁ ክርስቲያኖችን ማለት ቅጣትና ተግሳጽ የሚገባቸውን ክርስቲያኖችን የመቅጣትና የመገሰጽ፣ ወደ ክርስቲያናዊ ሕይወት የመመለስ

1109. ዲድስቅልያ ቁ. 4 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 80 ድስቅ 84—87

1110. ዲድስቅልያ ቁ. 7 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 246 248 ቁጥር 246 ድስቅ 12

1111. ዲድስቅልያ ቁ. 12 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 246 ድስቅ 17

1112. Pell Platt: The Ethiopic Didascalia or The Ethiopic Version of the Apostolic Constitutions Received by the Church of Abyssinia... ገጽ 1—31. J. Ludolphus, Commentarius in Historia Ethiopica Lib III Cap. 4 ገጽ 334።

1114. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁ. 111

1115. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁ. 214

በአንድ በኩል¹¹¹⁶ በሌላ በኩል በንስሐ የተጸጸቱን ይቅር የማለትና ወደ ቤተክርስቲያን የመቀበል¹¹¹⁷ ቀሳውስት፣ ዲያቆናትና ሌሎችም አገልጋዮች ካህናት በፍጹም ሥልጣኑ ሥር ሆነው የመገኘት¹¹¹⁸ ሥልጣን ያለው ኤጲስ ቆጶስ የቤተክርስቲያን ብቸኛ መሪ ነው።¹¹¹⁹

3. ሐኪም በኃጢአት የታመሙት ክርስቲያኖችን ሁሉ የማከም፣ የማስተማርና የማዳን ኃላፊነት የተሰጠው የድኅነት ነፍስ ሐኪም ኤጲስ ቆጶስ ነው። በመጨረሻ የዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ሐዋርያዊ ሲኖዶስ የቤተክርስቲያንን እምነት ለማጠናከር ዲድስቅልያ ይቀረጽ—ተቀርጾ ይሰጥ ዘንድ እንደተጠራና¹¹²⁰ ከዚያም ዲድስቅልያ ከተቀረጸ በኋላ ሐዋርያት ሐዋርያዊ ተግባራቸውን ወደሚያከናውኑባቸው ቦታዎች እንደተሰማሩ¹¹²¹ ይገለጣል።

ሆኖም ዲድስቅልያ በሐዋርያት የመጀመሪያው ሲኖዶስ በጽርሐ ጽዮን እንደ አልተሰጠና ስለዚህም የዘመነ ሐዋርያት ሥራ እንደ አልሆነ መግለጡ እንደተጠበቀ ነው። ጥንታዊነቱ ባይካድም¹¹²² በመጨረሻም ሱርስጥ ዲድስቅልያ 26 ምዕራፎች ሲኖሩት¹¹²³ ዐረብኛው ዲድስቅልያ 38(39) ምዕራፎችን—ቀኖናትን ወይም 43 (44) ምዕራፎችን — ቀኖናትን ይዞ ይገኛል¹¹²⁴። በፍትሐ ነገሥት ግን ተመዝግቦ የሚገኘው ቁጥር 43 ነው።¹¹²⁵

1116. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁ. 1486

1117. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁ. 111

1118. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁ. 214

1119. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁ. 111

1120. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ መቅደም ክፍል 2

1121. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2

1122. ከዚህ ገጽ 225—228

1123. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2

1124. በዚህ ገጽ 228—232

1125. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2